

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ
PŮSOBENÍ CIRKULAČNÍCH PRACOVNÍCH MIGRANTŮ
Z UKRAJINY NA PRAŽSKÉM TRHU PRÁCE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

AUTOR: VOJTĚŠKA HERVERTOVÁ, DIS.

KATEDRA: SOCIÁLNÍ PRÁCE

VEDOUCÍ PRÁCE: MGR. ONDŘEJ KLÍPA

STUDIJNÍ PROGRAM: SOCIÁLNÍ PRÁCE

STUDIJNÍ OBOR: PASTORAČNÍ A SOCIÁLNÍ PRÁCE

ROK ODEVZDÁNÍ: 2009

TITLE: „THE FACTORS INFLUENCING OPERATING OF CIRCULAR LABOUR MIGRANTS FROM UKRAINE ON THE PRAGUE'S LABOUR MARKET.“

ANOTACE:

Tato bakalářská práce se zabývá analýzou a popisem, z pohledu studentky, nejvýraznějších faktorů ovlivňujících působení cirkulačních pracovních migrantů z Ukrajiny na pražském trhu práce. Analýza tohoto fenoménu se opírá o teoretické základy studia migrace ze sociologického a antropologického hlediska, jež zkoumá jak strukturální, tak osobnostní předpoklady pro vyrovnávání se se specifickými **podmínkami** ovlivňujícími realizaci legálních, nelegálních i kvazi-legálních ekonomických aktivit migrantů v zahraničí, konkrétně v České republice a o dílčí **výsledky** kvalitativního výzkumu realizovaného studentkou počátkem roku 2009 v Praze.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Migrace / Pracovní migrace / Cizinci / Ekonomické aktivity cizinců / Zaměstnávání cizinců / Ukrajinci / Ukrajinská migrace / Trh práce / Gender

ANNOTATION:

This bachelor thesis is dealing with the analysis and description of the most distinctive factors influencing operating of circular labour migrants from ukraine on the Prague's labour market, from the student's point of view. Analysis of this phenomenon insists on theoretical basis of the migration studies from the sociological and anthropological perspective, which is focused on both structural and personal anticipation of migrants abroad (focused on the Czech republic), dealing with the specific conditions influencing their participating on legal, illegal and quasi-legal economic activities and based on the partial results of the qualitative research done at the beginning of 2009 in Prague.

KEY WORDS:

Migration / Labour migration / Foreigners / Economic activities of foreigners / Employment of foreigners / Ukrainiens / Migration of Ukrainiens / Labour market / Gender

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem: „**Faktory ovlivňující působení cirkulačních pracovních migrantů z Ukrajiny na pražském trhu práce**“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 8.6. 2009

.....
Vojtěška Hervertová, DiS.

*„Bratrská láska ať trvá, s láskou přijímejte i ty, kdo přicházejí odjinud –
tak někteří, aniž to tušili, měli za hosty anděly.“
(Bible, List Židům, 13.kapitola, verš druhý)*

PODĚKOVÁNÍ:

Chtěla bych tímto poděkovat vedoucímu mé práce panu Mgr. Ondřeji Klípovi za odborné vedení, cenné připomínky a doporučení. Za poskytnuté konzultace a informace týkající se zaměstnávání cizinců děkuji též paní PhDr. Martině Kalinové. V neposlední řadě chci vyjádřit díky mojí kolegyni Maryně za sdílení svých zkušeností a za zprostředkování kontaktů na respondenty pro můj výzkum.

Především děkuji Pánu Bohu za sílu pro dokončení této práce.

OBSAH:

ÚVOD.....	7
1. TEORIE MIGRACE	10
2. DRUHY IMIGRAČNÍCH POLITIK.....	17
3. LEGÁLNÍ IMIGRACE DO ČESKÉ REPUBLIKY PO ROCE 1989.....	20
<i>3.1 Podmínky vstupu a pobytu cizinců na území ČR.....</i>	<i>20</i>
<i>3.2 Složení a charakteristika legálně pobývajících cizinců v ČR.....</i>	<i>22</i>
4. NELEGÁLNÍ MIGRACE DO ČR PO ROCE 1989.....	23
5. LEGÁLNÍ EKONOMICKÉ AKTIVITY CIZINCŮ NA ÚZEMÍ ČR.....	25
<i>5.1 Podmínky vstupu a pobytu cizinců za účelem výkonu ekonomických aktivit na území ČR.....</i>	<i>26</i>
<i>5.2 Počty oficiálně evidovaných cizinců při výkonu ekonomických aktivit na území ČR.....</i>	<i>27</i>
6. NELEGÁLNÍ/NEOPRÁVNĚNÉ EKONOMICKÉ AKTIVITY MIGRANTŮ.....	29
<i>6.1 Nelegální zaměstnávání cizinců.....</i>	<i>30</i>
<i>6.2 Nelegální/neoprávněné podnikání cizinců.....</i>	<i>32</i>
7. KVAZI-LEGÁLNÍ EKONOMICKÉ AKTIVITY CIZINCŮ.....	33
<i>7.1 Účast v právnické osobě a živnostenské oprávnění jako forma vstupu na trh práce.....</i>	<i>33</i>
<i>7.2 Agenturní zaměstnávání jako varianta působení a zneužívání cizinců na trhu práce.....</i>	<i>35</i>
8. IMIGRAČNÍ POLITIKA ČR VŮČI EKONOMICKÝM MIGRANTŮM Z TZV. TŘETÍCH ZEMÍ PO ROCE 2000.....	36
<i>8.1. Regulace imigrace a ekonomických aktivit cizinců.....</i>	<i>37</i>
<i>8.2 Prevence nelegální migrace, nelegálního zaměstnávání cizinců a boj proti obchodu s lidmi a organizovanému zločinu.....</i>	<i>38</i>
<i>8.3 Řízená migrace a aktivní imigrační politika.....</i>	<i>41</i>
9. „UKRAJINSKÝ FENOMÉN“ V ČR PO ROCE 1989.....	44
<i>9.1 Analýza zdrojů.....</i>	<i>44</i>
<i>9.2 Problematika tzv. „klientského systému“ jako specifikum ekonomického působení občanů Ukrajiny na území ČR.....</i>	<i>45</i>
10. METODIKA VÝZKUMU.....	47

<i>10.1 Vymezení zkoumaného problému.....</i>	<i>47</i>
<i>10.2 Dílčí výzkumné otázky.....</i>	<i>47</i>
<i>10.3 Zvolená výzkumná metodologie.....</i>	<i>48</i>
<i>10.4 Technika sběru dat.....</i>	<i>48</i>
<i>10.5 Volba jednotky zkoumání.....</i>	<i>49</i>
11. PRŮBĚH VÝZKUMU.....	50
<i>11.1 Charakteristiky členů jednotky zjišťování.....</i>	<i>53</i>
<i>11.2 Analýza rozhovorů.....</i>	<i>54</i>
<i>11.3 Zodpovězení hlavní výzkumné otázky a doporučení pro další výzkum.....</i>	<i>63</i>
12. ZÁVĚR.....	64
Seznam použité literatury.....	66
Seznam tabulek.....	70
Příloha č. 1: Klasifikace ekonomických činností.....	71
Příloha č. 2: Statistiky cizinců z tzv. třetích zemí v souvislosti s jejich ekonomickými aktivitami na území ČR v roce 2008, členěné podle jednotlivých druhů pobytů, účelů pobytů a vybraných státních příslušností.....	72
Příloha č. 3: Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců.....	74
Příloha č. 4: Guide list pro rozhovor s respondenty.....	76

Úvod

„Latinské slovo *migratio* znamená *stěhování, přestěhování (se)*. Jedná se o slovo odvozené od *migro, migrare*, tedy od *stěhovati se, vystěhovati se, přesídliti*. V sociálně vědním diskursu pojem migrace vyjadřuje studium pohybu, stěhování či přesídlování lidí, ať je tento pohyb permanentní či dočasný, dobrovolný či nedobrovolný.“¹

Pracovní migrace patří v současné době k jedním z nejvýznamnějších migračních pohybů, je ovlivněna sociálními, ekonomickými, politickými a psychologickými determinanty doprovázejícími proces utváření globálního trhu a rozvoj zdrojových i cílových zemí.

O cirkulační pracovní migraci se jedná v případě opakovaných výjezdů za prací do zahraničí², kdy dochází nejen k akumulaci finančního kapitálu, což se nejvýrazněji projevuje formou tzv. remitencí,³ ale zejména ke zvyšování „lidského kapitálu“⁴ a „sociálního kapitálu“⁵.

Globalizace světových trhů má i vážné kulturní dopady na migranty. „Zkušenost s globální tržní ekonomikou ukazuje, že povaha tržních interakcí je velmi agresivní a má tendenci homogenizovat původní kulturní, náboženské a civilizační rozdíly. Tento proces je inherentně neslučitelný. Na jedné straně je nevyhnutelný kvůli vnitřní logice trhu. Na druhé straně tržní ekonomika sama o sobě eroduje duchovní a morální kořeny, ze kterých vyrostla a v nichž je stále ukotvena. Bez těchto duchovních a etických pravidel je řád globální tržní ekonomiky ohrožen.“⁶

Česká republika se po roce 1989 postupně stala cílovou zemí pro zástupy pracovních migrantů z tzv. třetích zemí, jejichž nejčastějšími zástupci jsou občané

¹ Cit. HENIG, David. *Migrace*. ANTROPOWEBZIN [online]. 2009. nestránkováno [cit. 27.4. 2009]. Dostupný z [www: <http://antropologie.zcu.cz/webzin/migrace>](http://antropologie.zcu.cz/webzin/migrace). ISSN 180-8807.

² Viz např. DRBOHLAV, Dušan. Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt. In: ŠÍŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál s.r.o., 2001, s. 17-30. ISBN 80-7178-648-9.

³ Tj. finančních prostředků zasílaných příbuzným do země původu. Viz např. Organisation for economic cooperation and development (OECD). *Migration, Remittances and Development: The development dimension*. B.m. : OECD, 2005, s. 1-351. ISBN 92-64-01388-1 nebo viz THE WORLD BANK. *Migration and remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union*. [online]. 2006. 232 [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z [www: <http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_FullReport.pdf>](http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_FullReport.pdf). ISBN 0-8213-6234-8.

⁴ Jedná se o znalosti a dovednosti, kterými migrant disponuje. Viz např. STARK, Oded; WANG, Yong. Inducing Human Capital Formation: Migration as a Substitute for Subsidies. *Economics Series 100*. [online]. Vienna, Austria : Institute for Advanced Studies, Vienna, April 2001. [cit. 30.5. 2009]. 20 s. Dostupný z [www: <http://www.ihs.ac.at/publications/eco/es-100.pdf>](http://www.ihs.ac.at/publications/eco/es-100.pdf). ISSN 1605-7996.

⁵ Jedná se o kapitál vznikající díky síti vztahů Tento termín poprvé použil francouzský sociolog Pierre Bourdieu.

⁶ MLČOCH, Lubomír. Postsuverénní stát na konci tisíciletí. In: MLČOCH, Lubomír; MACHONIN, Pavel; SOJKA, Milan. *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989 /alternativní pohled/*. Praha : Karolinum, 2000, s. 84. ISBN 80-246-0119-2.

Ukrajiny, kteří ve vysokých počtech opakovaně míří zejména do Prahy a okolí s cílem působit na oficiálním i neoficiálním trhu práce.

V mojí bakalářské práci se budu věnovat málo probádanému a složitému jevu, jakými jsou faktory ovlivňující působení cirkulačních pracovních migrantů z Ukrajiny na pražském trhu práce. Mým cílem není vyčerpávajícím způsobem tuto problematiku objasnit, spíše popsáním několika těchto aspektů přispět k diskuzi o dané problematice a k částečnému přiblížení života a starostí běžných „zarobitčanu“⁷.

Hlavní výzkumnou otázkou mé bakalářské práce je prostřednictvím kvalitativního výzkumu zjistit: „*Jaké faktory, a jakým způsobem, ovlivňují působení cirkulačních pracovních migrantů na trhu práce v Praze?*“ Přičemž jsem měla na paměti slova pana Dismana, který říká, že: „Sociolog je profesionálním cizincem, je pouze pozorovatelem. Nemá onen zvláštní typ znalosti, kterou má jen skutečný člen společnosti... pro člena skupiny je znalost „že“ dostatečná. Cizinec musí pátrat po znalosti „proč“.“⁸

V první kapitole mé práce se věnuji úvodu do problematiky migrace, migračních teorií (zejména pro objasnění příčin migrace obyvatelstva obecně, ale se zaměřením na občany Ukrajiny) a post-migračních konceptů, jakožto i genderovému aspektu migrace.

Druhá kapitola přibližuje druhy imigračních politik, jež hrají významnou úlohu pro život migrantů v hostitelské společnosti a částečně ovlivňují veřejné mínění a přístup obyvatelstva k nově příchozím. Velká diskuze mezi odbornou veřejností probíhá zejména kolem tzv. „regularizací.“

Ve třetí a čtvrté kapitole se zabývám podmínkami vstupu a pobytu cizinců na území ČR, aby byl následný text mé práce, jakož i příslušné pojmy používané v otázkách pro respondenty výzkumu a jejich význam, čtenáři náležitě přiblíženy. Přehledem o vývoji legální a nelegální ukrajinské pracovní migrace do ČR po roce 1989 zejména z pohledu tzv. tvrdých dat (jelikož je to stále nejspolehlivější zdroj informací o většině cizinců pohybujících se na našem území) se snažím doplnit jako mozaiku obraz o situaci migrace v ČR, s ohledem na cirkulační pracovní migranty z Ukrajiny.

V kapitolách pět, šest a sedm z podobných důvodů rozebírám (jistě nikoli s ambicí vyčerpání jednotlivých témat) podmínky participace cizinců na českém trhu práce (se zaměřením na Prahu, jakožto místo s nejvyšším počtem ekonomických imigrantů).

⁷ Ukrajinský výraz pro pracovní migranty. Viz např. ČERNÍK, Jan (2005)

⁸ Cit. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, 2006. s. 326-327, 330. ISBN 80-246-0139-7.

V těchto částech mé práce se přehledem aktuální legislativní úpravy a též aktivity státu v oblasti potírání nelegálních či kvazi-legálních ekonomických aktivit migrantů snažím „zafixovat“ kontext migrační situace **v čase, významech a podmínkách**, jež panovaly v průběhu mého výzkumu (legislativa i přístup státu v čase mění).

S tímto tématem souvisí i kapitola osmá, jež je věnována oficiální imigrační politice České republiky po roce 2000, jejímu směřování, jež je uvedeno i na konkrétních příkladech cílených imigračních programů.

Devátá kapitola rámcově nastiňuje možná specifika působení občanů Ukrajiny. Zdaleka se ovšem nesnažím o poskytování či vymyšlení nějakých definic, ani o posilování ustálených představ o cirkulačních pracovních migrantech z Ukrajiny vycházejících z výzkumů o nich. Mým cílem není ani interpretace dosavadního bádání na tomto poli. V teoretické části, a poté i ve výzkumné části, se spíše věnuji popisu a analýze výrazných faktorů ovlivňujících každodenní existenci Ukrajinců v ČR.

Přečtením desáté, jedenácté a poslední dvanácté kapitoly, se pozorovatel dostane do „finále“ mého zápasu - k popisu realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaných rozhovorů s deseti respondenty žijícími a pracujícími na území hlavního města Prahy a k zodpovězení hlavní výzkumné otázky méj bakalářské práce.

1. TEORIE MIGRACE

Migrace obyvatelstva ovlivňuje vývoj společnosti významným způsobem. Fenoménu migrace je věnováno stále více pozornosti v řadě vědních disciplín, teorie i studium migrace obyvatelstva vychází z demografie, ekonomiky, historie, práva, politických věd, sociologie, filozofie, teologie, etiky, interkulturní a sociální psychologie, kulturní a sociální antropologie, sociální práce, pedagogiky, sociální geografii aj.⁹ Pro účely této práce jsem se přiklonila k sociologickému přístupu vzhledem k mému výzkumnému záměru. Dle Brettellové a Hollyfielda¹⁰ se výzkumná sociologická otázka zabývá vysvětlením začleňování migrantů v cílových zemích z pohledu strukturalistické a/nebo funkcionalistické teorie. Z antropologického pohledu převládá orientace na jedince či skupiny, přičemž klíčovou roli při začleňování migrantů hrají společenské sítě. Proto ve své práci i výzkumu budu **kombinovat** sociologický a antropologický přístup.

Odhaduje se, že dnes žije asi 200 miliónů lidí mimo zemi, ve které se narodili nebo jejíž jsou státními příslušníky.¹¹ Zhruba polovinu z této celosvětové migrační komunity lze nalézt v rozvinutých zemích, druhou polovinu v rozvojových. Z celkového počtu této komunity tvoří necelou pětinu uprchlíci. Dynamika růstu migrační populace se odhaduje na 2-4 milióny migrantů ročně. Většinu mezinárodních migrantů tvoří **pracovní** (ekonomicky aktivní) **migranti**, kteří jsou zastoupeni v mnoha typech migračních toků („migration flows“): v pravidelné migraci, v migraci za účelem vyslání k výkonu práce do zahraničí, jedná se jak o vysoce vzdělané pracovníky, tak i o nekvalifikované či nízkokvalifikované migranty, využívající legální i nelegální postupy.¹²

Migrace má mnoho forem. Na jedné straně spektra se může jednat o tzv. migranty-*kosmopolity*, kteří cestují po celém světě první leteckou třídou, spí v luxusních hotelech, jedí vybraná jídla, hovoří mnoha jazyky – tvoří novou sociální třídu úspěšných (Bauman, 1999). Na druhé straně spektra jsou to oběti hromadných vysídlování v

⁹ Více viz BRETTELL, Caroline, B.; HOLLYFIELD, James, F. *Migration Theory: Talking across disciplines*. New York a Londýn : Routledge, 2000. ISBN 9780415926102.

¹⁰ Dle BRETTELL, Caroline, B.; HOLLYFIELD, James, F. (2000, s. 3)

¹¹ viz např. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (dále jen „IOM“): *International Migration Outlook 2008*. [online]. 2008. 20 [cit. 21.4. 2009]. s. 2. Dostupný z [www: <http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/studies_and_reports/WMR2008/intro_WMR08.pdf>](http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/studies_and_reports/WMR2008/intro_WMR08.pdf).

¹² Dle DRBOHLAV, Dušan (2001, s. 17-22).

důsledku válečných konfliktů, etnických čistek, ale i z důvodů environmentálních (Massey, 1996).¹³

Dle mého názoru výstižná typologie migrace dle Parnwella (1993) definuje následující kritéria pro určení typu migrace:

Kritérium lokalizace: Migrace může být **mezinárodní** („international“) – může být **kontinentální** („continental“) či **mezikontinentální** („trans-continental“) nebo **interní** („internal“ - o té hovoříme, dochází-li k migraci *uvnitř* státu) - v případě interní migrace lze rovněž dále specifikovat na migraci **regionální** („regional“) či **lokální** („local“).

Kritérium příčiny: Dobrovolná migrace („voluntary migration“) - jedná se o akt vědomé, dobrovolné volby, nejčastějším příkladem je pracovní migrace, migrace z důvodů sjednocení (sloučení) rodin, migrace za účelem studia apod. **Nedobrovolná migrace („involuntary migration“)** - jedná se o migraci, které předcházela akt nedobrovolného rozhodnutí migrovat. Důvody mohou být politické, náboženské, environmentální apod.¹⁴ Mezi nucené migranty patří mnoho skupin: žadatelé o přiznání mezinárodní ochrany („international protection seekers“), uznání uprchlíci („refugees“), vnitřně vysídlené osoby („internally displaced persons“ nebo také „internal refugees“), osoby vysídlené v důsledku rozvoje („development displacees“), pašovaní lidé („smuggled people“) a obchodovaní lidé/oběti obchodu s lidmi („trafficked people“).¹⁵ Zvláštní skupinu ještě tvoří migrující děti a mladiství bez doprovodu dospělé osoby („unaccompanied minors“).

Kritérium časovosti: trvalá („permanent“) versus dočasná („temporary“) migrace.

Kritérium frekvence: opakovaná („repeated migration“¹⁶), cirkulační („circular migration“¹⁷) migrace či přesídlení („resettlement“¹⁸).

Kritérium zákonnosti: legální („legal“) či nelegální/neregulérní („illegal“ nebo „irregular“¹⁹) nebo kvazilegální („quasi-legal“²⁰) migrace. Příkladem nelegální migrace

¹³ Dle HENIG, David. (2009)

¹⁴ Dle HENIG, David.(2009)

¹⁵ UNIVERSITY OF OXFORD: *What is Forced Migration?* Forced migration online [online]. Bez vnočení, nestránkováno. [cit. 25.3. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.forcedmigration.org/whatisfm.htm>>.

¹⁶ tento pojem používá např. HOLLINGSWORTH, Thomas, Henry. *Repeated migration and past migration frequency*. University of Glasgow, 1976.

¹⁷ BIECKMANN, Frans; MUSKENS, Roeland. *Circular Migration: Creating a virtuous circle*. In: The Broker [online]. 2007, issue 1. 20 [cit. 20.4. 2009]. s. 10-14. Dostupný z www: <<http://www.thebrokeronline.eu/en/articles/Creating-a-virtuous-circle>>. ISSN 1874-2033.

¹⁸ Viz např. IOM. Migration Terminology. In: *World Migration 2008: Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy*. [online]. 2008, Vol. 4 [cit. 20.5. 2009]. s. 562. Dostupný z www: <<http://www.iom.int/jahia/Jahia/cache/offonce/pid/1674?entryId=20275>>. ISSN 1561-5502.

mohou být tzv. migranti bez dokladů („undocumented migrants“), příkladem neregulární migrace přijíždějící do cílových zemí na turistická víza a zůstávající na území i po vypršení platnosti tohoto víza.

Kritérium kvantity: individuální („individual“) či skupinová („collective“), rodinná („family“), hromadná („mass migration“) migrace až po extrémně velký přesun obyvatelstva tzv. „exodus.“²¹

Pro vysvětlení příčin jevu migrace lidí nyní uvedu čtyři **teorie migrace**, které dle mého názoru nejdůležitěji popisují **ukrajinskou pracovní migraci**:

1) Neoklasický ekonomický přístup (“Neoclassical economic approach”)

Tento koncept je nejvíce známou teorií. První makro-perspektiva přístupu byla představena Lewisem (1954), později Raisem a Feiem (1961) a rozvinuta Masseyem (1993). Na makro úrovni vysvětluje příčinu mezinárodní migrace geografickými rozdíly v nabídce a poptávce po pracovních silách. Hybnou silou migračních pohybů jsou rozdíly v platech, takže migranti přirozeně směřují ze země méně vyspělé do vyspělejší. Jakmile dojde k vyrovnání platů, migrace ustane.

Na mikroúrovni (Sjaastad, 1962; Todaro, 1969 aj.) je migrant tím, kdo musí zvážit ztráty či investice do rozhodnutí migrovat a očekávané zisky. Jedinec, u kterého díky zahraniční zkušenosti, dochází k akumulaci tzv. lidského kapitálu (např. vzdělání, pracovních zkušeností, jazykových znalostí), má také větší tendenci migrovat, což ovlivňuje stejným způsobem známé v zemi původu.²²

¹⁹ „Termín „**illegal migration**“ by měl být používán pouze pro označení nelegálního překračování hranic, zatímco termín „**irregular migration**“ zahrnuje širší paletu „nelegálnosti“ v migračním procesu.“ Cit. DRBOHLAV, Dušan (2008). Nicméně v cizineckém zákoně se pojem „neregulární“ migrace či „neregulární“ migrant nevyskytuje, tudíž budu-li citovat či parafrázovat zákon, musím se držet zákonné terminologie. Navíc v odborné literatuře jsou tyto pojmy taktéž volně zaměňovány pokud se týká pojmu nelegální/neregulární migrace, v případě migrantů se nejčastěji používá termín „neregulární migrant“ nebo „nelegálně pobývajících/pracujících migrant“, což chápu především jako uznání názoru, že žádná „osoba“ nemůže být „nelegální.“

²⁰ Definovat pojem kvazilegální migrace je ještě obtížnější. Já pro účely této práce budu pod tímto pojmem chápat ty migranty, kteří sice formálně mají nějaký typ povolení k pobytu, obcházejí ale ostatní zákony (např. mají vízum za účelem podnikání, ale ve skutečnosti vykonávají tzv. závislou práci nebo by se mohl týkat migrantů, kteří se chtějí vyhnout správním vyhoštění tím, že vstoupí do azylové procedury a např. dále nelegálně pracují).

²¹ Záměrně uvádím běžně používané anglické „migrační“ termíny vzhledem odlišným překladům těchto slov různými autory, aby to bylo přehlednější dále v textu.

²² Dle MASSEY, Douglas a kol. Theories of international migration: A review and Appraisal. In: *Population and Development Review*, 1993, Vol. 19, No. 3. vyd. Population Council, USA, s. 431-466. ISSN 0098-7921.

Přístup je doplněn tzv. „push-pull modelem“ (Bogue, Jansen a Lee, 1969), jenž je vysvětlován tak, že existují negativní faktory, které jedince „vytlačují“ ze země původu (např. nedostatek pracovních příležitostí či nízká životní úroveň) a pozitivní faktory, jež ovlivňují rozhodnutí jedince emigrovat – „přitahují“ ho do cizí země.²³

2) Teorie dvojího trhu²⁴ též Teorie segmentovaného pracovního trhu²⁵ („Dual labour market theory“)

Vychází taktéž z neoklasické ekonomie. Podle Piora (1979) není imigrace způsobená „push faktory“ ve vysílajících zemích (jako jsou nízké mzdy či nezaměstnanost), nýbrž „pull faktory“ v přijímajících zemích (trvalá poptávka po pracovní síle).²⁶ „Současně s tím také posunuje těžiště vysvětlení z mikroúrovně na makroúroveň – z racionálních voleb jednotlivců či domácností ke strukturálním podmínkám přijímajících společností.“²⁷

Na pracovním trhu se vyděluje segment pracovních míst s nízkým sociálním statusem a bez příležitosti k vzestupné sociální mobilitě, který přetrvává i v dobách vysoké nezaměstnanosti, a jež právě nejvhodněji zaplňují přistěhovalci. Je to výhodné zvláště pro hostující pracovníky, protože neusilují o sociální postup v přijímající zemi, ale chtějí se vrátit domů. Práce v hostitelské zemi jsou tak odděleny od sociální identity zahraničních pracovníků, která má stále kořeny v sociální struktuře země původu.²⁸

3) Teorie migračních sítí („Network Theory“)

Massey vysvětluje z tohoto pohledu migraci jako „samo-udržitelný difúzní proces“, jež sám sebe vytváří a rozšiřuje. Základem jsou mezilidské vazby, které spojují současně migrující s migrujícími v minulosti, ale také s těmi, kteří nikdy nemigrovali, a to v zemi původu i v cílové destinaci. Tyto vazby (sítě) jsou založeny na příbuzenství, přátelství a sdíleném komunitním původu, zvyšují pravděpodobnost migrace, neboť snižují cenu riziku z pohybu a naopak zvyšují očekávané zisky. Každý nový migrant vytváří nové vztahy a nové sítě, které mu umožňují překonávat překážky a tím i sám vytváří prostor pro eliminaci rizik pro další příchozí.²⁹

²³ Dle HENIG, David. (2009)

²⁴ viz např. DRBOHLAV (1999)

²⁵ viz např. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2005. 308 s. ISBN 80-210-3875-6.

²⁶ Dle MASSEY, Douglas a kol. (1993)

²⁷ Cit. BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. (2005, s. 270)

²⁸ Dle BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. (2005, s. 271)

²⁹ Dle MASSEY, Douglas a kol. (1993)

4) Teorie transnacionalismu („Theory of Transnacionalism“)

„Teorie transnacionální migrace se zaměřuje především na podoby migrace vedoucí k vytvoření transnacionálních sociálních polí, které přistěhovalcům souběžně se zprostředkováním směny nejrůznějších objektů a zajištěním komunikace s příbuznými a přáteli žijícími v jejich původním a novém domově (nebo někde ve třetí zemi), umožňují také transnacionální politickou a kulturní participaci.“³⁰ Tím si migranti budují pevné a funkční svazky mezi zdrojovou a cílovou zemí. „Pro transnacionální migraci je charakteristické, že jak individuální sebepojetí přistěhovalců, tak jejich nejrůznější příslušnosti jsou formovány v sociálních světech rozprostírajících se na více místech“³¹

Mezi důvody pro transnárodní migraci patří: globální restrukturalizace kapitálu, jež vedla ke zhoršení společenských a ekonomických podmínek pro práci ve “vysílající” i “přijímající” zemi, což způsobuje nejistotu pro usídlení; rasismus v Evropě i v Americe přispívá k ekonomické a politické nejistotě nově příchozích i jejich potomků; budování národní identity domácí i hostitelskou zemí vytváří politickou loajalitu imigrantů ke každému z národů, k němuž mají společenské vazby.³²

„Akademický úspěch konceptu přistěhovaleckého transnacionalismu však ve svých důsledcích způsobuje, že místo aby byl pojem transnacionální migrace pojímán jako alternativa, stále více je zatahován do samotného sporu mezi asimilacionismem a multikulturalismem.“³³

Budeme-li však na všechny výše uvedené teorie nahlížet formou kritické reflexe, musíme konstatovat, že ani jedna z nich nepopisuje migraci **v úplné komplexnosti**. Každé z nich chybí nějaký podstatný aspekt, ale vzájemně se mohou doplňovat.

Výše uvedené koncepty nejsou v pravém slova smyslu teoriemi, jelikož např. nemají obecnou platnost, jednotlivé části nejsou logicky provázány nebo např. nemají současně funkci explanační i predikační. Často se tedy spíše jedná o koncepty či

³⁰ Cit. SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Praha : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 105. ISBN 978-80-7325-136-9.

³¹ Cit. SZALÓ, Csaba. (2007: s. 105)

³² GLICK SCHILLER, Nina; BASCH, Linda; SZANTON BLANC, Christina. From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly*. 1995, vol. 68, no. 1, s. 48–63

³³ Cit. SZALÓ, Csaba. (2007: s. 55)

perspektivy nahlížení na migraci nebo popis nahromaděných pravidelností, které byly někdy i nesprávně zobecněny z regionálního výskytu na úroveň mezinárodní.

Kritiky se mnohdy týkají především toho, že neúměrně převažuje zájem o ekonomické teorie, není v nich zohledněno sjednocování rodin, nepoměrně více se teoretizuje v imigračních oproti emigračním zemím, častěji se teorie zabývají muži než ženami.³⁴

Kritickou reflexí by mohl být posun ve studiu migrace od čistě ekonomizujících témat a interpretací k rozměru *sociálnímu a etickému*.³⁵

Jedním z opomíjených aspektů, který výrazným způsobem ovlivňuje migraci, patří **gender**. Vzhledem k tomu, že jsem si při svém výzkumu kladla otázku, zda ženy a muži volí odlišné migrační strategie, zaměřím se na tento aspekt nyní podrobněji.

Problematika gender se týká rozdílů mezi muži a ženami, rozdílů ve společenských rolích i v tom, jak jsou vnímáni společnostmi. Při studiu migrace je gender perspektiva často redukována na problematiku migrujících žen jakožto obětí sexuálního násilí či obchodu s lidmi.³⁶ Nepodceňuji ani jednu z těchto oblastí.

Pro migranty je ovšem gender nejdůležitějším samostatným činitelem ovlivňujícím jejich zkušenost. Je více důležitý než země jejich původu nebo cílová země, jejich věk, sociální zařazení, národnost či kultura. Od 80.let 20.století vnímaly výzkumy zaměřené na ekonomickou migraci migranty - muže jako hlavní ekonomické aktéry, kdežto ženy více jako pasivní následovnice-strážkyně tradice a stability domova.

Nahlížení na migrantky-ženy se ale postupně mění. Migrující ženy dnes tvoří téměř 50% všech migrantů. Vzrůstá trend mezi ženami migrovat za prací jako jednotlivci, ačkoliv mnoho z nich stále migruje se závislostí na někom. Role ženy se také mění (v rodině, v komunitě, v práci) a v důsledku toho i v dynamice, která řídí migraci. Ženy-migrantky se díky samostatnému ekonomickému rozhodování dostávají z pozice okrajových „hráčů“ do klíčového postavení jako rovnoprávné migrující osoby. Tradičně s menšími možnostmi přístupu ke zdrojům a menší rozhodovací mocí než jakou mají muži, mohou být ženy právě migrací posíleny. Díky vzdělání, pracovní zkušenosti a

³⁴ Dle DRBOHLAV, Dušan; UHEREK, Zdeněk. Reflexe migračních teorií. [online]. In: *Geografie: Sborník České geografické společnosti*, 2007. [cit. 18.3. 2009]. s. 125-141. Dostupný z [www: <http://www.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>](http://www.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf). ISSN 1212-0014.

³⁵ Dle HENIG, David (2009)

³⁶ Viz např. SZCZEPANIKOVÁ, Alice. Studium mezinárodní migrace: Co nabízí gender perspektiva? [online]. *Socioweb*, 2006, číslo 11, 10 [cit. 23.4. 2009]. s. 2-3. Dostupný z [www: <http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/134_socioweb%2011-06%20cely.pdf>](http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/134_socioweb%2011-06%20cely.pdf). ISSN 1214-1720.

ekonomické nezávislosti v zahraničí, mohou být ženy uvolněny z tradičních rolí a mohou se lépe chopit svých práv.

Migranti se pohybují mezi dvěma kulturami - kulturou země jejich původu a kulturou nové vlasti (*viz teorie transnacionalismu*). Psychosociální tlaky a rozdílná kulturní očekávání často s sebou přinášejí jev tzv. marginalizace v hostující zemi a dvojitá zátěž (práce a rodina) ženu mnohem tvrději zasáhnou. Migrující ženy proto často čelí dvojitá diskriminaci - jako cizinky a jako ženy. Jejich status jako „závislých“ často limituje jejich přístup k zaměstnání. V případě, že za partnerem odcestuje do zahraničí za účelem sloučení rodiny, její pobytový status se v případě vztahových problémů (např. rozvodu) může následně změnit.³⁷

Ženy a muži využívají jiné „migrační kanály,“ často také prožívají migraci odlišně a volí – či jsou nuceni volit – různé strategie přežití a adaptace. Migrující ženy čelí genderově specifickým nebezpečím, ale také mohou čerpat z odlišných zdrojů podpory a sociálních sítí než muži. Gender má vliv i na dynamiku genderových vztahů a to jak v rodinách a komunitách migrantů, tak i ve společnostech původu a společnostech, do kterých migranti přicházejí.³⁸

Vedle migračních teorií, respektive modelů a konceptů je třeba ještě zmínit **koncepty post-migračního chování imigrantů**.

Migranty, kteří se rozhodnou natrvalo usadit v dané cílové zemi, ať již po přímém, jednorázovém přestěhování, nebo dlouhodobější cirkulaci, čeká složitý proces adaptace na nové podmínky, tato adaptace má mnoho podob a je podmíněna různými faktory např. socio-kulturními či ekonomickými (ze strany migrantů), tak politickými (zejména imigrační politikou země) a též celkovou atmosférou ve společnosti (v případě současné hospodářské krize se postoj hostitelských společností vůči imigrantům negativně radikalizuje).

Obecně je imigrace do nového prostředí považována za velmi závažný akt, hluboce zasahující do života člověka. Stres z migrace je mnohdy přirovnáván k situacím, jimž člověk musí čelit např. v případě úmrtí blízkého člena rodiny, rozvodu apod.

Výsledkem celého procesu adaptace je široké spektrum alternativních scénářů: od bezproblémového soužití skrze rychlé získání bezpečného právního statusu až případné naturalizace (ziskem občanství) a asimilace na jedné straně až po ilegální pobyt,

³⁷ dle IOM. Gender and Migration. In: *IOM Gender and Migration News*. 2002, Vol.3. s. 1-2. ISSN ENG0020.

³⁸ Viz např. SZCZEPANIKOVÁ, Alice (2006)

sociálně-ekonomickou marginalizaci, formování separujících se trvalých etnických enkláv, které jsou zároveň silně odmítány či dokonce napadány majoritní populací (segregace).

Berry (1992) definuje čtyři základní **druhy adaptací** (typů soužití) imigrantů na mikroúrovni³⁹:

- **integraci** (tj. dovršení procesu adaptace - jedinec se začlenil a je přijat majoritou; z dlouhodobého hlediska se integrace osvědčila jako nejúspěšnější možnost akulturace (adaptace)⁴⁰).
- **asimilaci** (tj. konečný stav fáze adaptace v hostitelské společnosti, splynutí s majoritou, vzdání se vlastní kultury), např. Gordon (1964) popisuje dynamiku asimilace skrze rozličné příklady situací a předpokladů pohybů za hranice (tzv. „migration movements“), jako jsou smíšená manželství, adopce kolektivní identity, absence předsudků, absence diskriminace, absence hodnotového a mocenského konfliktu.⁴¹
- **separaci** (Imigranti se z důvodu nepřijetí hostitelskou společností vracejí zpět ke své původní dobře známé kultuře a odmítají přijmout kulturu novou. Jedná se o opak asimilace.⁴²)
- **marginalizaci** (tj. vytlačení minority na okraj společnosti; jedná se o jednu z forem sociální exkluze, zřetelnou zejména v oblasti zaměstnanosti⁴³).

2. DRUHY IMIGRAČNÍCH POLITIK

Na makro-úrovni se v současné době ve světě prosazují zhruba tři základní modely imigrační politiky:

- **Diskriminační model** je založen na dočasném a návratném pobytu cizinců. Imigranti jsou začlenění do určité společenské sféry (např. na trh práce), ale není jim umožněno vstoupit do ostatních oblastí (např. sociální péče, nemohou

³⁹ Dle DRBOHLAV, Dušan. (2001, s. 22-24).

⁴⁰ Dle KOLEKTIV AUTORŮ. Migrace: Možnosti a problémy související s integrací. In: Dvořáková, Jitka; Hervertová, Vojtěška; Horská, Jana; Mourečková, Helena (eds.). *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi* Praha : Triton, 2008, s. 47. ISBN: 978-80-7387-097-3.

⁴¹ Dle SZALÓ, Csaba. (2002, s. 179-196).

⁴² Dle KOLEKTIV AUTORŮ. Migrace: Možnosti a problémy související s integrací. In: Dvořáková, Jitka; Hervertová, Vojtěška; Horská, Jana; Mourečková, Helena (eds.). *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi* Praha : Triton, 2008, s. 47. ISBN: 978-80-7387-097-3.

⁴³ Viz např. MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. [online]. *Sociologický časopis*. 2000, č.3. [cit. 27.4. 2009]. s. 285-297. Dostupný z www: <http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/376_285MARES.pdf>.

participovat na politickém životě apod.) Právní mechanismy i praxe působí ve směru odrazení a znemožnění přístupu cizincům do mnohých sfér života, což ve svém důsledku cizince socioekonomicky znevýhodňuje). Tento model praktikují například Německo, Švýcarsko a Rakousko.⁴⁴

- **Asimilační model** stojí na jednostranném procesu rychlé a "jednoduché" adaptace imigranta do nové společnosti. Očekává se, že za rychlé umožnění získání občanství, práv a povinností majoritní populace imigrant zaplatí ztrátou svého mateřského jazyka, svých specifických kulturních a sociálních rysů, což má vést k rychlé asimilaci do majoritní společnosti. Nejblíže tomuto modelu je imigrační politika a praxe Francie.
- **Multikulturní (pluralitní) model** podporuje odlišnost minority od majoritní populace. Obě se liší jazykem, kulturou, sociálními vztahy i společenským životem několika generací. Imigrantům jsou dána stejná práva ve všech společenských sférách, aniž by se očekávalo, že se vzdají svých specifík. Naopak na specifice minorit se staví a stát všemožně intervenuje ve směru podpory jejich rozvoje. Tento model dnes prezentují Kanada, Austrálie, Švédsko, do jisté míry i Nizozemsko, VB a USA.

Výše uvedené „čisté typy“ se dnes v realitě prakticky nevyskytují. Většina zemí se sice kloní k jednomu ze jmenovaných modelů, často však aplikuje též některé aspekty typické pro ostatní modely.⁴⁵

Zvláštním typem řízení migrace je tzv. **regularizace**. „Regularizace je nejběžněji používaným pojmem pro opatření státu, kterým stát uděluje povolení k pobytu na svém území cizincům, kteří se nacházejí na jeho území nelegálně. Jinými pojmy mohou být *legalizace* pobytu, *amnestie* nebo i *normalizace*, jak byla nazvána největší španělská regularizace na počátku roku 2005.“⁴⁶

Vyskytují se různé typy regularizace, například podle zaměření na určitou cílovou skupinu migrantů. Asi nejčastější formou je regularizace udělovaná pracovním migrantům a žadatelům o mezinárodní ochranu.

⁴⁴ Dle DRBOHLAV, Dušan. (2001, s. 25).

⁴⁵ Dle DRBOHLAV, Dušan. (2001, s. 25).

⁴⁶ PORADNA PRO OBČANSTVÍ, OBČANSKÁ A LIDSKÁ PRÁVA. *Regularizace nelegální migrace v Evropě*. [online]. B.m. : 2005. nestránkováno. [cit. 18.3. 2009]. Dostupný z [www: <http://www.diskriminace.info/dp-migrace/regularizacenelegalnimigrace-souhrnytext.doc>](http://www.diskriminace.info/dp-migrace/regularizacenelegalnimigrace-souhrnytext.doc).

Největším dilematem vystávajícím při tvorbě a aplikaci imigračních politik států je rozpor mezi kolektivním dobrem příslušníků daného národa a dodržováním individuálních práv příslušníků lidského druhu (tzv. přirozených práv).⁴⁷

Podle mého názoru by možnost opustit vlastní zemi a přesídlit se do jiné mělo být základním lidským právem. Rethmann (2004) si v této souvislosti klade otázku: „A třebaže se toto lidské právo ještě na seznamu lidských práv nevyskytuje⁴⁸, má stát eticky legitimní oprávnění uzavřít své hranice a otevírat je jen omezeně? Nacházíme se u důležitého dílčího aspektu základní otázky o oprávněnosti národního státu a jeho funkci.“⁴⁹ V tomto kontextu je nutné zmínit směr, kterým se v poslední době ubírá řada vědních disciplín, totiž úsilí o revizi konceptu národního státu a zhodnocení jeho současného stavu. Tento trend se rozvinul v souvislosti se změnami, které nastaly v důsledku nástupu éry, kterou někteří definují jako éru globalizace, postmodernity či postindustrialismu.⁵⁰

Imigrační zákony a opatření modelují faktory selektivity, jejichž výsledkem jsou tzv. „rationing admissions“ – „vstupy fungující na bázi přidělu. Brettell a Hollyfield (2000) k tomu doplňují: „země, která vyzdvihuje dovednosti jako primární kritérium, podle kterého uděluje víza, zažije odlišný model růstu a složení imigrační populace na rozdíl od země, která buduje politiku založenou na slučování rodin a na udělování azylového statusu.“⁵¹

Migrační a azylová politika je záležitostí **mezinárodní**. Upravují ji závazné i nezávazné prameny mezinárodního práva veřejného, ať už jsou na bázi bilaterální nebo multilaterální (tyto např. v rámci Rady Evropy či Spojených národů). Na úrovni Evropské unie (dále jen „EU“) se stále více národní zájmy sladují s jejími zájmy jako celku (např. vydáváním směrnic, jež se povinně a termínově stávají součástí národních legislativ a jež jsou jim právně nadřazené, či nařízení, která mají přímou účinnost). Nicméně do jisté míry je stále jednotlivým národním státům ponechávána rozhodovací pravomoc pro vstup a pobyt cizinců z tzv. třetích zemí na jejich území. Migrační

⁴⁷ Dle BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel (2005, s. 19-20).

⁴⁸ Na seznamu základních lidských práv je uvedeno: „Svoboda pohybu a pobytu je zaručena,“ nicméně je tam i připuštěna možnost vyhoštění cizince, ale jen v případech stanovených zákonem – viz Listina základních práv a svobod, Hlava druhá, Oddíl první, Základní lidská práva a svobody, čl. 14.

⁴⁹ RETHMANN, Albert. Kdo patří k nám? Etické aspekty přijetí a integrace přistěhovalců. *Salve, revue pro teologii a duchovní život*. 2004, ročník 14, č. 1, Praha : Krystal OP, s.r.o., s. 23-41. ISSN 1213-6301.

⁵⁰ Viz např. HUNTINGTON, Samuel, P. *Střet civilizací*, Praha : Rybka Publishers, 2001. 448 s. ISBN 80-86182-49-5; také BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*, Praha : Slon, 2006. 165 s. ISBN 80-86429-11-3.

⁵¹ Dle BRETTELL, Caroline, B.; HOLLYFIELD, James, F. (2000)

politika na všech úrovních souvisí úzce s řadou dalších politik, především s bezpečnostní a nyní tolik populární antiteroristickou politikou a na druhou stranu i s politikou antidiskriminační a menšinovou.

3. LEGÁLNÍ IMIGRACE DO ČESKÉ REPUBLIKY PO ROCE 1989

V současném světě s globalizujícím se hospodářstvím a zvýšenou mobilitou pracovních sil je i pro Českou republiku (dále „ČR“) logickým a nevyhnutelným důsledkem nárůst počtu přicházejících cizinců a vytváření etnicky, národnostně a kulturně různorodého prostředí v zemi. Z vystěhovalecké země se ČR stala po roce 1989 zemí tranzitní, ale hlavně cílovou pro řadu pracovních migrantů.

V roce 1990, bylo v ČR⁵² registrováno celkem 35.198 cizinců s povoleným pobytem – více než 27 tis. z nich mělo povoleno pobyt trvalý a 7.695 pobyt dlouhodobý.⁵³ V roce 1999 žilo v České republice již celkem 228.862 cizinců s povoleným pobytem, z toho 66.754 s povoleným trvalým pobytem a 162.108 osob s dlouhodobým pobytem.⁵⁴ O dalších 10 let později je to již 438.301 osob, což představuje 4,2% obyvatelstva ČR, z toho 172.927 cizinců s trvalým pobytem, zbylý počet některým z typů dlouhodobých pobytů nad 1 rok (tj. přechodné pobyty občanů EU a jejich rodinných příslušníků, dále povolení k dlouhodobému pobytu občanů zemí mimo-EU).⁵⁵

3.1 Podmínky vstupu a pobytu cizinců na území ČR

Do významného milníku v dějinách azylové a migrační politiky v roce 2000 platily na území ČR dva základní zákony, opravňující cizince k pobytu v ČR (resp. ČSFR): Zákon č. 123/1992 Sb., o pobytu cizinců na území České a Slovenské Federativní Republiky, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 498/1990 Sb., o uprchlících, ve znění pozdějších předpisů.

Od 1.1. 2000 jsou základními zákony, nesčetněkrát novelizovanými: zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění (dále

⁵² Poznámka: Není jasné, zda se jedná o údaje pouze za ČR nebo za celou ČSFR.

⁵³ Český statistický úřad (dále jen „ČSÚ“) zahrnuje do statistik populace ČR pouze cizince s tzv. povolením k pobytu (cizinci s délkou pobytu přesahující 1 rok, tudíž se tam nepromítají počty cizinců s uděleným vízem)

⁵⁴ Dle HAIŠMAN, Tomáš; TROMBÍK, Petr.; JIŘIČNÝ, Pavel; BAŠTA, Jan. Integrace imigrantů – zkušenost i výzva: Azylová a migrační politika České republiky. [online]. *EUROPEUM*, 2001. nestránkováno. [cit. 12.2. 2009]. Dostupný z [www: <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=231>](http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=231). ISSN 1212-978X.

⁵⁵ Dle ČSÚ. *Počet cizinců v ČR (pramen: ŘCP)*. [online]. ČSÚ, 2009, [cit. 15.5. 2009]. nestránkováno. Dostupný z [www: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/9F004CF4B7/\\$File/c01t01.xls>](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/9F004CF4B7/$File/c01t01.xls).

„cizinecký zákon“); zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění (dále „azylový zákon“); později též zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, v platném znění.

Výše zmíněné zákony rozlišují několik **kategorií cizinců a několik kategorií jejich pobytů**. Podle cizineckého zákona se pod pojmem cizinec rozumí fyzická osoba, která není státním občanem ČR (tj. spadají tam i osoby bez jakéhokoli státního občanství), včetně občana EU/EHP a Švýcarska.⁵⁶ Pod režim cizineckého zákona ovšem nespadá ten cizinec, který požádal Českou republiku o mezinárodní ochranu formou azylu nebo doplňkové ochrany⁵⁷ a azylant nebo osoba požívající doplňkové ochrany⁵⁸ (ty řeší azylový zákon), dále cizinec, který pobývá na území na základě zákona upravujícího přechodný pobyt cizích ozbrojených sil na území⁵⁹ a též se nevztahuje na cizince, který žádá o udělení, či mu byla udělena dočasná ochrana na základě usnesení vlády ČR.⁶⁰

Cizinec může pobývat na území ČR **přechodně** (bez víza, v případě, že pochází ze státu, se kterým má ČR uzavřenu dohodu o bezvízovém styku; na základě krátkodobého víza – vízum do 90 dnů; dlouhodobého víza – vízum nad 90 dnů, což zahrnuje i tzv. schengenské vízum; diplomatického víza; na základě povolení k přechodnému pobytu nebo na základě výjezdního příkazu⁶¹) či **dlouhodobě** (na základě povolení k dlouhodobému pobytu⁶²) nebo **trvale** (na základě povolení k trvalému pobytu, jež je v zákonem vymezených případech podmíněno pěti resp. čtyřmi lety předchozího nepřetržitého pobytu na území ČR,⁶³ kdy může navíc cizinec zažádat o tzv. status rezidenta). **Zvláštní režim** mají občané EU/EHP a Švýcarska ti mohou žádat o *potvrzení* o přechodném pobytu či o trvalém pobytu) a jejich rodinní příslušníci, ať už jako občané EU/EHP a Švýcarska či nikoliv (ti musejí žádat o *povolení*⁶⁴).

V případě porušení pobytového režimu (tj. neplatnost víza či povolení k pobytu, **neplnění účelu**, pro který bylo vízum či povolení k pobytu vydáno) hrozí cizinci tzv. správní vyhoštění⁶⁵ (tj. zákaz pobývat na území ČR po dobu min. 3 let při absenci

⁵⁶ Dle § 1, zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

⁵⁷ Pro úplnost je třeba uvést, že cizinecký a azylový zákon jsou vzájemně provázány, např. žadatel o mezinárodní ochranu si musí každé 3 měsíce prodlužovat vízum na základě cizineckého zákona apod.

⁵⁸ Poznámka: Osobou požívající doplňkové ochrany se rozumí cizinec, který nesplňuje důvody pro udělení azylu – dle § 2, odst. 7, zákona č. 325/1999 Sb. zákon o azylu, v platném znění

⁵⁹ Zákon č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky, v platném znění

⁶⁰ Dle § 2, zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

⁶¹ Dle § 17, zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

⁶² Viz § 42 a dal., zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

⁶³ Dle § 65 a dal., zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

⁶⁴ Dle § 87a a dal., zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

⁶⁵ Viz § 118 a dal., zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

pobytového oprávnění a 5 let při zjištění nelegální práce), v případě spáchání trestného činu může soud uložit trest vyhoštění.⁶⁶

Občanství ČR lze získat několika způsoby: narozením, osvojením, určením otcovství, nalezením, prohlášením a udělením. Většiny cizinců se týká **udělení** občanství, o které je možné žádat při splnění podmínek vymezených v zákoně,⁶⁷ zejména má-li na území ČR povolen trvalý pobyt po dobu min. 5 let a převážně se zde zdržuje a prokáže-li **znalost českého jazyka**,⁶⁸ což je významným faktorem ovlivňujícím migrantovo postavení na trhu práce (viz výzkumná část).

3.2 Složení a charakteristika legálně pobývajících cizinců v ČR

Z celkového počtu imigrantů s povoleným pobytem tvoří 42% podíl ženy. Co se týče věkového rozložení imigrační populace, nejčastěji se jedná o cizince ve věku 30-34 let (14,75%), další skupinou jsou osoby ve věkové kategorii 25-29 let (14,06%), 35-39 let (12,81%) a 40-44 let (10,91%).⁶⁹

„Ke 31. 12. 2008 byli v ČR nejčastěji zastoupeni občané **Ukrajiny** (131 965 osob, 30 %) a Slovenska (76 034 osob, 17 %). Dále následovala státní občanství: Vietnam (60 258 osob, 14 %), Rusko (27 178 osob, 6 %) a Polsko (21 710 osob, 5 %).“⁷⁰

Co se týče regionálního zastoupení, tradičně nejvíce cizinců se nachází v **Praze** (33% z celkového počtu cizinců s povolením k pobytu⁷¹) a **Středočeském kraji** (13,7% z celkového počtu), následovaném Jihomoravským (8,26%) a Ústeckým krajem (7,74%).⁷²

Podle údajů ČSÚ za rok 2007⁷³ je pořadí účelů pobytu u cizinců s povolením k pobytu následující: **zaměstnání** (31,5% z celkového počtu), rodinní příslušníci a sloučení rodiny (31,33%), usídlení – povolení k trvalému pobytu (18,32%), **podnikání**

⁶⁶ Viz § 57, zákona č. 140/1961 Sb. Trestní zákon, v platném znění

⁶⁷ Viz § 7, zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbývání státního občanství České republiky, v platném znění

⁶⁸ Viz webové stránky Výzkumného ústavu pedagogického. Dostupné z www: <http://cestina-pro-cizince.cz/index.php?p=uvodni-informace-2&hl=cs_CZ>.

⁶⁹ Vypočteno dle ČSÚ. *Cizinci podle typu pobytu, pohlaví a státního občanství - k 31. 12. 2008* [online]. ČSÚ, 2009. nestránkováno. [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z www:

<[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4D003FF183/\\$File/c01t01.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4D003FF183/$File/c01t01.xls)>.

⁷⁰ cit. ČSÚ. *Počet cizinců v ČR*. [online]. ČSÚ, 2009. nestránkováno. [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z www: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu>.

⁷¹ Do tohoto počtu nejsou zařazeni cizinci s vízem k pobytu nad 90 dnů.

⁷² Vypočteno dle ČSÚ. *Cizinci podle kraje, okresu a typu pobytu - k 30. 4. 2009*. [online]. ČSÚ, 2009. nestránkováno. [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z www:

<[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B400496C49/\\$File/c01t02.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B400496C49/$File/c01t02.xls)>.

⁷³ Údaje za rok 2008 nejsou doposud k dispozici, nicméně předpokládám, že se, jako v jiných letech, poměry radikálně nezměnily.

na živnostenské oprávnění (12,77%), pak následuje kolonka ostatní (což zřejmě znamená souhrn ostatních účelů pobytu, které nespádají do devíti nejčastějších účelů pobytu, procentuelně vyjádřeno: 2,9%), poté studium (1,87%), udělený azyl (0,72%) a volné právo usídlení – krajané (0,5%). **Kolonka účelu pobytu jako společníka v právnické osobě je ponechána nevyplněná.** Tomuto problému se budu věnovat v kapitole věnující se ekonomickým aktivitám cizinců.⁷⁴ Trendem posledních let je i zvyšování podílu držitelů povolení k pobytu za účelem studia (od 1.1. 2009 nepotřebují cizinci studující v ČR povolení k zaměstnání) či sloučení rodiny.⁷⁵

Vývoj **počtu žadatelů o azyl** (resp. o mezinárodní ochranu) závisí hlavně na legislativních změnách. Mezi roky 1993-1997 byl tento počet poměrně stabilní, s maximem mírně přesahujícím 2 000 osob. V roce 1998 počet žadatelů vzrostl téměř dvojnásobně a vzrůstající trend pokračoval i nadále - v roce 2000 počet žadatelů dosáhl přibližně 8. 800 osob. Největším výkyvem byl rok 2001, kdy v České republice o azyl zažádalo přibližně 18. 000 cizinců (v platnost vstoupil nový zákon o azylu – č. 325/1999 Sb.). V roce 2002 došlo k rapidnímu poklesu počtu žadatelů o azyl, tento trend pokračoval i v letech následujících,⁷⁶ což v rámci států EU není nic ojedinělého.

Nelegální migrace na území České republiky je prakticky od počátku jejího vyhodnocování spojená se **zneužíváním** řízení o udělení mezinárodní ochrany.

4. NELEGÁLNÍ MIGRACE DO ČR PO ROCE 1989

Po pádu železné opony v roce 1989 došlo k masovému nárůstu nelegální migrace přes hranice. ČR na to reagovala řadou opatření, jež měla za výsledek postupné snižování počtu neregulérních migrantů, alespoň co se týče statisticky evidovaných případů.

„Pod pojmem nelegální migrace v České republice se rozumí:

➤ zjištěné případy **nelegálního vstupu** osob přes státní hranice na území státu z různých důvodů a **nedovoleného způsobu opuštění** státu;

⁷⁴Dle Tab. 1-13.1. Cizinci s povolením k pobytu podle kraje a účelu pobytu (mezinárodní klasifikace) k 31.12. 2007. ČSÚ. *Cizinci v České republice*. Praha : ČSÚ, 2008, s. 61. ISBN 978-80-250-1836-1.

⁷⁵ Viz např. HORÁKOVÁ, Milada. *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*. [online]. Praha : VÚPSV, 2008. [cit. 15.5. 2009] s. 114. Dostupný z www: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf>. ISBN 978-80-7416-020-2.

⁷⁶ Dle ČSÚ. *Azylové řízení a azylanti - Popis aktuálního vývoje*. [online]. ČSÚ, 2009. nestránkováno. [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z www: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/ciz_rizeni_azyl-popis_aktualniho_vyvoje>.

➤ zjištěné případy **nelegálního pobytu** cizinců ve vnitrozemí, tj. porušení zákonem předepsaných podmínek pro pobyt cizince.⁷⁷

Důležitou roli v nelegální migraci hrají prostředníci, převaděči či skupiny organizovaného zločinu, které nelegální migraci řídí, napomáhají v migračním pohybu a následném „usazení“ iregulárních migrantů v cílové zemi.⁷⁸

Níže uvedené údaje odpovídají pouze odhaleným „případům“ nelegální migrace.

Tab. 1: Nelegální migrace v ČR – vývoj v období let 1998 – 2007⁷⁹

Rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Nelegální migrace celkem (zjištěno osob)	44 672	44 295	55 075	42 143	34 314	34 556	27 391	15 489	11 488	8 096
Z toho:										
Přes státní hranice ČR:	44 672	32 325	32 720	23 834	14 741	13 206	10 695	5 689	4 371	3 384
Porušování pobytového režimu	Nesledováno	*11 970	22 355	18 309	19 573	21 350	16 696	9 800	7 117	4 712

* **Vysvětlivky:** * období červen-prosinec (obě kategorie nelegální migrace lze objektivně sčítat a porovnávat od roku 2000)

V roce 2008 bylo Službou cizinecké policie zachyceno celkem **3 829** osob při nelegální migraci na území ČR, z toho bylo **3 661** osob zjištěno při nelegálním pobytu (vnitrozemí a vnitřní schengenská hranice), **168** osob bylo odhaleno při nelegální migraci přes vnější schengenskou hranici a **225** osob s neregulárním cestovním dokladem. Z celkového počtu 3 829 osob **tvorili nejpočetnější skupinu** cizinců zjištěných při nelegálním pobytu tradičně státní příslušníci **Ukrajiny** (1 547 osob – převládalo porušování pobytového režimu), Vietnamu (316 osob) a Mongolska (269 osob). V 11,9% případů se jednalo o zjištění opakované nelegální migrace.⁸⁰

⁷⁷ cit. MVČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2007*. [online]. Praha : MV ČR, 2008. 223 [cit. 15.5. 2009]. s. 105. Dostupný z [www: <www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx>](http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx).

⁷⁸ viz např. DRBOHLAV, Dušan. Nelegální migrace a neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Evropě – koncept a současná realita. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008, s. 35. ISBN 978-80-246-1552-3.

⁷⁹ dle MVČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2007*. [online]. Praha : MV ČR, 2008. 223 [cit. 15.5. 2009]. s. 105. Dostupný z [www: <www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx>](http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx).

⁸⁰ dle VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2008*. [online]. Praha : Úřad vlády ČR, 2009. 112 [cit. 3.6. 2009]. s. 98. Dostupný z [www: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2008_vlada-final.pdf>](http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2008_vlada-final.pdf).

Celkové počty nelegálně pobývajících cizinců nejsou samozřejmě k dispozici. **Neoficiální odhady** počtu neregulérních migrantů pobývajících na území ČR jsou úsměvné: od 50 tis. do 250 tis. osob,⁸¹ ovšem ani já sama se vzhledem ke složitosti problematiky neodvážuji odhadovat počty neregulérních migrantů. Co se týče kvazi-legální migrace, dle mého názoru může jít celkově o přibližně 100 tis. osob.

Statistiky, týkající se počtu cizinců na území ČR, jsou **značně problematické**. Jak uvádí např. Leontieva a Vojtková v ČR existují **tři hlavní zdroje informací o cizincích**: oficiální statistiky a evidence, odhady a prognózy odborníků a sociologické výzkumy. Neexistuje totiž žádný centrální registr cizinců, z něhož by bylo možné čerpat informace. Údaje o cizincích jsou získávány z mnoha oddělených registrů, které jsou zpravovány příslušnými resorty (např. MVČR, MPSV ČR, MZV ČR).⁸² Situaci komplikuje i fakt, že cizinec nemá povinnost nahlásit ukončení svého pobytu v ČR, musí pouze odcestovat před ukončením platnosti povolení k pobytu.⁸³

5. LEGÁLNÍ EKONOMICKÉ AKTIVITY CIZINCŮ NA ÚZEMÍ ČR

Ekonomické aktivity cizinců hrají na trhu práce v ČR stále významnější roli. „Zatímco se v roce 1993 podíleli cizinci na celkové zaměstnanosti obyvatelstva⁸⁴ zhruba 1 %, na konci června 2008 již 6,2 %. Kvalifikovaný odhad vypracovaný odborníky z ČSÚ byl na konci roku 2007 necelých 7 % z celkové zaměstnanosti obyvatelstva. Tento odhad zahrnuje všechny cizince s platným povolením k pobytu v České republice.“⁸⁵

⁸¹ Viz např. DRBOHLAV, Dušan, LACHMANOVÁ, Lenka. Neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Česku – realita očima expertů (Delfy výzkum). In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008, s. 103-121. ISBN 978-80-246-1552-3.

⁸² Dle LEONTIJEVA, Yana, VOJTKOVÁ Michaela. Zdroje dat o cizincích v ČR. In: *Informační bulletin Sociologického datového archivu*. [online]. Praha : 2006, ročník VIII. 16 [cit. 15.4. 2009]. s. 7. Dostupný z www: <<http://archiv.soc.cas.cz/download/123/SDAinfo0602.pdf>>. ISSN 1212-995X.

⁸³ Dle ČSÚ. *Koncepce výběru a zpracování statistických údajů spojených s migrací a integrací cizinců na území České republiky*. Nepublikováno. březen 2006. s. 8.

⁸⁴ Analýza zaměstnanosti cizinců se vztahuje na cizince s dlouhodobým pobytem a vízem nad 90 dnů pobývajících v České republice za účelem zaměstnání či podnikání.

⁸⁵ HORÁKOVÁ, Milada. *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*. [online]. Praha : VÚPSV, 2008. 114 [cit. 15.5. 2009]. s. 36. Dostupný z www: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf>. ISBN 978-80-7416-020-2.

5.1 Podmínky vstupu a pobytu cizinců za účelem výkonu ekonomických aktivit na území ČR

Zaměstnání

Zaměstnávání zahraničních státních příslušníků v ČR je upraveno zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (dále jen „zákon o zaměstnanosti“). Imigranti z tzv. třetích zemí mohou být v ČR zaměstnáváni po splnění dvou základních podmínek: musejí mít platné povolení k pobytu⁸⁶ a povolení k zaměstnání (nebo tzv. zelenou kartu).⁸⁷ Povolení k zaměstnání se nevyžaduje ode všech kategorií cizinců,⁸⁸ nicméně zaměstnavateli neodpadá informační povinnost vůči úřadu práce. Aby byl postup legální, musí být mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem také právně zakotven pracovněprávní vztah (protože se jedná o tzv. „závislou práci“ definovanou v § 3 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, v platném znění).

Do gesce MPSV patří také dvoustranné smlouvy o sociálním zabezpečení, které souvisejí se zaměstnáváním, zvláště v oblasti započítávání dob účasti na tzv. sociálním pojištění (resp. legálního zaměstnání) na území smluvního státu do doby potřebné k získání nároku na konkrétní dávky, např. starobní důchod. **S Ukrajinou** tato smlouva⁸⁹ vstoupila v platnost 1. 4. 2003 a je dosud platná.

Podnikání

K podnikání cizinců je z hlediska legislativy zaujat liberálnější přístup. Cizinci mají několik možností: buď mohou podnikat s živnostenským oprávněním,⁹⁰ založit obchodní společnost nebo družstvo⁹¹ nebo se stát členy či společníky těchto právnických osob.⁹² Musejí mít ovšem také vízum/ povolení k pobytu za příslušným účelem. Podle mé dosavadní praxe bylo skutečně snadnější získat vízum nad 90 dnů za účelem podnikání či účasti v právnické osobě než za účelem zaměstnání.

⁸⁶ V zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, **není specifikováno, za jakým účelem** musí pobyt být. Z cizineckého zákona ovšem jasně vyplývá, že cizinec **musí plnit účel pobytu**, který uvedl v žádosti o některé z pobytových oprávnění. Takže teoreticky pokud cizinec pobývá na území ČR např. za účelem sloučení rodiny a vyřídí si k tomu povolení k zaměstnání, musí si rozšířit pobytové oprávnění o další účel.

⁸⁷ Dle § 89 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁸ § 98 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, taxativně vymezuje skupiny zahraničních pracovníků, u nichž se nevyžaduje povolení k zaměstnání

⁸⁹ Smlouva mezi Českou republikou a Ukrajinou o sociálním zabezpečení vyhlášená ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 29/2003.

⁹⁰ Podle zákona č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání, v platném znění, (dále „živnostenský zákon“)

⁹¹ Viz zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění

⁹² Tomuto problému se budu věnovat níže v textu.

5.2 Počty oficiálně evidovaných cizinců při výkonu ekonomických aktivit na území ČR

Tab. 2: Ekonomická aktivita cizinců k 31.12. 2008 (dělení ČSÚ) – šest vybraných státních občanství⁹³

Občanství	Počet ekonomicky aktivních cizinců ⁹⁴			Z toho počet osob evidovaných úřady práce ⁹⁵			Z toho počet cizinců s živnostenským oprávněním ⁹⁶		
	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy
Slovensko	109 478	73 273	36 205	100 223	65 556	34 667	9 255	7 717	1 538
Ukrajina	102 285	65 814	36 471	81 072	51 183	29 889	21 213	14 631	6 582
Vietnam	48 393	34 526	13 867	16 254	12 536	3 718	32 139	21 990	10 149
Polsko	22 044	16 212	5 832	20 680	15 305	5 375	1 364	907	457
Mongol.	13 157	6 298	6 859	12 990	6 220	6 770	167	78	89
Moldav.	9 748	6 665	3 083	8 635	5 851	2 784	1 113	814	299
Celkový počet ekonomicky aktivních cizinců	361 709	245 tisíc 562 osob	116 tisíc 876 osob	284 551	189 765	94 786	77 158	55 163	21 995

Na poli zaměstnanosti je regionální distribuce poměrně jasná. Cizinci se nejvíce koncentrovali v hlavním městě **Praze** (114 784 - 31,7%) a ve **Středočeském kraji** (54 261 - 15,0%). Mezi moravskými kraji figuroval na prvním místě Jihomoravský kraj (35 609 - 9,8%).⁹⁷

Vzdělanostní struktura zahraničních pracovníků se z hlediska **požadovaného vzdělání** na zastávané pracovní místo vyznačuje vysokým podílem pracovníků se základním vzděláním, středním a středním odborným vzděláním,⁹⁸ což částečně dokazuje platnost *teorie segmentovaného pracovního trhu* (viz kapitola: „Teorie

⁹³ Dle ČSÚ. Tab. *Zaměstnanost cizinců podle zemí, pohlaví a postavení v zaměstnání; 31. 12. 2008.* [online]. Praha : ČSÚ, 2008. nestránkováno. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z [www: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/9300553246/\\$File/c05t21.xls>](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/9300553246/$File/c05t21.xls).

⁹⁴ Nazvala bych to spíše odhadovaným počtem ekonomicky aktivních cizinců.

⁹⁵ Vysvětlení: Cizinci evidovaní úřady práce se dělí na 3 podskupiny: cizinci s platným povolením k zaměstnání, informace o cizincích z třetích zemí v postavení zaměstnanců a na informace o občanech EU/EHP/ESVO v postavení zaměstnanců

⁹⁶ Poznámka: Toto dělení není úplné. Chybí druh ekonomické aktivity: „společník v právnické osobě a ostatní ekonomické aktivity“, dále tam nejsou uvedeni společníci družstev a samozřejmě ani osoby pracující nelegálně.

⁹⁷ cit. ČSÚ. *Zaměstnanost - Popis aktuálního vývoje.* [online]. Praha : ČSÚ, 2008 nestránkováno. [cit. 13.5. 2009]. Dostupný z [www: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/ciz_zamestnanost-popis_aktualniho_vyvoje>](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/ciz_zamestnanost-popis_aktualniho_vyvoje).

⁹⁸ Dle MPSV ČR. *Hodnocení působení zahraničních pracovníků na trhu práce České republiky za rok 2008.* 1. část. Nepublikováno. s. 32

migrace“), kdy cizinci bez ohledu na dosažené vzdělání zastávají tzv. „bad jobs.“⁹⁹ Kompletní **vzdělanostní profil** zahraničních pracovníků statistiky **nezachycují**. Domnívám se, že je to způsobeno i komplikovanou situací v oblasti uznávání kvalifikace a diplomů.

Co se týče odvětvové struktury podle Odvětvové klasifikace ekonomických činností („OKEČ“ - viz Příloha č. 1) bylo v roce 2008 z celkového počtu 284 551 cizinců, evidovaných úřady práce, nejvíce osob zaměstnáno ve „zpracovatelském průmyslu“ (36,17%); ve „stavebnictví“ (24,28%); zastoupení v oblasti „velkoobchod a maloobchod,“ „opravy a údržba motorových vozidel“ činilo 8,36%; v „profesních, vědeckých a technických činnostech“ (6,97%) atd.¹⁰⁰

Cizinci evidovaní úřady práce byli v roce 2008 podle Klasifikace zaměstnání („KZAM“ - viz Příloha č.1) nejčastěji zařazeni do skupiny „pomocných a nekvalifikovaných pracovníků“ - 33,35% (z celkového počtu 284 551 cizinců), následovala skupina „řemeslníci, kvalifikovaní výrobci, opraváři“ s 24,17%, dále v kategorii „obsluha strojů a zařízení“ pracovalo 17,48%, pak dvě početně vyrovnané skupiny „techničtí, zdravotničtí, pedagogičtí pracovníci“ (6,85%) a „vědečtí a odborní duševní pracovníci“ (6,84%).¹⁰¹

Dostupné údaje týkající se zaměstnanosti cizinců na území ČR vycházejí z: evidence Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále „MPSV“), co se týče informací o počtu cizinců v zaměstnaneckém poměru a z ústřední evidence podnikatelů spravované Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR (dále „MPO“), informace o počtu cizinců s platným živnostenským oprávněním. Mezi cizince s živnostenským oprávněním jsou zahrnuti cizinci s přechodným pobytem (obecně občané EU/EHS, kteří k získání živnostenského oprávnění doloží trvalý pobyt ze své země), s vízem nad 90 dnů a dlouhodobým pobytem, zároveň pak cizinci s trvalým pobytem a azylanti.

V žádném z veřejně dostupných registrů zaznamenávajícím údaje o cizincích evidovaných na území ČR není propojena informace o ekonomické aktivitě a účelu pobytu cizinců.

⁹⁹ Viz např. KUCHAR, Pavel. *Trh práce: Sociologická analýza*. 1. Vyd. Praha : Karolinum, 2007, s. 33. ISBN 978-80-246-13-83-3.

¹⁰⁰ Dle ČSÚ. Tab. *Cizinci evidovaní ÚP podle OKEČ - 10 nejčtenějších zemí - 31.12.2008*. [online]. Praha: ČSÚ, 2008. nestránkováno. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/93005B7297/\\$File/c05t31.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/93005B7297/$File/c05t31.xls)>.

¹⁰¹ Dle ČSÚ. *Cizinci evidovaní ÚP podle KZAM - 10 nejčtenějších zemí - 31.12.2008*. [online]. Praha: ČSÚ, 2008. nestránkováno. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/93005C56F0/\\$File/c05t32.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/93005C56F0/$File/c05t32.xls)>.

Statistiky dostupné na Integrovaném portále MPSV umožňují pouze odlišit cizince ze třetích zemí s platným povolením k zaměstnání od cizinců, u nichž toto povolení vyžadováno není, a o nichž zaměstnavatel podává informaci příslušnému úřadu práce.¹⁰²

V registru živnostenského podnikání, spravovaném MPO, informace o typu pobytu zahrnuta není. Platí pouze to, že cizinec s trvalým pobytem v ČR má k živnosti stejný přístup jako občan ČR.

Díličí informaci týkající se vzájemné vazby jednotlivých typů ekonomické aktivity a typů pobytu je možno získat z Cizineckého informačního systému, provozovaného Ředitelstvím služby cizinecké policie ČR (dále „ŘCP“), konkrétně z údajů týkajících se účelu pobytu cizinců a typu pobytu cizinců. Komplikací je však možnost **více účelů pobytu u jednoho cizince**.¹⁰³ Dalším problémem, na který jsem narazila, je odlišná terminologie ČSÚ, MPSV i ŘCP co se týče názvu a dělení ekonomických aktivit u cizinců. Nicméně pro ilustraci uvádím v příloze č. 2 pro doplnění dat tabulku ekonomických aktivit cizinců z tzv. třetích zemí, získanou na vyžádání od ŘCP.

6. NELEGÁLNÍ/NEOPRÁVNĚNÉ EKONOMICKÉ AKTIVITY MIGRANTŮ

Nelegálním ekonomickým aktivitám se v zahraniční literatuře říká *grey economy* či *shadow economy*, *informal sector* nebo *undeclared work*.

„Neoprávněné ekonomické aktivity migrantů jsou úzce provázány s celkovou situací na trhu práce. Výkyvy ve výkonnosti ekonomiky, demografický vývoj i změny v pracovně-právní oblasti ovlivňují poptávku po zahraničních pracovních silách, včetně způsobu jejich zaměstnávání.“¹⁰⁴

Neoprávněné ekonomické aktivity migrantů jsou jen částí celku stínové ekonomiky, nejvýrazněji se projevují formou trhu práce „načerno“. Strukturu stínové ekonomiky je možné definovat takto (dle Mingione, Magatti, 1995):

- 1) daňový únik ze strany zaměstnanců, podniků a deklarováných ekonomických transakcí,
- 2) ekonomické aktivity a transakce zakázané trestním právem vzhledem k jejich náplni (kriminální ekonomika),

¹⁰² viz § 98 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění

¹⁰³ Dle ČSÚ. *Koncepce výběru a zpracování statistických údajů spojených s migrací a integrací cizinců na území České republiky*. Praha : březen, 2006. nepublikováno. s. 13-16.

¹⁰⁴ Cit. ČERMÁK, Zdeněk. Trh práce v Česku po roce 1990 – stručná charakteristika. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. s. 63. ISBN 978-80-246-1552-3.

- 3) neplacené ekonomické aktivity vykonávané na základě reciprocity – např. v domácnosti (tzv. substituční ekonomika),
- 4) ekonomické aktivity provozované pravidelně za účelem výdělku porušující právní předpisy nebo smluvní závazky, vyjma kriminálních aktivit popsaných v bodě 2).

Důležitým faktorem ovlivňujícím trh práce „načerno“ je vztah mezi produktivitou práce a náklady práce. Fassmann tvrdí, že práce načerno se koncentruje (kromě tradičních odvětví, jako je zemědělství) většinou v malých podnicích, u živnostníků a obecně u osob samostatně výdělečně činných. Velké podniky spíše využívají subkontrahované malé firmy, kterým tak svěřují riziko nestability poptávky po službách a zboží. **Práce načerno zdaleka není doménou pouze u cizinců.** Terénní šetření prokázala, že české obyvatelstvo se na práci načerno podílí mnohem vyšší mírou než cizinci.¹⁰⁵

České právní předpisy neznají pojem „práce načerno,“ nýbrž operují s termínem „nelegální práce,“ „neoprávněné zaměstnávání cizinců“ či „neoprávněné podnikání.“

6.1 Nelegální zaměstnávání cizinců

Novým trestním zákoníkem, platným od 1. 1. 2010, se zavádí trestný čin „**neoprávněné zaměstnávání cizinců**“ (obsahující i zprostředkování zaměstnání pro cizince nelegálně pobývajícího na území ČR), za což hrozí odnětí svobody až na pět let, trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty nebo zákaz činnosti.¹⁰⁶

Z pohledu zákona o zaměstnanosti se o **nelegální práci** jedná v případě:

- „1) když fyzická osoba nevykonává práci pro právnickou nebo fyzickou osobu na základě pracovněprávního vztahu nebo jiné smlouvy nebo, nejde-li o manžela nebo dítě této fyzické osoby, nebo
- 2). pokud fyzická osoba-cizinec vykonává práci v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání/zelenou kartou nebo bez tohoto povolení/ zelené karty, je-li podle zákona povolení vyžadováno.“¹⁰⁷

¹⁰⁵ dle FASSMANN, Martin. Charakter trhu práce na černo. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. s. 68-81. ISBN 978-80-246-1552-3.

¹⁰⁶ dle § 342 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁰⁷ cit. § 5, písm. e) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění

Tento přestupek je možné pokutovat do výše 10 tisíc korun. Dalším přestupkem nebo správním deliktem podle zákona o zaměstnanosti se stává **umožnění výkonu nelegální práce**¹⁰⁸ ze strany zaměstnavatele nebo zprostředkovatele práce, kterým může být fyzická i právnická osoba. Této osobě může být uložena pokuta do 5 milionů korun.

Ne(o)hlášenou/nedeklarovanou práci cizinců označuje MPSV případy, kdy zaměstnavatel nesplní ohlašovací povinnost o nástupu/ nenastoupení/ předčasném ukončení zaměstnání cizince apod. vůči úřadu práce, uloženou mu § 87 a § 88 zákona o zaměstnanosti. Termín není nikde právně zakotven.

O počtech nelegálně/nehlášeně zaměstnaných cizinců lze pouze spekulovat. Nezbyvá než vycházet ze statistik případů, které se podařilo odhalit kontrolním orgánům úřadů práce a živnostenských úřadů, jež uvádím níže.

V roce 2008 uskutečnily úřady práce celkem 1.933 kontrol u zaměstnavatelů, kteří zaměstnávali i zahraniční pracovníky. Pochybení v oblasti zaměstnávání cizinců bylo zjištěno u 537 kontrolovaného zaměstnavatele, což z celku 1.933 kontroly představuje 27,78%. Na kontrolách se přímou účastí nejčastěji podílely orgány Cizinecké policie a Celní správy. Ostatní státní instituce se kontrol zúčastňují v zanedbatelné míře. Z celkového počtu 24.203 zkontrolovaných zahraničních pracovníků (z toho 8.332 žen) bylo zjištěno pochybení u **6.515** osob – z čehož u 2.342 osob (z toho 575 žen) byla zjištěna nelegální práce a u 4.173 osob nesplnil zaměstnavatel svoji informační povinnost vůči úřadu práce uloženou v § 87 nebo § 88 zákona o zaměstnanosti.

K nejpočetněji zastoupeným národnostem mezi odhalenými případy se dlouhodobě a tradičně řadí občané Slovenska (2.056 osob) a občané Ukrajiny (1.302 osob), na což je ale třeba nahlížet z pohledu nejvyššího zastoupení pracovníků z obou států i mezi legálně zaměstnanými imigranty na trhu práce v ČR. Na dalších místech se v první desítce objevují státní příslušníci Vietnamu, Polska, Bulharska, Rumunska, Mongolska, Moldavska, Číny a Uzbekistánu..

Co se týče odvětvové struktury ekonomických činností „OKEČ“, nejčastěji probíhalo odhalené nelegální zaměstnávání zahraničních pracovníků ve „zpracovatelském průmyslu,“ ve „stavebnictví,“ „administrativních a podpůrných

¹⁰⁸ dle § 139 odst. 1 písm. d) a § 140 odst. 1 písm. c) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění

činnostech,“ „velkoobchodu a maloobchodu“ a v „opravách a údržbě motorových vozidel.“¹⁰⁹

6.2 Nelegální/neoprávněné podnikání cizinců

Trestný čin **neoprávněného podnikání** je zákonem definován následovně:

„Kdo neoprávněně ve větším rozsahu poskytuje služby nebo provozuje výrobní nebo jiné výdělečné podnikání, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem. Kdo neoprávněně ve větším rozsahu poskytuje služby nebo provozuje výrobní nebo jiné výdělečné podnikání, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem. Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán, používá-li k tomu činu jiného jako pracovní síly, nebo získá-li takovým činem značný prospěch“.¹¹⁰

Trestní zákoník, platný od 1. 1. 2010, tresty ještě zpřísňuje. Za neoprávněné podnikání hrozí trest až dva roky odnětí svobody a namísto peněžitého trestu zákaz činnosti. V případě prospěchu velkého rozsahu z neoprávněného podnikání hrozí peněžitý trest a odnětí svobody od 2 do 8 let.¹¹¹

Zákonné vymezení neoprávněného podnikání je univerzální – vztahuje se jak na státní občany ČR, tak na cizince.

Přestupek **neoprávněné podnikání** je v živnostenském zákoně definován tak, že fyzická osoba se dopustí přestupku, pokud vykonává živnost volnou, řemeslnou, vázanou či koncesovanou **bez příslušného živnostenského oprávnění**. Za tento přestupek lze uložit pokutu až 1.mil. Kč.¹¹²

Živnostenské úřady provedly v roce 2008 kontrolu 4.392 zahraničních fyzických osob, při nichž bylo zjištěno porušení živnostenského zákona a zákonů souvisejících s podnikáním ve 2.373 případech, za porušení povinností vyplývajících ze zákona byly uloženy pokuty v celkové výši 2.121.600,- Kč a ve 142 případech bylo sankčně **zrušeno živnostenské oprávnění nebo pozastaveno provozování živnosti**.

¹⁰⁹ dle MPSV ČR. *Hodnocení působení zahraničních pracovníků na trhu práce České republiky za rok 2008*. 2. část. Nепublikováno. s. 1 – 2, 5 – 6.

¹¹⁰ Cit. § 118 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění

¹¹¹ dle § 251, zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹¹² dle § 61, zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, v platném znění

Dále provedly živnostenské úřady kontrolu u 1.514 právnických osob s účastí cizince ve statutárním orgánu respektive zahraničních právnických osob, kdy bylo zjištěno porušení živnostenského zákona v 734 případech, za porušení vyplývající ze zákona byly uloženy pokuty v celkové výši 1.359.500,- Kč. V 67 případech bylo sankčně zrušeno živnostenské oprávnění nebo pozastaveno provozování živnosti.

Při kontrole fyzických i právnických osob bylo nahlášeno státním orgánům (např. orgánům služby cizinecké a pohraniční policie, krajským soudům, finančním úřadům, správám sociálního zabezpečení, úřadům práce aj.) porušení jiných právních předpisů (tzv. signalizace).¹¹³

Ovšem zpráva neuvádí, jaká byla státní příslušnost kontrolovaných cizinců, ani které konkrétní právní předpisy byly porušeny, ani v jakých odvětvích došlo k porušení zákonů.

7. KVAZI-LEGÁLNÍ EKONOMICKÉ AKTIVITY CIZINCŮ

V následující kapitole uvedu příklady ekonomických aktivit realizujících se na pomyslné „hranici“ zákonnosti, jedná se o hledání příležitostí, jak obcházet zákony, jak ze strany cizinců, tak zprostředkovatelů i zaměstnavatelů.

7.1 Účast v právnické osobě a živnostenské oprávnění jako forma vstupu na trh práce

Zvláštní kapitolu v rámci neoprávněných ekonomických aktivit imigrantů tvoří obcházení zákona o zaměstnanosti,¹¹⁴ zákoníku práce¹¹⁵ a cizineckého zákona¹¹⁶ formálním členstvím cizinců z tzv. třetích zemí v družstvech a obchodních společnostech z důvodu snadnějšího získání povolení k pobytu a obtížnějších podmínek pro kontrolu pracovněprávních a mzdových podmínek.

Družstvo je v § 221 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku (dále jen „obchodní zákoník“), vágně legislativně vymezeno jako společenství neuzavřeného počtu osob založené za účelem podnikání nebo zajišťování hospodářských, sociálních anebo jiných potřeb svých členů.¹¹⁷ Členem družstva mohou být fyzické i právnické

¹¹³ Dle pracovní verze zprávy MPSV ČR. *Souhrnná informace za rok 2008 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty, resp. jejich výkonnými složkami, v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců, předkládaná prostřednictvím Meziřesortního orgánu pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců v České republice.* Nepublikováno. 2009. Nestránkováno.

¹¹⁴ Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění

¹¹⁵ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění

¹¹⁶ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

¹¹⁷ cit. §221, odst. 1, zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění

osoby.¹¹⁸ Družstvo je právnickou osobou, jeho členové neručí za závazky družstva.¹¹⁹ Členství v obchodních společnostech s sebou nese výraznější riziko. Např. dle § 76 obchodního zákoníku, ručí společníci veřejné obchodní společnosti (dále jen „v.o.s.“) za závazky společnosti společně a nerozdílně celým svým majetkem, navíc jsou statutárním orgánem společnosti.

U dalších typů obchodních společností obchodní zákoník taktéž blíže specifikuje práva a povinnosti členů, statutárních orgánů aj. Takže pro **cizince, kteří ani často nevědí**, že jsou v nějaké společnosti zapsáni (zajímá je jen to, aby „měli papíry“ - viz např. můj výzkum), mohou snadno nastat právní i finanční problémy.

Úřady práce provádějí kontrolu zaměřenou na právnické osoby, ve kterých působí cizinci jako členové statutárního nebo jiného orgánu obchodní společnosti nebo jako členové družstva. Při kontrolách je sledováno dodržování § 89 zákona o zaměstnanosti. Toto ustanovení ukládá uvedeným osobám povinnost být držiteli povolení k zaměstnání, pokud vykonávají pro tyto právnické osoby práci (tzv. **úkoly vyplývající z předmětu činnosti** právnické osoby). Pro účely řízení zaměstnanosti cizinců se totiž považuje i tato práce za zaměstnání, ačkoli se v případě členů družstva nemusí jednat o pracovněprávní vztah. Tento „pracovní vztah“ k družstvu je totiž upraven stanovami, potažmo obchodním zákoníkem. Nesmí být nevýhodnější, než by byla úprava podle zákoníku práce, v praxi je ovšem kontrola této podmínky velmi problematická.¹²⁰

V roce 2008 bylo zjištěno celkem 464 osob, porušujících § 89 zákona o zaměstnanosti (z celkového počtu 2.342, u nichž bylo prokázáno zaměstnávání bez povolení k zaměstnání). K nejčastějšímu porušení zmíněného ustanovení zákona došlo u **družstev** (408 případů) a u společností s ručením omezeným (42 případů). V řazení podle klasifikace ekonomické činnosti zaměstnavatele „CZ-NACE“¹²¹ bylo zjištěno nejvíce pochybení ve **stavebnictví** (217 případů), ve zpracovatelském průmyslu (151 případů) a v oblasti zahrnující administrativní a podpůrné činnosti (68 případů).¹²²

¹¹⁸ dle § 227, zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění

¹¹⁹ dle § 222, zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění

¹²⁰ Dle MPSV ČR. *Hodnocení působení zahraničních pracovníků na trhu práce České republiky za rok 2008*. 2. část. Nепublikováno. s. 7.

¹²¹ Klasifikace ČSÚ „CZ-NACE“ je platná od 1.1.2008, nicméně i sám ČSÚ uvádí řadu statistik podle starší klasifikace „OKEČ“

¹²² Dle MPSV ČR. *Hodnocení působení zahraničních pracovníků na trhu práce České republiky za rok 2008*. 2. část. Nепublikováno. s. 11.

7.2 Agenturní zaměstnávání jako varianta působení a zneužívání cizinců na trhu práce

Dle § 58, zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, v platném znění (dále jen „zákon o zaměstnanosti“), mohou agentury práce (fyzické i právnické osoby) provádět zprostředkování zaměstnání na území ČR bezplatně nebo za úhradu, včetně úhrady, při které je dosahován zisk. Musejí k tomu mít ovšem **povolení ke zprostředkování zaměstnání** od MPSV, v němž je mimo jiné specifikováno pro koho (zda pro cizince – jaká občanství či pro občany ČR), kde (do zahraničí, ze zahraničí nebo na území ČR, a v jakých okresech), v jakých odvětvích bude práce zprostředkována¹²³ a od 1.1. 2009 nově též **souhlas Ministerstva vnitra ČR** (řešeno meziresortní komunikací).¹²⁴

Pokud agentura práce zprostředkovává zaměstnání za úhradu, nesmí požadovat od fyzické osoby, které je zaměstnání zprostředkováváno, úhradu, také jsou zakázány jakékoliv srážky ze mzdy nebo z jiné odměny poskytované zaměstnanci za vykonanou práci.¹²⁵

V praxi dělá největší problémy možnost agentury **zapůjčovat** zaměstnance dalším firmám. Zákon sice agenturám ukládá¹²⁶, že musí s fyzickou osobou – budoucím zaměstnancem - uzavřít pracovní poměr, a pak jej mohou dočasně přidělit (vyjma držitelů tzv. zelené karty) jen na základě písemné smlouvy jiné firmě, ale často jsou výše uvedené podmínky ze strany agentur porušovány. Navíc nyní v době tzv. ekonomické krize jsou agenturní zaměstnanci **jedněmi z nejčastěji propouštěných** a jejich postavení na trhu práce je jedno z jedno z nejzranitelnějších.¹²⁷

Agentury práce jsou evidované MPSV a jejich seznam je oficiálně dostupný na stránkách Integrovaného portálu MPSV,¹²⁸ takže je ověřitelná alespoň oprávněnost té či oné firmy vykonávat činnosti agentury práce.

Kontrolní činnost v oblasti agenturního zaměstnávání mají na starosti podle zákoníku práce oblastní inspektoráty práce. Zatím jsou k dispozici pouze výsledky této činnosti za rok 2007, kdy bylo zkontrolováno celkem 63 agentur a porušení pracovněprávních bylo zjištěno v případě 47 agentur. Tato porušení se týkala 743 pracovníků. Nicméně ve zprávě není rozlišeno, v kolika případech se jednalo o cizince,

¹²³ Dle § 14 odst. 3 písm. b) zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, v platném znění

¹²⁴ viz novela zákona o zaměstnanosti, vydaná ve Sbírce zákonů pod číslem 382/2008.

¹²⁵ Dle § 58 odst. 2 a 3 zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, v platném znění

¹²⁶ Viz § 66 zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, v platném znění

¹²⁷ Viz řada novinových článků.

¹²⁸ Webové stránky MPSV. *Integrovaný portál MPSV, sekce zaměstnanost*. [online]. Praha. Dostupný z [www: <http://portal.mpsv.cz/sz/zamest/zpr_prace>](http://portal.mpsv.cz/sz/zamest/zpr_prace).

a v kolika o občany ČR.. V závěru bylo dokonce uvedeno, že nebudou do plánu kontrolních akcí zařazeni zaměstnavatelé zaměstnávající cizince, protože se údajně nepotvrdilo, že by docházelo k výraznějšímu porušování pracovněprávních předpisů u těchto zaměstnavatelů oproti zaměstnavatelům zaměstnávajícím občany ČR¹²⁹ (což jsem si ověřila v Ročním programu kontrolních akcí Státního úřadu inspekce práce na rok 2008 i v Ročním programu kontrolních akcí Státního úřadu inspekce práce na rok 2009¹³⁰, kde je uveden pouze jeden ze tématicky souvisejících cílů, a totiž: „Bezpečnost práce ve **stavebnictví**“ kvůli častým úrazům).

8. IMIGRAČNÍ POLITIKA ČR VŮČI EKONOMICKÝM MIGRANTŮM Z TZV. TŘETÍCH ZEMÍ PO ROCE 2000

Jak jsem již dříve v textu uvedla, je sice migrační a azylová politika záležitostí mezinárodní, nicméně její důležitou součástí je kontrola migrace ze strany národních států, Českou republiku nevyjímaje.

Vzhledem k tomu, že ČR sice má dokument týkající se migrační politiky¹³¹, ale jde o velice obecná prohlášení (viz Příloha č. 2: Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců), budu spíše vycházet ze svého pohledu na věc. Vynechám období do roku 2000, neboť to bylo obdobím transformace, teprve tvořících se pravidel a velké neznámé i v oblasti migrační politiky. ČR neměla s masovou imigrací větší zkušenosti. V tomto období nicméně přijala dva zákony o občanství: zákon č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, a zákon č. 193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých čs. státních občanů, ty se týkají tzv. naturalizační politiky státu.

S tím, jak narůstal počet cizinců přicházejících do ČR (ať už za účelem ekonomických aktivit nebo za účelem podání žádosti o azyl či z jiných důvodů), začal stát regulovat jejich příchod řadou opatření.

¹²⁹ dle STÁTNÍ ÚŘAD INSPEKCE PRÁCE. *Roční souhrnná zpráva o výsledcích kontrolních akcí provedených inspekcí práce za rok 2007*. [online]. B.m. : SUIP, březen 2008. 91 [cit. 30.5. 2009]. s. 59. Dostupný z www:

<http://www.suip.cz/default/drvisapi.dll?MIval=/www/rubrika.html&v_prb_id=7&v_id_name=doc1&v_wdt=2>.

¹³⁰ dle STÁTNÍ ÚŘAD INSPEKCE PRÁCE. *Roční program kontrolních akcí Státního úřadu inspekce práce na rok 2009*. [online]. B.m. : SUIP, listopad 2008. 17. [cit. 30.5. 2009]. s. 3. Dostupný z www:

<http://www.suip.cz/default/drvisapi.dll?MIval=/www/rubrika.html&v_prb_id=6&v_id_name=doc1&v_wdt=2>.

¹³¹ O azylové politice se zmíním pouze okrajově, poněvadž z větší části jsou „cílovou skupinou“ mé práce především cizinci – občané Ukrajiny - spadající do oblasti migrační politiky.

8.1. Regulace imigrace a ekonomických aktivit cizinců

Opatření jsou realizována jednak přijetím nových, výše zmíněných zákonů (č. 325/1999 Sb., o azylu, a zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR), které vstoupily v platnost v lednu roku 2000. Oba zmíněné zákony prošly nesčetněkrát novelizacemi, částečně souvisejícími s povinností postupně implementovat směrnice EU. Přijat byl též zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců.

Dále byla v roce 2000 zavedena vízová povinnost s celou řadou států, hlavně bývalého SSSR (**včetně Ukrajiny**). Další regulací migrace jsou tzv. readmisní dohody, k bilaterálním dohodám přibyly po vstupu ČR do EU i komunitární readmisní dohody (**s Ukrajinou** je smlouva platná od 1. 1. 2008¹³²), jimiž je ČR vázána.¹³³ Důležitým milníkem byl v roce 2004 vstup ČR do EU. ČR musela z toho důvodu postupně harmonizovat národní legislativu i praxi s předpisy EU (např. tzv. Dublinskou úmluvou č. II.). Dalším výrazným předělem bylo v roce 2007 zrušení kontrol na hranicích se sousedními státy (jedinou vnější hranicí ČR zůstal tranzitní prostor mezinárodního letiště Praha – Ruzyně), kdy se ČR stala součástí tzv. schengenského prostoru.¹³⁴

Regulace v oblasti zaměstnávání cizinců je uskutečňována jednak legislativními změnami (např. novelizacemi zákona o zaměstnanosti, nebo zákoníku práce) a jejich dopady na trh práce a domácí i zahraniční zaměstnanost (např. regulace podmínek pro vydávání povolení k zaměstnání, event. jeho nevyžadování), a dále mezinárodními bilaterálními smlouvami ČR s jinými státy o vzájemném zaměstnávání (**s Ukrajinou** vstoupila dohoda¹³⁵ v platnost v roce 1997, nicméně **byla vypovězena**¹³⁶).

S regulací migrace také úzce souvisí represivní politika, mířena buď pozitivně (vymáhání dodržování právních předpisů, eliminace jejich porušování) nebo negativně (přehlížení překážek pro legální migraci a pobyt cizinců, nepodporování jejich začlenění do hostitelské společnosti).

¹³² Dohoda mezi Evropským společenstvím a Ukrajinou o předávání a přebírání osob, publikována byla v Official Journal pod č. L 332, ze dne 18.12.2007.

¹³³ Jejich přehled je uveden na webových stránkách MV ČR v sekci azyl a migrace. [online]. Dostupné z [www: <http://www.mvcr.cz/soubor/readmisni-smlouvy-prehled-pdf.aspx>](http://www.mvcr.cz/soubor/readmisni-smlouvy-prehled-pdf.aspx).

¹³⁴ viz Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 ze dne 15. března 2006, kterým se stanoví kodex Společenství o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob.

¹³⁵ Ve Sbírce mezinárodních smluv byla vyhlášena pod číslem 67/1999, s názvem: Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dohody mezi vládou České republiky a vládou Ukrajiny o vzájemném zaměstnávání občanů České republiky a občanů Ukrajiny.

¹³⁶ Nepodařilo se mi zjistit, kdy.

8.2 Prevence nelegální migrace, nelegálního zaměstnávání cizinců a boj proti obchodu s lidmi a organizovanému zločinu

Na začátek této podkapitoly bych se nejprve zaměřila na **vládní dokumenty a strategie**¹³⁷ pro zmapování postoje ČR k oblasti prevence a potírání nelegální migrace, nelegálního zaměstnávání a s tím spojených jevů. Tyto dokumenty specifikují cíle, prostředky a úkoly odpovědných resortů a institucí, včetně závazných termínů pro zúčastněné aktéry. Plnění cílů a evaluace strategií je sledováno formou zpráv o plnění těchto plánů předkládaných vládě ČR.

Jednou z nejdůležitějších strategií je Koncepce boje proti organizovanému zločinu, která mimo jiné uvádí, že typickou činností organizovaného zločinu na území ČR patří např. *organizace prostituce a obchod s lidmi, organizování nelegální migrace*, praní špinavých peněz, *vydírání a vybírání poplatků za „ochranu“*, korupce a padělání.¹³⁸ Aktualizovanou verzí koncepce z roku 2000 byl zřízen Meziresortní orgán pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců, jenž má mimo jiné za úkol navrhnout legislativní změny přispívající k řešení nelegálního zaměstnávání cizinců, vytvářet koncepci řešení tohoto problému a koordinovat příslušné instituce. Gestorem je MPSV. Má za úkol směřovat kontrolní orgány a **vykonávat prevenci** zaměřenou zejména na oblast „šedé“ ekonomiky.¹³⁹

Základním dokumentem v oblasti potírání nelegální migrace je **Akční plán boje s nelegální migrací**, který byl připraven v roce 2003. Obsahuje mimo jiné zajímavá preventivní „opatření směřující k omezování migrace v její nelegální formě *odstraňováním příčin přímo v místech jejího vzniku a získat převahu nad neregulérním zprostředkováváním informací*“¹⁴⁰ (gestorem je Ministerstvo zahraničních věcí ČR). Meziresortní platformou pro řešení problematiky nelegální migrace, ochrany hranic a vízové politiky je Analytické centrum pro ochranu státních

¹³⁷ Níže uvedený výčet dokumentů není úplný, uvádím pouze relevantní s ohledem na zpracovávanou problematiku.

¹³⁸ Dle MVČR, odbor bezpečnostní politiky. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu*. [online]. Praha : 1997. 55 [cit. 30.5. 2009]. s. 4. Dostupný z [www: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2008/koncepce-organ_zlocin.pdf>](http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2008/koncepce-organ_zlocin.pdf).

¹³⁹ Dle MPSV. *Statut a jednací řád Meziresortního orgánu pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců*. . [online]. Praha : 2000. 5. [cit. 30.5. 2009]. s. 1. Dostupný z [www: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5521/Statut_MOPNZC.pdf>](http://www.mpsv.cz/files/clanky/5521/Statut_MOPNZC.pdf).

¹⁴⁰ cit. VLÁDA ČR. *Usnesení Vlády České republiky ze dne 4. února 2004 o Akčním plánu boje s nelegální migrací: Příloha č. 108: Harmonogram plnění plánu opatření k boji s nelegální migrací*.

hranic a migraci (tzv. ANACEN), zřízené na základě Usnesení vlády ČR č. 933 ze dne 22.8. 2007,¹⁴¹ jednání i výstupy z nich jsou neveřejná.

Dalším důležitým dokumentem je Národní strategie boje proti obchodu s lidmi pro období let 2008 – 2011,¹⁴² kromě jiného se v ní uvádí, že se podařilo naplnit cíl č. 19, předcházející strategie (pro roky 2005 - 2007), zavedením institutu povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území do § 42e, cizineckého zákona (týká se obětí obchodu s lidmi, obětí převaděčství a svědků činu napomáhání k neoprávněnému pobytu na území a jejich rodinných příslušníků). V této souvislosti nelze nezmínit Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi, který funguje od roku 2003. Od roku 2005 zahrnuje **všechny formy** obchodování s lidmi a je realizován ve spolupráci s nestátními neziskovými organizacemi a Policií ČR.

Jednou z cílových skupin Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011¹⁴³ jsou oběti obchodu s lidmi. Do cílové skupiny „rizikových jedinců v postavení potenciálních pachatelů nebo obětí“ byli zařazeni i cizinci a příslušníci národnostních menšin. Strategie si klade za úkol předcházet kriminalitě, přičemž hlavním nástrojem je dle tohoto dokumentu bezpečnostní politika státu.

Na závěr výčtu ještě zmíním Národní akční plán boje proti terorismu¹⁴⁴ a Strategie vlády v boji proti korupci na období let 2006 až 2011.¹⁴⁵ Důležitými zdroji a shrnutím dění v oblasti migrace jsou: Zpráva o stavu migrace, vydávaná každoročně MVČR a Zpráva o stavu lidských práv v ČR, vydávaná Vládou ČR.

Z jednotlivých vládních dokumentů se sice dá vyvodit snaha státu bojovat proti nelegální migraci a nelegálnímu zaměstnávání cizinců, ale z mého pohledu toto předsevzetí často ztroskotává na rozříštěnosti zájmů a kompetence jednotlivých resortů. Navíc velkou roli hraje fakt, že stát nemůže (samozřejmě bohudík) kontrolovat jednání jednotlivých členů společnosti, na nichž ale v konečném důsledku realizace cílů opatření stojí.

¹⁴¹ Dle MVČR. *Azyl a migrace*. [online]. Praha : bez vrocení. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx?q=Y2hudW09MTE%3d>>.

¹⁴² Viz MVČR, odbor bezpečnostní politiky. *Národní strategie boje proti obchodu s lidmi pro období let 2008 – 2011*. [online]. Praha : 2008. 67 [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.mvcr.cz/soubor/obchod-lidmi-strategie2008-2011-pdf.aspx>>.

¹⁴³ MVČR, odbor prevence kriminality. *Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011*. [online]. Praha : 2008. 36 [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <<http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/strategie1016/strategie3.pdf>>.

¹⁴⁴ MVČR, odbor bezpečnostní politiky. *Národní akční plán boje proti terorismu: aktualizované znění pro léta 2007-2009*. [online]. Praha : březen 2008. 31 [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2008/nap_2007_cze.doc>.

¹⁴⁵ MPSV. *Strategie vlády v boji proti korupci na období let 2006 až 2011*. Zkrácená verze. [online]. B.m., bez vrocení. 4 [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <http://portal.mpsv.cz/sz/local/pz_info/strategie_vlady_proti_korupci.pdf>.

Další významným nástrojem prevence nelegální migrace a nelegálního zaměstnávání je **realizace řady preventivních programů** vycházejících ze Zásad zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie,¹⁴⁶ jež jsou převážně realizovány Ministerstvem zahraničních věcí ČR, dále jen „MZV ČR“ (koordinace zahraniční rozvojové spolupráce), ve spolupráci s Ministerstvem vnitra ČR (realizace humanitární pomoci do zahraničí) formou zadávání veřejných zakázek a vyhlášením dotačních titulů pro realizaci konkrétních programů, na nichž se vysokou měrou podílejí nestátní neziskové humanitární organizace (dále jen „NNO“).¹⁴⁷ Například v roce 2007 realizovalo MVČR ve spolupráci s NNO 12 projektů zaměřených na prevenci nelegální migrace z **Ukrajiny**¹⁴⁸ Arménie, Gruzie, Moldavska, Gruzie a Ruské federace (Čečensko).¹⁴⁹

Speciální **Program asistovaných dobrovolných návratů**¹⁵⁰ realizuje MV ČR ve spolupráci s IOM Praha a Správou uprchlických zařízení MV ČR (dále jen „SUZ MV ČR“ již od roku 2000, v rámci něho poskytuje neúspěšným žadatelům o mezinárodní ochranu, cizincům, kterým bylo vydáno rozhodnutí o správním vyhoštění (před vypršením této lhůty) z území České republiky, cizincům umístěným v zařízeních pro zajištění cizinců SUZ MV ČR, možnost legálního opuštění ČR.¹⁵¹ V modifikované formě funguje od 16. 2. 2009, v souvislosti s ekonomickou krizí, doprovodný **Projekt dobrovolných návratů** pro prvních 2000 nezaměstnaných cizinců, kteří obdrží letenku, 500 EUR a tranzitní asistenci.¹⁵²

Důležitým prvkem, který bych zařadila mezi preventivní opatření, je **podpora výzkumů a vědecké činnosti** ze strany státu (zejména ve spolupráci s Výzkumným

¹⁴⁶ VLÁDA ČR. Příloha usnesení vlády č. 302 ze dne 31. 3. 2004: *Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie*. [online]. Praha : 31. březen 2004. nestránkováno. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z [www: <http://www.mzv.cz/public/37/bc/36/18394_14945_Material_vlada_Institucionalizace.doc>](http://www.mzv.cz/public/37/bc/36/18394_14945_Material_vlada_Institucionalizace.doc).

¹⁴⁷ Dle MZV ČR. *Zahraníční rozvojová spolupráce*. [online]. Praha. nestránkováno. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z [www: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/zahranicni_rozvojova_spoluprace_c_r.html>](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/zahranicni_rozvojova_spoluprace_c_r.html).

¹⁴⁸ přestože Ukrajina nepatří mezi prioritní země Zahraníční rozvojové pomoci ČR.

¹⁴⁹ Dle *Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2007*. [online]. Praha : MV ČR, 2008. 223. [cit. 15.5. 2009] s. 159. Dostupný z [www: <www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx>](http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx).

¹⁵⁰ Z etického hlediska si ovšem musíme klást otázku, zda ony návraty bývají ve všech případech „dobrovolné.“

¹⁵¹ Dle MVČR. *Azyl a migrace*. [online]. Praha : bez vnočení. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z [www: <http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx?q=Y2hudW09MTA%3d>](http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx?q=Y2hudW09MTA%3d).

¹⁵² Dle MVČR. *Projekt dobrovolných návratů*. [online]. Praha : bez vnočení. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z [www: <http://www.mvcr.cz/clanek/projekt-dobrovolnych-navratu.aspx>](http://www.mvcr.cz/clanek/projekt-dobrovolnych-navratu.aspx).

ústavem práce a sociálních věcí ČR, Akademií věd ČR, Přírodovědeckou fakultou Univerzity Karlovy, Masarykovy univerzity v Brně, IOM Praha i se soukromými firmami zaměřujícími se zvláště na aplikovaný sociologický výzkum), jak v oblasti migrace, tak v oblasti zaměstnávání cizinců.

Všechny nejdůležitější resorty na poli migrace a zaměstnanosti (MVČR, MPSV ČR, MZV ČR i MPO) vydávají i ve spolupráci s NNO informační brožury a letáky v mateřských jazycích (i v elektronické podobě) pro nejčastěji zastoupené skupiny imigrantů v ČR a kladou důraz na informační kampaně již v zemích původu migrantů, což považují za důležitou součást prevence zneužívání migrantů na trhu práce.

8.3 Řízená migrace a aktivní imigrační politika

Jednou ze zásad ČR v oblasti migrace je aktivní imigrační politika.¹⁵³ Tu v současné době realizuje dvěma cílenými programy.

Prvním z nich je „**Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků**“ realizovaný MPSV ČR na základě řady usnesení vlády od roku 2003 (pilotní fáze trvala do konce roku 2008, od začátku roku 2009 funguje již v nepilotní fázi¹⁵⁴). Má za úkol přilákat zahraniční pracovníky do ČR, případně umožnit již těm cizincům, kteří žijí na území ČR, získat povolení k trvalému pobytu ve zkrácené lhůtě (u vysoce kvalifikovaných pracovníků po 1,5 roce, u středně kvalifikovaných po 2,5 letech) a také ochrannou lhůtu 45 dní při ztrátě zaměstnání (**není legislativně zakotveno!**). Vstup do programu je umožněn cizincům z 51 států a absolventům českých středních a vysokých škol, musí ovšem splnit podmínky programu, které jsou bodově ohodnoceny. Práci si uchazeč hledá sám, musí mít uzavřený pracovní-právní vztah na území ČR. Za dobu fungování programu se do něj přihlásilo doposud necelých 1400 osob.¹⁵⁵

Druhým z nich je program tzv. „**zelených karet**“, který byl spuštěn od 1.1. 2009, kdy vstoupila v platnost novela cizineckého zákona a současně novela zákona o zaměstnanosti¹⁵⁶, jež ho legislativně upravuje. Program je v současnosti otevřen pro cizince ze dvanácti zemí, **včetně Ukrajiny**. Zelená karta je povolení k dlouhodobému

¹⁵³ viz zásada č. 4, uvedená v příloze č. 3: Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců.

¹⁵⁴ Na základě Usnesení vlády ČR ze dne 20. října 2008 č. 1316, ke Zprávě o realizaci pilotního projektu Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků v letech 2003 - 2008 a návrhu dalších změn.

¹⁵⁵ Dle MPSV. *Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*. [online]. Praha : bez vrocení. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.imigracecz.org/?lang=cz>>.

¹⁵⁶ Zákon č. 382/2008 Sb., změna zákona o zaměstnanosti a některých dalších zákonů (včetně novely cizineckého zákona)

pobytu za účelem zaměstnání na území ČR ve zvláštních případech.¹⁵⁷ Cizinec, který má zelenou kartu vydanou na konkrétní pracovní místo, je oprávněn: pobývat na území ČR a pracovat na pracovním místě, na které byla zelená karta vydána. Zelená karta tedy **spojuje** povolení k pobytu i povolení k zaměstnání. Zelená karta je vydávána pro tři kategorie cizinců: typ A (pro kvalifikované pracovníky s vysokoškolským vzděláním a klíčový personál, lze prodloužit o 2-3 roky), typ B (pro pracovníky na pracovních pozicích minimálně s požadavkem vyučen, lze prodloužit o 2-3 roky), typ C (pro ostatní pracovníky na pozice, které nevyžadují kvalifikaci či pro pracovníky bez příslušné kvalifikace, nelze prodloužit platnost). Žadatel se nejprve musí spojit se zaměstnavatelem, který vložil volné pracovní místo do Registru míst vhodných pro zelené karty na Integrovaném portálu MPSV, jen tak získá práci a může žádat o zelenou kartu na zastupitelském úřadu ČR v zahraničí (v případě Ukrajiny pouze z území Ukrajiny). Pokud uspěje, MV ČR mu po přicestování vydá zelenou kartu. O prodloužení karty lze již žádat na území ČR za splnění předepsaných podmínek, v případě ztráty zaměstnání je držitelu zelené karty v určitých případech poskytnuta 60ti denní ochranná lhůta.¹⁵⁸

Dle mého názoru byl ale doposud v historii ČR nejefektivnějším nástrojem řízené pracovní migrace tzv. „**Asistenční systém zaměstnávání občanů Ukrajiny realizovaný za podpory MPSV ČR a MV ČR.**“ (dále jen „Asistenční systém“). Jeho realizátorem byla Charita Česká republika. Fungoval v pilotní fázi od začátku roku 2007 do začátku října 2008, kdy z finančních a bezpečnostních důvodů skončil.

Cílem Asistenčního systému¹⁵⁹ bylo přispět k omezení a prevenci zneužívání ukrajinských pracovních migrantů na českém trhu práce, k prevenci nelegální pracovní migrace a nelegálního zaměstnávání občanů Ukrajiny na území ČR, ale hlavně **usnadnění legální cirkulační migrace** těch, kteří již byli rozhodnuti do ČR za práci přijet. Cílem tedy nebyla podpora „masivní“ migrace, ale podpora migranta po celou dobu procesu získávání víza a povolení k zaměstnání.

V rámci Asistenčního systému byl podpořen provoz 3 konzultačních center na Ukrajině (v Užhorodě, Lvově a Charkově) a 5 asistenčních center (Praha, Brno, Plzeň,

¹⁵⁷ viz § 42g, zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

¹⁵⁸ Dle MPSV. *Integrovaný portál MPSV, Zelené karty pro cizince v České republice.* [online]. Praha : 2009. [cit. 3.6. 2009]. Dostupný z [www: <http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zelka/ciz#coje>](http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zelka/ciz#coje).

¹⁵⁹ Viz např. POLANSKÁ, Jitka. Posvítit si na klienta. *REFLEX.* [online]. 2007, č. 48 [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z [www: <http://www.reflex.cz/Clanek30026.html>](http://www.reflex.cz/Clanek30026.html).

Litoměřice a Hradec Králové) a koordinačního centra (Praha). Tato efektivně fungující síť organizací poskytovala přímou asistenci zájemcům o legální pracovní migraci do ČR jednak na Ukrajině (poradenství, asistence při kompletaci žádosti o vízum a žádosti o povolení k zaměstnání aj.), ale i v ČR (asistence při kontaktu s budoucím zaměstnavatelem, zprostředkování zaměstnání i možnosti ubytování, asistence při příjezdu do ČR apod.), úkolem ukrajinských konzultačních center byla také osvěta mezi potenciálními migranty a úkolem českých center poradenství pro zaměstnavatele, mající zájem legálně zaměstnávat občany Ukrajiny, ale i monitoring situace na regionálních trzích práce. Velkým přínosem Asistenčního systému tak bylo, že se státní správa mohla dovědět, jak probíhá v praxi migrační proces (z tzv. „grass-root“ úrovně) a mohla být formulována doporučení pro změnu legislativy.

Vzhledem ke zkušenostem, které z realizace Asistenčního systému mám, vím, že pro cizince je obtížné zjistit si potřebné informace (nízká jazyková kompetence, nízká uživatelská znalost práce s počítačem, také kvůli často se měnícím právním předpisům a praxi atd.) a zajistit si veškeré nezbytné náležitosti pro získání víza nebo i povolení k zaměstnání. Nenabídne-li se jim proto určitý druh asistence „šitý na míru,“ dává to opět prostor zprostředkovatelským subjektům, které dosahují nemalých zisků těžící z nevědomosti a důvěřivosti lidí.

Specifickou kapitolu ve státem řízené migraci tvoří programy (realizované zejména v minulosti), jež se týkají **přesídlování krajanů** (např. z Kazachstánu, Ukrajiny atd.)¹⁶⁰, nicméně pro myšlenkovou linii mé práce nemají valný význam.

Na závěr kapitoly o imigrační politice státu okrajově zmíním ještě politiku ČR v oblasti **integrace cizinců**, nicméně se jí nebudu blíže věnovat, poněvadž nezapadá do schématu mého výzkumu. Považuji za vhodné ale zmínit cílové skupiny integrační politiky ČR: **dlouhodobě usazení cizinci**, kteří žijí na území České republiky legálně nejméně po dobu jednoho roku (tj. osoby s povolením k dlouhodobému pobytu, k přechodnému pobytu nebo k trvalému pobytu a cizinci, kterým byl udělen azyl a částečně i osoby požívající doplňkovou ochranu na území ČR (ovšem, pro ty je určen především Státní integrační program, upravený zákonem o azylu).¹⁶¹

¹⁶⁰ Bližší informace je možné dohledat na webových stránkách MVČR.

¹⁶¹ Viz § 68, § 69 a § 70, zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění

Naopak do cílové skupiny integrační politiky **nepadají** žadatelé o přiznání mezinárodní ochrany a držitelé víz do 90 nebo nad 90 dnů a samozřejmě **ani tzv. cirkulační pracovní migranti**.

Považuji přinejmenším za nešťastné, že stát této největší skupině cizinců v ČR nevěnuje dostatečnou pozornost, zejména co se týče poskytování služeb a podpory, namísto represe.

Nyní se zaměřím na specifika působení největší skupiny pracovních migrantů v ČR - občanů Ukrajiny - na trhu práce v ČR.

9. „UKRAJINSKÝ FENOMÉN“ V ČR PO ROCE 1989

První Ukrajinci z tzv. druhé vlny se v ČR objevili již na začátku 90.let 20. století. Dlouhodobě se umisťují na prvních dvou příčkách největších skupin zahraničních pracovníků působících v ČR, ať už legálně či nelegálně.

9.1 Analýza zdrojů

V předchozích kapitolách jsem vycházela především z tzv. tvrdých dat – ze **statistických údajů** (jež jsou doposud nejspolehlivějšími daty o cizincích) týkajících se legální i nelegální pracovní migrace občanů z tzv. třetích zemí (se zaměřením na občany Ukrajiny na území ČR) a jejich působení na českém trhu práce z pohledu evidence a kontrolní činnosti relevantních státních orgánů.

Důležitým kontextem a **jedním z nejvýznamnějších faktorů** pro výkon ekonomických aktivit cizinců je **legislativa** upravující vstup a pobyt na území ČR i na trh práce formou zaměstnání nebo podnikání, proto této otázce byla v mé práci věnována tak značná pozornost. Oficiální imigrační politika státu a programy řízené migrace hrají také určitou roli, nicméně nemají velký dopad na život většiny pracovních migrantů a stát nemá prostřednictvím nich možnost efektivně kontrolovat masové migrační proudy ze zdrojových zemí.

Kromě těchto zdrojů, ze kterých můžeme odvozovat profil Ukrajinců jako legálně, nelegálně či kvazi-legálně působících na trhu práce, existuje řada kvantitativních i kvalitativních **výzkumů** (využívajících zejména dotazníkových šetření), které se týkají ukrajinských cirkulačních pracovních migrantů pohybujících se na území ČR, z nichž jsou vyvozovány závěry snažící se alespoň dílčím způsobem fenomén migrace z Ukrajiny popsat.

Z mého pohledu nejvýznamnější studie týkající se ukrajinské pracovní migrace vznikly na půdě Akademie věd ČR (Sociologického ústavu AV ČR, např. Yana Leontieva; Etnologického ústavu AV ČR, např. Zdeněk Uherek, Valášková Naďa), Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy (Katedry katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, např. Dušan Drbohlav, Eva Jánská, Dagmar Dzúrová), Masarykovy univerzity v Brně (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, např. Michal Nekorjak nebo Ladislav Rabušic), Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí MPSV (např. Milada Horáková) a některé zajímavé studie i díky výzkumným grantům realizovaným nestátními neziskovými organizacemi (např. IOM Praha, Multikulturní centrum Praha, Člověk v tísni) a soukromými firmami (Gabal a kol.).¹⁶²

Dalším validním zdrojem informací o Ukrajincích jsou **články, rozhovory a recenze** v odborném tisku (např. Sociální studia) či odborných internetových stránkách (např. MIGRACE ONLINE nebo SOCIOWEB). Důležitým aspektem pro postoj veřejnosti jsou „obyčejné články“ od nezasvěcených novinářů – ty potom utvářejí často negativní obraz o cizincích, např. i o Ukrajincích.¹⁶³

Myslím si, že analyzovat všechny dostupné zdroje o pracovních migrantech z Ukrajiny by vydalo na samostatnou studii, v mé práci proto této analýze nebudu věnovat větší prostor.

9.2 Problematika tzv. „klientského systému“ jako specifikum ekonomického působení občanů Ukrajiny na území ČR

Tzv. „klientský systém“ se v ČR začal objevovat v 90. letech 20. století a byl odpočatou spojován zejména s pracovní migrací z Ukrajiny a některých dalších vybraných států bývalého SSSR. Odborníci na ukrajinskou migraci ho popisují často jako institucionalizovanou formu řízení pracovní migrace mimo kontrolu státu a realizující se zejména ve sféře tzv. „šedé ekonomiky.“

Ústředním aktérem je již podle názvu odvozený tzv. „klient.“ Černík definuje „klienta“ jako „člověka zajišťujícího odbyt zpravidla nekvalifikované práce v České

¹⁶² Přehled těchto studií a výzkumů je uveden v knize: UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza (eds.). *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: Vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha : Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2008. 259 s.. ISBN 978-80-87112-12-0.

¹⁶³ Viz např. ČLOVĚK V TÍSNI. *Mediální analýza: obraz Ukrajinců v českých tištěných médiích*. [online]. 2007. nestránkováno. [cit. 2.6. 2009]. Dostupný z [www: <http://peopleinneed.cz/download/pdf/120.pdf>](http://peopleinneed.cz/download/pdf/120.pdf).

republiky, který tím zároveň uspokojuje poptávku na zdejším trhu práce.¹⁶⁴ Nábor pracovníků je zajišťován již ve zdrojových oblastech migrace prostřednictvím neformálních sítí.¹⁶⁵

Aktivitám „klientů“ je připisován mnohem komplexnější charakter, kdy obstarávají ubytování, zařizují potřebná povolení na úřadech, někdy zajišťují dopravu, mohou vykonávat i část dohledu nad pracovní morálkou, řeší osobní konflikty. Někteří z nich zakládají vlastní firmy zaměřené na plnění subdodávek (často ve stavebnictví) nebo na outsourcing (například úklidové práce), a fungují tedy i jako „zaměstnavatelé.“ Migrantům za servis účtují buď jednorázové poplatky nebo jim část peněz strhávají z platu, který fakturují českým zaměstnavatelům (jako sub-dodávku).¹⁶⁶

Mezi hlavní aktéry klientského systému v Česku patří „klient,“ subjekty jím vytvořené (skrze něž probíhá praní „nezdokladovaných financí“), zaměstnavatelé migrantů (jež využíváním služeb „klientů“ šetří na odvodech sociálního a zdravotního pojištění, které by museli hradit za ohlášené zaměstnance), struktury organizovaného zločinu (např. vymáhání tzv. výpalného za pracovní migranty) a samozřejmě migranti z post-sovětského prostoru (kteří servisu „klientů“ využívají), pro něž je často velice těžké se osamostatnit a vyvázat ze vztahu s „klientem,“ což je způsobeno i požadavkem českých zaměstnavatelů mít „klienta.“¹⁶⁷

Jedním z aktérů tzv. „klientského systému“ je dle mého názoru i stát, jeho úřednický aparát, policie aj. Na vzniku a fungování výše popsaného systému se podílel svými opatřeními v oblasti vízové, imigrační politiky a politiky zaměstnanosti a nedostatečnými a pozdními opatřeními v boji proti „klientskému systému,“ které dlouhou dobu umožňovaly vzkvétání někdy až „otrokářských“ praktik v prostředí zejména ukrajinské pracovní migrace.

¹⁶⁴ Cit. ČERNÍK, Jan. Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku. *MIGRACE ONLINE*. [online]. Praha : leden 2005. 10. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fceb50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf>

¹⁶⁵ dle ČERNÍK, Jan. (2005)

¹⁶⁶ Dle NEKORJAK, Michal. „Klientský systém“: specifická instituce zprostředkování v prostředí ukrajinské pracovní migrace. In: Člověk v tísní. *Neregulární pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha : Člověk v tísní, 2008. s. 50-54.

¹⁶⁷ Dle ČERMÁKOVÁ, Dita. Klientský systém a jeho specifika. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. s. 167-175. ISBN 978-80-246-1552-3.

10. METODIKA VÝZKUMU

V následující kapitole budou popsány metody použité při realizaci mého výzkumu.

10.1 Vymezení zkoumaného problému

Cílem mého výzkumu bylo zanalyzovat, jaké nejdůležitější faktory, a jakým způsobem ovlivňují působení ukrajinských cirkulačních pracovních migrantů na trhu práce v Praze.

Hlavním důvodem výběru tématu výzkumu a následně vzorku byly mé předchozí pětileté zkušenosti v oblasti „cizinecké“ problematiky i pro mě významná přímá účast na realizaci „Asistenčního systému,“ což ve mně vyvolalo řadu otázek a nastartovalo proces kritické reflexe teorií, výzkumů, legislativy i praxe.

Zdroje, jejichž analýza předcházela výzkumu:

- 1) teorie migračních a post-migračních procesů
- 2) legislativní úprava vstupu, pobytu a působení cizinců na území ČR, včetně pracovní právní a „business“ legislativy
- 3) statistické údaje o počtu cizinců na území ČR, jejich pobytovém statusu a ekonomické aktivitě (zdroje ČSÚ, MVČR, MPSV)
- 4) politické dokumenty ČR týkající se migrace občanů z tzv. třetích zemí
- 5) literatura (analýzy a výzkumy ekonomických aktivit cizinců nacházejících se na území ČR se zaměřením na občany Ukrajiny).

10.2 Dílčí výzkumné otázky

Dílčí výzkumné otázky jsem odvodila z hlavní výzkumné otázky, která zní:

„Jaké faktory, a jakým způsobem, ovlivňují působení cirkulačních pracovních migrantů na trhu práce v Praze?“

VO 1) Jak ovlivňuje informovanost migrantů z Ukrajiny jejich působení na trhu práce v ČR?

VO 2) Jak ovlivňuje pobytový status migrantů z Ukrajiny jejich působení na trhu práce v ČR?

VO 3) Jak ovlivňují tzv. „klienti“ působení migrantů z Ukrajiny na trhu práce v ČR?

VO 4) Jak ovlivňují strategie pro hledání a udržování práce působení migrantů z Ukrajiny na trhu práce v ČR? Liší se u mužů a u žen?

VO 5) Jak ovlivňuje sebehodnocení migrantů z Ukrajiny jejich působení na trhu práce v ČR?

10.3 Zvolená výzkumná metodologie

Pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky jsem použila kvalitativní metody: polostrukturovaný rozhovor a zúčastněné pozorování. Ty nejlépe pomohou k vysvětlení tak málo probádaného a složitého jevu, jakými jsou faktory působení cirkulačních pracovních migrantů v Praze. Podle Dismana je cílem kvalitativního výzkumu vytváření nových hypotéz, nového porozumění daného problému, porozumění pozorované realitě, porozumění lidem v sociálních situacích bez ambic generalizovat výpovědi a vztahovat je na cílovou populaci.¹⁶⁸

Podle Hendla patří zúčastněné pozorování mezi nejdůležitější metody kvalitativního výzkumu, je vhodné zvláště v případě, že „jev, který se bude zkoumat je málo prozkoumaný, existují velké rozdíly mezi pohledy členů a nečlenů sledované skupiny a jev není přístupný pohledu osob mimo skupinu.“¹⁶⁹ Polo-strukturované rozhovory s využitím návodu, které jsem vedla při svém výzkumu, jsou zásadní v tom, že zajistí, že se dostane tazatel k tématům, které si vytyčil, nicméně stále dovolují dotazovaným uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti. Moje rozhovory měly ještě další charakteristiku, jednalo se totiž o tzv. problémově zaměřené rozhovory, kdy „jde o postupné zjišťování, ověřování a analýzu dat, přičemž se pomalu odhaluje jejich podstata a vzájemný vztah.“¹⁷⁰

Při realizaci výzkumu jsem se **sama ocitla v roli cizince**. Výstižně o tom hovoří Disman: „Vyskočiv z hlediště na jeviště, stává se cizinec z diváka hercem. Vstupuje jako partner do sociálních vztahů se spoluherci a od nynějška se zúčastňuje akce, která už dávno probíhá. Avšak jeho znalost textu hry je velice neurčitá.“¹⁷¹ Nicméně se člověk jen těžko zbavuje hluboce zakořeněného etnocentrismu.¹⁷²

10.4 Technika sběru dat

Jak už jsem předeslala, kvalitativní výzkum umožňuje využívat techniky získávání dat, např. zúčastněné pozorování, rozhovor či analýzu osobních dokumentů. Pro zodpovězení výzkumných otázek jsem užila především techniku polo-strukturovaného rozhovoru, který je založen na vytvoření scénáře rozhovoru (viz příloha), ale zároveň

¹⁶⁸ Dle DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, 2006. s. 286-291. ISBN 80-246-0139-7.

¹⁶⁹ Cit. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. s. 193. ISBN 80-7367-040-2.

¹⁷⁰ Cit. HENDL, Jan. (2005, s. 175).

¹⁷¹ Cit. DISMAN, Miroslav. (2006, s. 328).

¹⁷² Pojem etnocentrismus vysvětluje Hendl (2005, s. 55) jako posuzování lidí z jiné kultury podle standardů vlastní kultury.

umožňuje doplňovat a rozšiřovat otázky podle vývoje rozhovoru s jedním každým respondentem. Rozhovory jsem kombinovala s metodou zúčastněného pozorování. Scénář rozhovoru tvořily dílčí výzkumné otázky rozpracované řadou dotazů (viz příloha), doplněné dalšími otázkami, jak to vyplynulo z rozhovorů s respondenty.

Pro vyhledání respondentů jsem se rozhodla použít metodu tzv. snow-ball, kdy dochází k rozšiřování výběrového vzorku přes jednoho či více z oslovených respondentů (nejednalo se o náhodný výběr respondentů). Výhodou této metody je vysoká dostupnost cílové skupiny a předpoklad, že se podaří získat cílené spektrum respondentů.

Rizikem v případě výběru vzorku metodou snow-ball je fakt, že rodinné, přátelské či jiné vazby dotazovaného mohou částečně zkreslit získané informace (tj. respondent se může domnívat, že se potom jeho nejbližší okolí dozví např. o přesné výši příjmu či jiných okolnostech, které by si chtěl nechat pro sebe, tudíž jsem počítala s nutností opakovaně utvrzovat respondenty o úplné anonymitě). Dalším rizikem je, že se do vzorku mohou dostat lidé pouze z jedné oblasti Ukrajiny či dokonce z jednoho města či vesnice (protože se dá předpokládat, že ti budou doporučovat osoby sobě nejbližší, přičemž přirozeně tíhnou k sousedům a známým již z domoviny).

10.5 Volba jednotky zkoumání

Respondenty mého výzkumu mělo být 8 - 10 občanů Ukrajiny (muži i ženy) opakovaně žijící a působící na „trhu práce“ na území hlavního města Prahy minimálně po dobu 2 let (kvůli znalosti českého jazyka), mělo jít výhradně o tzv. cirkulační pracovní migranty (otázkou o opakovaných pobytech jsem si ověřila, že jde o mojí cílovou skupinu – tj. o migranty bez snahy o integraci či bez plánů usadit se natrvalo v ČR), významnou roli ve výpovědích hrál „domov“ (na Ukrajině), což opět potvrdilo cirkulační charakter migrace (viz guide list). „Trhem práce“ mám na mysli nabídku práce a poptávku po ní a jejich protínání.

Mým předpokladem bylo, že i držitelé povolení k pobytu za jiným účelem než zaměstnání mohou vykonávat práci de facto jako „zaměstnanci,“ pouze s tím rozdílem, že svému „zaměstnavateli“ (ve vztahu přímém či nepřímém) např. vystavují faktury či pracují bez písemných závazků. Jejich pobytový status tedy nemusí odpovídat druhu vykonávané ekonomické aktivity. Z toho důvodu jsem usilovala o to získat do vzorku lidi s různými druhy pobytového statusu a různými druhy účelu pobytu (tj. vízum nad

90 dnů za účelem zaměstnání/ za účelem podnikání/ za účelem účasti v právnické osobě, povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání/ za účelem podnikání/ za účelem účasti v právnické osobě, trvalý pobyt, neplatné či chybějící povolení k pobytu)¹⁷³.

Předpokládala jsem, že se pobytový status i druh ekonomické aktivity může u respondentů při mapování historie jejich „pracovní kariéry“ v ČR různě střídat, zaměňovat či prolínat. Tento fakt jsem chtěla využít při odhalování nuancí **přechodu** mezi těmito různými pobytovými a legálními/ kvazi-legálními/ nelegálními ekonomickými a pobytovými statusy a pro objasnění **vzájemných souvislostí**.

Dalším faktorem výrazně ovlivňujícím složení vzorku respondentů je druh vykonávané ekonomické aktivity. Předpokládala jsem, že se mi do vzorku mohou dostat lidé vykonávající práci ve stejném oboru (např. gastronomie či úklidové práce u žen, u mužů pak zřejmě stavební práce), tudíž výsledky mého výzkumu mohou být tímto faktorem zkreslené, protože se mi možná podaří vystihnout a popsat jen strategie v rámci dvou či tří odvětví.

11. PRŮBĚH VÝZKUMU

Po sestavení baterie otázek (viz příloha č. 4 této práce) jsem v polovině ledna 2009 provedla před-výzkum na mojí známé-Ukrajince, která má střední znalost češtiny (nespadala do cílové skupiny mého výzkumu, má trvalý pobyt v ČR a usadila se s mužem a dětmi natrvalo v ČR). Chtěla jsem si ověřit proveditelnost mnou plánovaných polo-strukturovaných rozhovorů¹⁷⁴ s respondenty, co se týče způsobu vedení rozhovoru (včetně záznamu na diktafon), délky rozhovoru (případná únavnost respondenta, dodržení limitu 60 min. pro rozhovor), typ kladených otázek (zda to nejsou dotazy na příliš citlivé informace, které by mi mohli respondenti odmítnout zodpovědět), pochopitelnost otázek (v českém, případně ruském jazyce) a vyjasnění některých pojmů.

Respondentka diktafon striktně odmítla, z rozhovoru byla značně unavená (přestože limit 60 min. byl dodržen, což nyní přičítám tomu, že se konal v pozdních

¹⁷³ Respondenty z řad žadatelů o přiznání mezinárodní ochrany jsem do zkoumaného vzorku neplánovala zahrnovat vzhledem k obtížnější dostupnosti v hl.městě Praze a vzhledem k tomu, že v případě „žadatelů“ z řad občanů Ukrajiny se většinou jedná o únikovou strategii před správním vyhoštěním – samozřejmě mezi nimi mohou být i výjimky, přičemž jsem předpokládala, že mezi respondenty může být někdo, kdo v minulosti vstoupil do azylové procedury...

¹⁷⁴ Viz např. FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha : Portál, 2000. s. 175. ISBN 80-7178-367-6.

večerních hodinách), někdy odbíhala od tématu, dělala si z některých otázek legraci (s čímž jsem se setkala i později při výzkumu), nicméně mě upozornila, že se tam některé otázky duplikují (nakonec to nebylo na škodu, vysvětlím dále), některým nerozuměla, takže jsem je musela několikrát opakovat a do-vysvětlit, později přeformulovat, navíc mi pomohla svým dotazováním vyjasnit si některé pojmy (i v ruštině). Někdy jsem musela uvést výčet možností, jindy modelovou situaci, která by pomohla při rozhodování respondenta v té či oné situaci. Stejnou technikou jsem potom postupovala v rozhovorech zahrnutých do výzkumu.

Výsledkem před-výzkumu bylo částečné upravení tzv. guide listu pro dotazování podle jejích poznámek a doporučení a při provádění výzkumu jsem se ho držela **pouze jako vodítka**, jelikož jsem musela pružně reagovat na obsah odpovědí i na momentální rozpoložení respondentů.

Rozhovory s respondenty výzkumu jsem uskutečnila na přelomu ledna a února 2009 (některé z respondentek znám již několik měsíců, v jednom případě i let). Rozhovory se uskutečnily s 10 osobami, z toho 6 ženami. Bližší popis respondentů je uveden v tabulce Charakteristiky respondentů výzkumu.

Výběr získaných respondentů odpovídal struktuře plánovaného vzorku, pouze jeden dotazovaný nedosahoval délky pobytu v ČR požadovaných 2 let.

Kontakty na respondenty jsem získala výhradně technikou tzv. snow-ball, která byla skutečně efektivní, nicméně se naplnila moje očekávání: 6 z 10 respondentů pocházelo ze stejné vesnice na západní Ukrajině (byli spolu spříznění buď příbuzensky nebo to byli sousedé, znající se „odmalička“), ačkoliv si nikdo z nich nepřál jmenovat název vesnice (domnívám se, že to bylo z obavy před represemi). Další dva respondenti pocházejí taktéž ze západní Ukrajiny z oblasti Ivanofrankovsk, jedna respondentka ze Zakarpatí a poslední respondent z centrální Ukrajiny.

Sedm z deseti rozhovorů jsem nakonec vedla v místě bydliště respondentů, ve třech případech v místě výkonu zaměstnání, vždy bez přítomnosti další osoby. Jména všech zúčastněných jsem na jejich přání změnila.

Všichni respondenti bez rozdílu diktafon odmítli (jako důvod uvedli v drtivé většině stud z nedokonalé znalosti češtiny, ale spíše se domnívám, že za tím byl strach, jeden z respondentů si mě dokonce pro jistotu vyfotil), tudíž jsem si musela jejich

odpovědi zapisovat (někdy jsem zachytila pouze informaci, jindy výpověď respondenta v „přímé řeči“), což rozhovory mírně prodloužilo, nicméně vždy jsem se vešla do limitu 60 min. Překvapilo mě, že drtivá většina respondentů naopak hodnotila rozhovor jako krátký a dožadovala se dalších otázek (přisuzuji to faktu, že byli rádi, že se o ně někdo – dokonce Čech – zajímá a také zřejmě snaze mi pomoci nebo zvýšit svoji prestiž). Všem respondentům jsem také dala samozřejmě možnost, aby neodpovídali na otázku, která jim bude nepříjemná (což jsem ani nemusela zdůrazňovat, na některé otázky mi odpověděli vyhýbavě nebo to byla zcela evidentní fabulace).

Vždy před začátkem rozhovoru jsem respondenty ujistila o anonymitě a vyložila jim význam výzkumu a jeho použití. Identifikace nakonec nebyla nutná (všichni mi řekli, že to není potřeba), stačilo jim, že mě „dobře zná“ Maryna nebo Ljuba, také vždy pomohlo, že jsem jim řekla, že jsem dříve Ukrajincům pomáhala „*dělat papíry*.“ Také jsem se jich ptala, zda je možné vést rozhovor v českém jazyce, všichni souhlasili (nakonec stejně komunikace probíhala v živém česko-ukrajinsko-ruském dialogu, ani u Volodi nebyla komunikace takový problém, oba jsme se snažili vzájemně si porozumět). Kromě Vítů mi všichni hned nabídli tykání, což spolu s mojí legrační výslovností některých ruských výrazů (přesto byla moje snaha o jazykové sblížení respondenty vysoce ceněna), částečně prolomilo počáteční ostych na obou stranách, ovšem ne při všech otázkách – viz dále.

Po skončení některých rozhovorů se mimo výzkum otevřel prostor pro neformální povídání o praktických otázkách týkajících se života migrantů, do kterého se zapojili i další spolubydlící respondentů. Předmětem rozhovoru bylo **sdílení zkušeností** (typu: „*já mám červenou kartičku, ta funguje...*“), **předávání si informací** ohledně „*sociálky*“, „*zdravotky*“, „*víza*“ apod.¹⁷⁵ Věřím, že v tu chvíli jsem alespoň něčím mohla respondenty odměnit – pomohla jsem jim vysvětlit rozdíly v různých pobytových stavech a náležitostech pro udělení konkrétního povolení; rozdíl mezi soukromým a veřejným zdravotním pojištěním a účasti v nich; práva a povinnosti, které mají v souvislosti se sociálním pojištěním aj. Pro mě naopak bylo velkým přínosem dovědět se různé informace z „terénu“, další podrobnosti týkající se problémů a překážek pro působení cizinců na trhu práce, ale i strasti, se kterými se cizinci každý den potýkají. Podařilo mi se mi částečně zjistit **úroveň informovanosti** respondentů, která se mi v některých případech nepovedla zjistit přímo v průběhu výzkumného rozhovoru.

¹⁷⁵ Vysvětlení: sociálního, zdravotního pojištění a změn týkajících se pobytového oprávnění.

První respondentkou byla moje kolegyně z práce Maryna, ta mi telefonicky domluvila termín rozhovoru se svojí spolubydlicí Katjou. Třetí rozhovor jsem uskutečnila v místě výkonu práce Ljuby (opět dohodla Maryna, jelikož zrovna „zaskakovala“ za jinou Ukrajinu na „myčce“), ta mě dovedla bezprostředně po rozhovoru ke svému známému Vítovi do bytu. Byla jsem jí vděčná, poněvadž jsem si kladla otázku, jak seženu do vzorku muže, zprostředkovala mi kontakt na další dva respondenty: Romana a Vasila, k nim do bytu mě doprovodila o 3 dny později. Maryna mi dohodla rozhovor se svojí sestrou Natašou, která za mnou přišla do práce, za dalších několik dní se k Maryně na ubytovnu přistěhovala Oksana a Volod'a, se kterými mi Maryna dohodla rozhovor, stejně jako s Ančou, již jsem navštívila na pracovišti.

11.1 Charakteristiky členů jednotky zjišťování

Tab. 3 Charakteristiky respondentů mého výzkumu:

Jméno (pozměněné na přání respondentů); Rodinný stav, děti*	Věk	Nejvyšší dosažené vzdělání**	Místo stálého bydliště na Ukrajině, v pořadí: okres/oblast	Rok kdy prvně přišel/a do ČR	Současné zaměstnání v ČR/ pracovní pozice
Maryna; vdaná, s manželem už 6 let nežije, 2 děti (na Ukrajně)	33	SŠ bez maturity: obor – šička a kuchař/cukrář (výuční list)	Horodenka/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	2002	Restaurace; Pomocná síla v kuchyni/ Salátka, příležitostně úklidy
Katja; rozvedená, 2 dospělé děti (na Ukrajině)	46	SŠ bez maturity: obor – šička (výuční list)	Užhorod/ Zakarpatská oblast, západní Ukrajina	2002	Do 01/2009 v závodní jídelně jako pomocná síla v kuchyni, od té doby nezaměstnaná
Ljuba; Rozvedená, 4 malé děti (na Ukrajně)	28	ZŠ, nedokončené SŠ odborné s maturitou (pedagogické)	Horodenka/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	2004	Restaurace; Pomocná síla v kuchyni/ salátka, příležitostně úklidy
Vít'a; rozvedený, Dcera studuje VŠ (na Ukrajně)	44	ZŠ	Okres neuveden/ Vinickaja oblast', centrální Ukrajina	1997	Zedník na stavbě
Anča; vdaná, 3 dospělé	52	SŠ bez maturity: zdravotní sestra	Horodenka/ oblast	2002	Restaurace; Pomocná

dcery (děti i manžel jsou na Ukrajině)		(výuční list)	Ivanofrankovsk, západní Ukrajina		síla v kuchyni
Roman; rozvedený a nyní čerstvě ženatý, bezdětný	29	VŠ zemědělská: Ing. mechanik	Horodenka/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	2003	Jeřábník
Švagr Romana (říkejme mu Vasil); ženatý, dvě děti	36	SŠ bez maturity: řidič traktoru (výuční list)	Horodenka/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	2006	Pomocný zedník na stavbě
Nataša; vdaná, 2 malé děti (na Ukrajině)	28	SŠ bez maturity: zdravotní sestra (výuční list)	Horodenka/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	2007	Restaurace; Pomocná síla v kuchyni (do ½ května 2009, od té doby úklidy kanceláři)
Oksana; vdaná, bezdětná	35	VOŠ pedagogická, učitelka ukrajinského a ruského jazyka (diplom)	Ivanofrankovsk/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	1998	Kuchařka v restauraci
Volod'a; svobodný, bezdětný	24	SŠ bez maturity – výuční list (mechanik), nyní student 4. ročníku dálkového magisterského studia na VŠ zemědělská (možnost získat titul Ing.)	Kaluž/ oblast Ivanofrankovsk, západní Ukrajina	2008	Pomocný zedník na stavbě

*Vysvětlivky: Přímou na rodinný stav nebo děti jsem se v rámci mého výzkumu neptala, ale všichni respondenti mi to sami sdělili.

** Vysvětlivky: Vyjasnění si otázky dosaženého vzdělání respondentů byl tvrdý oříšek. Na Ukrajině je jiný systém vzdělávání. Tj. výše uvedené typy škol a vzdělání jsem převedla na český vzdělávací systém. Na Ukrajině je povinná devítiletá školní docházka (dříve byl tzv. nultý ročník, děti studovaly nultý až devátý ročník, kolem roku 1987 byl nultý ročník zrušen, od té doby navštěvují děti první až devátou třídu). Poté je možné v rámci té samé školy absolvovat ještě 10.-11. třídu, to se potom nazývá „sredna škola“ nebo „škola I.kategorie“, zakončenou výučním listem „speciálnost“ (na některých školách se studuje od 9.-11.ročníku), po absolvování „sredni školy“ je možnost přihlásit se na „universitu“ nebo „institut“, kdy nižšího stupně vysokoškolského vzdělání student dosáhne po 3-4 letech, na titul „inženýr“ se studuje zpravidla 6 let. Zřejmě pouze na gymnáziích je možné získat maturitu. Z vyšší odborné školy je možné získat diplom, opravňující k výkonu určité profese (jako u nás se jedná o neuniverzitní vzdělání). Nejhorším aspektem ve vzdělávacím systému je, že tam existuje obrovská míra podplácení. Od Maryny jsem se dověděla taxy: „*Umiš nebo neumiš? To je jedno, pokud dáš bonbony, víno nebo 500 USD (v případě zásadních zkoušek) projdeš, pokud nedáš, jdeš do prdele.*“ Co se týče získání pracovního místa: „*Máš diplom, ale jak Tvoji rodiče nezaplatit' 5.000 eur, místo nedostaneš a můžeš mít chytrú hlavu...*“ Na můj údiv reagovala slovy: „*Vojti, Ty nic neznaješ, tak na Ukrajině všitko funguje!*“

11.2 Analýza rozhovorů

Provedená analýza rozhovorů poslouží k zodpovězení hlavní výzkumné otázky: „*Jaké nejvýraznější faktory, a jakým způsobem, ovlivňují působení cirkulačních pracovních migrantů z Ukrajiny na trhu práce v ČR?*“ Níže uvedený text bude rozdělen podle jednotlivých dílčích podotázek na 6 podkapitol.

V každé podkapitole budou uvedeny odpovědi jednotlivých respondentů, na jejichž základě bude provedena analýza a poté odvozena odpověď na dílčí výzkumnou otázku pátrající po vlivu jednotlivých faktorů ovlivňujících působení Ukrajinců na českém trhu práce.

VO 1) Jak ovlivňuje informovanost migrantů z Ukrajiny jejich působení na trhu práce v ČR?

Jak jsem zjistila z rozhovorů a z mé *následné indukce*, informovanost hraje velkou roli při působení respondentů na trhu práce v ČR. Ovlivňuje jejich pobytový status (včetně jejich zapojení do tzv. „klientského systému“), ale i účast na sociálním a zdravotním pojištění. O úrovni informovanosti jsem se dověděla z formálních, ale převážně z neformálních rozhovorů.

Klíčovými otázkami pro zjištění informovanosti v rámci výzkumu bylo: „*Jaký máte pobytový status?*“; „*Jaký právní status byste chtěl/a mít v budoucnosti?*“; „*Kdo Vám pomohl sehnat práci?*“; „*Co jste očekával/a od práce a života v ČR a jaká je realita?*“ Vzhledem k tomu, že tyto otázky byly otevřené, respondenti se volně rozpovídali, z jejich výpovědí jsem se dověděla, odkud čerpají informace, jaké informace mají o svém pobytovém a pracovním statusu.

Všichni respondenti získali oprávnění k pobytu v ČR **vždy přes prostředníka** (někdy uvedli „*firma, co dělá víza*“, jindy „*klient mi všechny papíry udělal*“). Netušili, kolik stojí vízum či prodloužení k pobytu (uváděli částky jako 1200 - 1500 USD za zařízení víza a 13 000 Kč za „*prodlůžku bez poistěnia*“, přičemž Volod'a tvrdil, že „*šesdesát dvojka stojí osumnácat tisjač a šesdesát pětka dvenácat tisjač*“), ani kolik stojí povolení k zaměstnání (uvedli částku 8000 Kč „*přes klienta*“) či zda ho musejí mít. Až na dvě respondentky měli nejasnosti o tom, jaký typ povolení k pobytu v současnosti vůbec mají (jedna z nich věděla, že má povolení k dlouhodobému pobytu za účelem podnikání, druhá věděla, že oprávnění k pobytu v ČR vůbec nemá, navíc v lednu 2009 byla zrovna bez pasu), nevěděli téměř nic o svých právech a povinnostech (nebo měli výrazně zkreslené informace) týkajících se sociálního a zdravotního pojištění.

Zodpovězení dílčí výzkumné otázky:

Musím zkonstatovat, že úroveň informovanosti respondentů byla v drtivé většině velice nízká. Zdroje informovanosti, které respondenti využívaly, byly většinou dva: „*příbuzní, známi*“ a „*klienti*“. Žádný oficiální zdroj informací nehrál v jejich informovanosti tak významnou roli (žádný z respondentů neumí pracovat s počítačem,

natož s internetem, v kontaktu s úřady jsou ostýchaví a bojácní. Oficiálním informacím spíše nevěří, jsou orientovaní na výsledek, tj., jak „dopadl ten či onen, když se mu stalo to či ono,“ tj. věří až **výsledkům, zkušenosti** své a svých známých z kontaktů s úřady).

Z mého pohledu byli respondenti při zjišťování informací značně **pasivní**. Neměli snahu si informace získané od známých, příbuzných či „klientů“ ověřit např. na úřadě (s výjimkou Maryny: „*Já mám na sociálce dobrou ženskú, ta mi vždycky povi, co je treba, jestli se mám nahlásit k sociálnomu poistěniu nebo ne.*“).

VO 2) Jak ovlivňuje právní status (v oblasti pobytu a ekonomické aktivity) migrantů z Ukrajiny jejich působení na trhu práce v ČR?

Až na Volodů všichni oslovení respondenti spodní hranice 2 let pobytu v ČR dosáhli, ve většině případů přesáhli hranici 5 let, ve dvou případech dokonce 10 let.

Při výzkumu bylo jednou z oblastí baterie otázek mapování historie pracovní kariéry¹⁷⁶ respondentů, jak na Ukrajině, tak v ČR. Když jsem se doptávala na chronologický vývoj pobytového postavení respondentů, byla to pro ně evidentně citlivá věc, různě „**mlžili**,“ ze začátku se snažili odpovídat tak, aby „neměli problémy“ (chvílemi mi připadalo, jako by mi přisuzovali roli kontrolora cizinecké policie, dokonce mi tři respondenti-muži ukázali pas s povolením k pobytu – to není poprvé za mojí praxi), takže právě v tuto chvíli jsem je musela znovu ujišťovat, že se nemusejí bát, že nikomu neřeknu, kde jsme se potkali, kde pracují, jak se jmenují apod., že je to čistě pro účely mé práce. Později i z jejich odpovědí vyplývala skutečnost, že se **v pobytové terminologii ani významu jednotlivých oprávnění nevyznají skoro vůbec** (Např. Roman mi řekl: „*Cizinci mají 3 druhy víza: šedesát pětku – „zaměstnání“ (později z toho vyplynulo „družstvo“), šedesát jedničku – „zaměstnání“ a šedesát dvojku – „životenský“¹⁷⁷*), takže to „mlžení“ přičítám částečně i tomuto aspektu.

Všichni respondenti přijeli poprvé do ČR na turistické vízum a pracovali na něj. Sedm z deseti respondentů pobývalo na území ČR v minulosti nelegálně. Šest z deseti respondentů dostalo v minulosti správně vyhoštění¹⁷⁸ („*zákaz*“ nebo v ukrajinském slangu „*vedmedik*“¹⁷⁹), tři z nich si kvůli „zákazu“ změnili příjmení. Roman k tomu

¹⁷⁶ Slovo „kariéra“ jsem musela při dotazování vypustit. Respondenti mu většinou nerozuměli, nebo ho chápali zcela odlišně než já. Reagovali na něj vesměs slovy „*Jaká kariéra? Žádnou nemám.*“ Takže jsem se spíše potom ptala: „*Co jste dělal/a na Ukrajině, co potom a co v Čechách?*“

¹⁷⁷ Jedná se o kódování ŘCP týkající se povolení k pobytu. To, že kódová označení nejsou veřejně přístupná, dle mého názoru opět přispívá k nejistému právnímu postavení cizinců, kteří si nemají možnost dovědět ani ověřit, jaký typ pobytu jim „klient“ nakonec vyřídil.

¹⁷⁸ Než to přiznali, musela otázka zaznít v průběhu rozhovoru třikrát.

¹⁷⁹ „*medvídek*“ = razítko se státním znakem ČR.

odává: „*Vím minimálně o štyricat' ľuděj z našj vesnice, který měli pětkrát zákaz, vždycky pomiňali jméno a pricestovali s novym pasom.*“).

V době rozhovorů bylo složení respondentů podle pobytového oprávnění následující: osm z deseti respondentů mělo buď vízum nad 90 dnů nebo dlouhodobý pobyt za účelem účasti v právnické osobě (členství v družstvu) – všichni to považovali za „*normální pracovní vízum*“ nebo Roman: „*normálně jsem zaměstnaný*“, zpočátku tvrdili, že mají „*vízum za účelem zaměstnání*“, jedna respondentka měla dlouhodobý pobyt za účelem podnikání (na živnostenský list), jedna respondentka žije již druhým rokem v ČR nelegálně (přicestovala na turistické vízum a už zde zůstala, v lednu 2009 u sebe neměla již 3 měsíce pas, protože se snažila zlegalizovat svůj pobyt přes klientku: „*Moje kamarádka má známú, která mi slíbila udělat papíry do dvou měsíců za sórok (40) tisjač na sredočeském, tam to jde líp, poslala jsem jí pas a hroše¹⁸⁰, doted' nemám nic.*“¹⁸¹). Na otázku, zda by chtěli v budoucnu svůj pobyt nějak změnit, čtyři respondenti uvedli, že by chtěli trvalý pobyt, ale vesměs, aby měli jistější právní postavení, nikoli z touhy po usazení se v ČR (jedinou výjimkou byl Vasil, který „*tu chci dítě a žinu.*“). Například Volod'a mi sdělil, že: „*o tom nemyslím, jaký pobyt, lepší byl by trvaly, ale nemyslím tu budu dlúho.*“ Anča k tomu odává: „*Chtěla bych trvalý pobyt, ale nevím, jak to urobiť a esli se povede, zkusim cerez klienta.*“ Dvě respondentky vyloženě trvalý pobyt nechťejí. Oksana (celková doba pobytu: 11 let) uvedla, že: „*trvalý pobyt nechci, tady není doma, budu sem jezdit pracovat jako turista vždycky v létě na 2-3 měsíce, na Ukrajině mám dům*“ Maryna (celková doba pobytu: 7 let) zase: „*Trvaly nechci, oni to hodne prokontrulujovat', ja měla zakaz, změnila meno, ty víš,...nechci problémy.*“ Zbylí čtyři respondenti uvedli (mezi nimi byl i Víť'a, který žije v ČR již dvanáctým rokem), buď že je to nezajímá nebo že jim je to jedno.

Co se týče oprávněnosti ekonomických aktivit, vesměs tento problém migranti **neřešili**, i když (pouze ženy) vyjadřovaly přání mít zaměstnavatele, který by je *zaměstnal* (s tímto pojmem mají spojené sociální a zdravotní pojištění), aby měly větší jistotu (Ljuba: „*Chci zaměstnat, abych měla sociálku a zdravotku. Chci nějaký důchod.*“). Ve dvou případech měly respondentky dokonce od zaměstnavatele příslib pracovní smlouvy. Když jsem se respondentů ptala, zda mají povolení k zaměstnání nebo „*pracovní povolení,*“ ptali se mě, co to je, tak jsem pro objasnění užila termín

¹⁸⁰ ukrajinsky „peníze“

¹⁸¹ S touto respondentkou jsem se potkala znovu v polovině května, pas už měla, ale zařízený pobyt ne (peníze už nedostala zpět), ČR přestala totiž od začátku roku 2009 vydávat víza pro občany Ukrajiny. Když jsem se jí ptala, zda vůbec měla kontakt na tu známou, co jí to zařizovala, řekla mi, že ani neví jak se jmenuje, ani na ní nemá telefonní číslo. Jen, že je to občanka Ukrajiny, která v ČR žije už 15 let

„*razrešenije na rabotu,*“ takže potom váhavě sdělili: „*to nemám*“ nebo „*já mám normální pracovní vízum, můžu pracovat na šestdesát pětku*“). Maryna k tomu dodává: „*Když má člověk šestdesát pětku, chodí po úklidách po kancelariach.*“

Zodpovězení dílčí výzkumné otázky:

Při mapování pracovní kariéry respondentů jsem se dověděla spousty zajímavých dílčích informací týkajících se vývoje jejich právního postavení a ekonomické aktivity na území ČR. Nicméně ze získaných informací mi vyplývá, že **pobytový status** u zkoumaného vzorku **nemá žádný výrazný vliv** na druh vykonávaných ekonomických aktivit. Všichni respondenti mají pracovní pozice v tzv. sekundárním trhu práce, který se vyznačuje relativně nízkými mzdami či minimálními požadavky na vzdělání. Navíc se vesměs pohybují ve sféře tzv. šedé ekonomiky, kde nejsou daná jasná pravidla, respondenti pouze přežívají a neřeší svoje postavení. Jediné, co je zajímá je, aby nedostali „zákaz,“ což by jim zkomplikovalo nebo přinejmenším zhoršilo jejich přístup na pracovní trh v ČR. Roman: „*Já přijechal do Čech na pozvánku do 90 dní, jsem tu byl rok, pak jsem dostal polský zákaz, zaplatil pokutu, domluvil se s nima, dostal jsem bílý pas...domluvíš se s nima a zákaz není.*“

VO 3) Jak ovlivňují tzv.“klienti“ působení migrantů z Ukrajiny na trhu práce v ČR?

Všichni respondenti z mého výzkumu potvrdili alespoň dílčí zkušenost s tzv. „klientským systémem.“ Respondenti-muži neměli problém o „klientech“ hovořit. Jejich výpovědi se vyznačovaly vysokou mírou loajality vůči „klientům“ a na emocionální rovině jsem cítila až jakousi vděčnost za to, že mají jistotu práce. U žen to bylo komplikovanější. V drtivé většině případů řekly, že nikdy nevyužily služeb „klienta“ (např. Ljuba: „*Já nemám nic společného s mafióskama*“), až později při rozhovoru vyšlo najevo, že je to naopak. Proto jsem si rozdělila respondenty do dvou skupin: na respondenty, co přiznali **přímou zkušenost** s „klientem“ (všichni muži nikdy nepracovali bez využití služeb „klienta“) a na respondentky (drtivá většina žen), které **přiznaly pouze nepřímou zkušenost**. Pomohly k tomu otázky typu: „*Kdo Vám pomohl najít práci?*“; „*Pomáhá Vám někdo s prodlužováním pobytu nebo se zařizováním sociálky a zdravotky? Kolik to stojí?*“ nebo „*Jakou roli si myslíte, že mají „klienti“?*“

Z výpovědí respondentů uvádím následující: Volod'a: „*Chci, aby klient, šéf, byl lepší, pracuju moc těžko, každý den mi můžou povedat', že práce něbudět... Chtěl sem víc peněz, klient mi povedal: "Tak dělej pro inyho klienta, na tvoje místo chce deset*

dalších...“ Roman: „Jsem normálně zaměstnaný ve firmě, je to ukrajinská firma. Ta naše firma **půjčuje lidi** dalším firmám, my je ráb nemáme. Šéf všechno vyběhá, já se o nic nestarám, mám sociálku i zdravotku...Když nebudu nic mít, klient mi všechno sežene, je férový...“ Vasil: „Teď mám vízum na rok. Zaplatil 800 USD, 7000 korun platím za prodlůžku, **klient mě přímo zaměstnává**.“ Vít'a: „Vždycky sem robil cerez klienta, ten mi dáva prácu, nevím, **kolik klient dostává prachy, nikdo neví**...Furt nám dávaj z místá na místó...Já klientovi nic neplatím.“ Katja: „Chtěla vízum, nedali, kvůli ubytování¹⁸², u klienta bylo moc lidí, oni všetko prověřujut.“ Maryna: „Jednou stalo se, že prichadil chlap, ptal se Tomáša¹⁸³ esli v restaurácii pracujut ukrajinky, Tomáš byl super, povedal, že nie, já bála sja, co zamordovali moju kamošku, já bojim sja mafiósek.“ Nataša: „Chtěla bych pracovni vizum, vim, jak urobiť, hlavně musim mati peníze, pak **vizum dostanu cez klienta**.“

Co se týče **role** „klientů“ v životě cirkulačních pracovních migrantů z Ukrajiny, zjistila jsem, že je důležitá. Žádný z respondentů si nevyřídil vízum nebo žádost o povolení k pobytu bez pomoci „klienta“, prodlužování pobytu se také dělo výhradně za pomoci „klienta“ (vyjma Maryny, která uvedla: „Ja musela na cizineckú v tydnu trikrat, stala od pěti rano, ještě pred pracou, zima byla, ja pak nemocna byla po ženskomu¹⁸⁴, sljedušči¹⁸⁵ ja zaplatim, aby stal někdo namisto mině, nemam času, musim do prace“), Roli „klientů“ rozdělím do dvou rovin. Jedna se týká **komplexního servisu** pro migranty (3 ze 4 mužů mělo kromě pobytového oprávnění i ubytování přes klienta, všichni muži dostávali od „klienta“ výplatu, vždy jednou za týden „na ruku“), i když reálně práci jim většinou zadával mistr na stavbě.

Volod'a dodává: „Klient šuká¹⁸⁶ lidi, mati klienta je priamy vzťah v zamistnani, zaleži na velikost' baráku...klient mi povedá, co mám robiti a skolko ja budu mati děněk¹⁸⁷, sociálku a zdravotku neplatit...“

Když jsem se ptala mužů, jakým způsobem probíhá výplata nebo zda se mohou na svého zaměstnavatele obrátit v případě potíží, odpovídali následovně: Roman: „Dostávám peníze jednou za mesjac na ruku, účet u banky mam, ale nechci tam běhati...**klientovi musim dokazat, že mu za ty peniaze stojim**...zaleží, když něco

¹⁸² Vysvětlení: potvrzení o ubytování je nutné pro udělení pobytového oprávnění. Na černém trhu stojí toto potvrzení 2-3 tis. Kč.

¹⁸³ číšník, kolega v práci

¹⁸⁴ gynekologické potíže

¹⁸⁵ „příště“

¹⁸⁶ „hledá“

¹⁸⁷ „peněz“

potrebujúť mam kontakt s klientom jednou za 7 alebo 14 dní, jak treba.“ Volod'a: Mám dva klienty, keby nebyla práca...klient za mē sociálku a zdravotku neplatit'.“ Vít'a: *„Klient mi pomahajet', keby něčo prihadilos...klient mi kak odměnu dal kartičku poistěnia, ja nězkušál, no kartička fungújet', známý má to stejné, byl u doktora, vsjo bylo vparjadku...“* Vasil: *„Klient mi už na Ukrajině nabízel prácu...chtěl bych pomiňat byt, mam ho cez mafiána.“*

Druhá rovina se týká **dílčoho servisu** „klientů“ (často zaměňováno s pojmem „známý, známá“), který využívaly především ženy (vyřizování víza, prodlužování pobytu, shánění různých potvrzení, včetně půjčování hotovosti pro prokázání prostředků k pobytu, cestovního zdravotního pojištění apod.), **nebylo to spojeno se zařizováním či sháněním práce**. Oksana: *„Nikdy jsem nedělala pres klienta, vždycky byla legálně...no, papíry udělám cez klienta.“*

Kromě Katji, žádná z žen nebyla v době realizace rozhovorů zaměstnána přes klienta. Katja přišla o práci protože *„klient se pohádal s šéfom, nedohodli sa, já musela skončit'.*“ Nataša přišla také o práci, ale kvůli sporům s kuchařem. Když se po 14 dnech znovu chtěla vrátit do restaurace, český majitel jí oznámil, že: *„Ukrajinky už bere jen přes firmu, ať se dohodne s klientem.“* Tak se Nataša rozhodla najít si jinou práci. To neznamená, že by respondentky nevěděly, kdo klient je. Např. Anča: *„Klienta žádnýho nemám, nic s nima nemam, nevěrim klientom, od kamaradok slyšam belbosti, zloděj má 120 a holka bere 60...za bydleni, pracovni povoleni a vizum musíš zaplatit' mafióskovi min. 2000 Euro.“* Zajímavá byla reakce Ljuby: *„Klientů se nebojim...nevím, jakou mají roli.“* Nataša: *„Klienti nic nedělajut', berut' peníze, pulka z nich něčo slibi, člavěk zaplati, oni povi, že byly problémy, prestanou zdvihat' telefon nebo chtěju vic peniazi než na počatku...Ja s klienty neměla problem.“*

Zodpovězení dílčí výzkumné otázky:

Z výpovědí respondentů vyplývá, že pojem „klient“ je všem dobře známý, respondenti-muži ho zaměňují se slovem „šéf“ (nebo zaměstnavatel: „*rabotadavatěl'*“), někdy i „*mafián,*“ respondentky-ženy s pojmem „*mošennik*“¹⁸⁸, „*mošenickije kampanie*“¹⁸⁹ nebo „*mafióska.*“ Klient hraje důležitou roli v jejich životě. **Všem respondentům „klient“ zařídil pobyt**, respondentům z řad mužů i bydlení a práci (Roman: *„změnil klienta, měl s ním konflikty, ted' už mám dobrýho.“*) s tím, že se na něho mohou obrátit v případě potíží. Respondenti-muži měli zkušenost s komplexním

¹⁸⁸ „мошенник“ znamená finanční podvodník či prospěchář.

¹⁸⁹ Dalo by se zaměnit s pojmem „podvodné firmy“

servisem ze strany „klienta,“ věděli, že jim „klient“ strhává z platu peníze, nedokázali říct, kolik. Volod'a: „*To nikdo neví, kolik klient bere. Ja dostavam devadesát na hodinu, moc těžka praca, chtěl vic peněz.*“ Respondentky z řad žen většinou využívaly pouze dílčích služeb „klienta“. Je to dáno možná i velikostí firem, ve kterých pracovaly a druhem vykonávané práce. Pouze jediná z nich vystavovala svému zaměstnavateli fakturu (část peněz jí bylo zasíláno na bankovní účet), všechny ostatní dostávaly peníze jednou za týden „na ruku.“

VO 4) Jak ovlivňují strategie pro hledání práce působení migrantů z Ukrajiny na trhu práce v ČR? Liší se u mužů a u žen?

Jak již bylo uvedeno výše, žádný z mužů nikdy nepracoval mimo „klientský systém.“ Když jsem se jich ptala, jak by postupovali v případě ztráty zaměstnání nebo hledání nového, opět by volili cestu „přes klienta.“ Na dotaz: „*Kolikrát Vás s nabídkou práce oslovil přímo zaměstnavatel?*“ např. Vasil odpověděl: „*Nestalo se, ale byl bych rad.*“ Ženy v drtivé většině případů sehnaly práci přes kamarádku, příbuznou, známou, s výjimkou Katji: „*Nechodila bych ptat sa, ja zavolala bych klientom, co mam číslá.*“

Zodpovězení dílčí výzkumné otázky:

U žen tedy hrály velikou roli sítě kontaktů, které využívaly pro hledání práce. Technikou zúčastněného pozorování jsem zjistila, že tato síť fungovala velice dobře. Když se někdy stalo, že nějaká respondentka byla nemocná nebo potřebovala odjet na Ukrajinu, bleskově za sebe našla na pár dní náhradu (zaměstnavatelé to i často očekávají). V případě, že se uvolnilo místo v nějaké restauraci na „myčce“ nebo se našla brigáda – např. úklid ve směnárně či obchodech v centru Prahy, jež se nehodila respondentce, postoupila tuto informaci ihned ostatním v „síti“ (řada respondentů má v ČR příbuzné, kamarády z dětství, sousedy...). Kromě u Katji (která se domnívám, že pracovat moc nechce), se nevyskytla situace, že by zůstala respondentka bez práce déle než 1 týden. To svědčí, dle mého názoru, o **nezastupitelnosti Ukrajinců** v určitých sektorech, zejména v oblasti gastronomie to platí dvojnásob (v době ukrajinských svátků dochází k masovému „exodu“ Ukrajinců, zaměstnavatelé pak mají velký problém sehnat v tu dobu pracovní sílu). Málomocný Čech by totiž šel „umývat nádoby.“ Maryna k tomu dodává: „*Všicky Ukrajinci pojedúť do Itálie, Portuhalska, Češi budúť v prdeli, prijedúť Monholi...to je za to, ako ste se k nam chovali...*“ Já s ní plně souhlasím.

VO 5) Jak ovlivňuje sebehodnocení migrantů z Ukrajiny jejich působení na trhu práce v ČR?

Z odpovědí respondentů vyplývá, že mají často sebehodnocení spojené s mírou **znalosti češtiny** (Ljuba: „*Umim česky, umim dělat, znam svoju pracu.*“ Nebo Anča: „*Jak neumí cizinec mluvit, to je minus, škoda ja neumim anhlicky, majitelé mluví anhlicky, nemůžu s nima promluvit'...mně pomáhá to, že umím mluvit česky a umím pracovat*“), vůbec s tím, že jsou **cizinci** (na její otázku: „*Co vám při hledání práce nejvíce uškodilo/škodí?*“ odpověděla trefně Oksana: „*Je to blbá otázka...Nejvíc mi škodí, že jsem cizinka, a když neumím dobre česky, chovaj se ke mně jako k cizince.*“ Nebo Volod'a: „*Potrebuješ jazyk a kontakty, to je všitko...nejvíc škodí, že já cizinec, Ukrajinec...cítím se cizinec.*“ Roman: „*Málokdo chce s cizincem jednat priamo.*“ Vasil: „*Co znamená cizinec? To znamená hodně.*“) a s osvojením si určitých **pracovních dovedností** (Roman: „*Na stavbě jsem nejdůležitější člověk. Mám dobré jméno ve firmě, mám kontakty, šéf mi důvěruje, protože znám česky.*“).

Domnívala jsem se, že svoje sebehodnocení budou mít také spojené s druhem vykonávané práce nebo s pobytovým statutem, ale ve většině případů to tak není (Anča: „*Žádný cíl nemám, jen by praca byla...ted' po sedmi rokov jsem v tom dobra.*“ Nataša: „*Musiš mati vporiadku doklady, pak umět jazyk, bych věděla, co po mně chtěj a pak ukazat, že umim pracovati.*“ Maryna: „*Žádná kariéra, myjut nádobi, hrnce, všitko pro děti, nehledam inu prácu, mně sere hledat' pracu...mně netreba šanci.*“ Volod'a: „*Ukrajinec môžeť mati lepšú prácu než Čech, Ukrajinci držít pohromadě.*“ Naopak Oksana: „*Necítím by mě někdo ponižoval, i když kuchař není prestižní povolání. Já měla štěstí...dělala jsem kuchařku, ted' dělám šéfkuchařku, postup je nějaký..*“). Jsou vděční za práci, za to, že si mohou vydělat peníze (spíše řeší svoje rodinné a partnerské vztahy jak na Ukrajině, tak v ČR), což plně odpovídá teorii o segmentovaném pracovním trhu, kdy těžištěm sebehodnocení migranta je spojeno se společenským statutem „doma“, na Ukrajině.

Samozřejmě mají sebehodnocení také spojené s tím, jak se k nim **chovají Češi** (Katja: „*Naši chovajut normálně, Češi myslí, ja niže, davajut horšú prácu.*“ Roman: „*Nemam stejny prava ako Čech, český zaměstnavatelé nechtěj zaměstnávat na přímo...zaleží, jak se chová zaměstnavatel, k cizincům jsou rasistický, pro ně jsou to „úkáčka“, nemám trvalý, nemůžu jít přímo do český firmy.*“). Ve dvou případech bylo sebehodnocení spojeno s **věkem**. Anča: „*Co tu budu dělat, stará bába, keby bylo 40*

ljať, zostala bych, keď budú síly, zostanu 2-3 roky, možná i pjať. Víťa: „pokud zdraví dovoli, zstanu.“

Zodpovězení dílčí výzkumné otázky:

V životě respondentů hraje velikou roli přístup Čechů k jejich osobě, sebehodnocení vyvozují z přístupu zaměstnavatele, kolegů v práci, veřejnosti k jejich osobě. Jak to výstižně popisuje Tuček: „subjektivní strukturace společnosti je ovšem pro mobilitu, utváření postojů a chování přinejmenším stejně relevantní jako strukturace objektivní, jejíž vliv může posilovat nebo také oslabovat. Více než kdekoli jinde zde totiž platí, že to, co si lidé o společnosti a svém vztahu k ní myslí, se stává sociálním faktem, který bezprostředně ovlivňuje jejich chování, v našem případě například volbu strategií vedoucích k úspěchu a v konečném důsledku **jejich mobilitu**.“¹⁹⁰

Více než pobytový status ovlivňuje působení cirkulačních na trhu práce znalost českého jazyka a osvojení si určitých pracovních dovedností. Cítí se být diskriminováni na trhu práce kvůli faktu, že jsou „cizinci.“ Jejich sebehodnocení ovšem nevychází z druhu vykonávané práce. Kromě větší odměny za svoji práci respondenti výrazné ambice ke „kariéernímu postupu“ nevyjádřili.

11.3 Zodpovězení hlavní výzkumné otázky a doporučení pro další výzkum

Působení cirkulačních pracovních migrantů z Ukrajiny na trhu práce ovlivňuje řada faktorů, mezi nimiž jsou: nezaměstnanost, celková situace na trhu práce, množství a druh pracovních pozic na oficiálním trhu práce a i v oblasti „šedé ekonomiky“ v ČR aj. – viz teoretická část. Úroveň informovanosti respondentů byla velice nízká, migranti byli často pasivní a spoléhali na informace pouze od prostředníka. Vztah mezi pobytovým a ekonomickým statusem byl u migrantů zanedbatelný, většina respondentů se pohybovala ve sféře tzv. „šedé ekonomiky,“ vykonávala zaměstnání bez povolení k zaměstnání a bez požadavku kvalifikace.

Tzv. „klienti“ hrají v životě migrantů významnou roli. Žádný z migrantů si nezařizoval povolení k pobytu bez jejich pomoci, nicméně pouze respondenti-muži byli zcela závislí na jejich komplexním servisu. Velikou úlohu při hledání a udržování si práce hrají sociální sítě. Zejména ženy měly díky nim dostatek práce, dokázaly se „vzepřít“ jim často přisuzované pasivní roli ve společnosti, lépe než muži se vyrovnávaly s migrační realitou. Migranti z Ukrajiny mají svoje sebehodnocení na trhu

¹⁹⁰ TUČEK, Milan. Kapitola. Vnímání sociálních nerovností. In: TUČEK, Milan a kol. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha : Sociologické nakladatelství SLON, 2003. s. 265. ISBN 80-86429-22-9.

práce spojené s několika faktory: jednak se znalostí českého jazyka, s pojetím sebe sama jako „cizince,“ se získanými pracovními dovednostmi a s přístupem a chováním Čechů k Ukrajincům.

V průběhu výzkumu se mi podařilo zjistit i spousty dalších informací, postřehů a názorů respondentů, které žel tato práce nepojme, a ani nesplňují cíl této práce.

Možným **doporučením pro budoucí výzkum** je otázka, jak ovlivňuje migrace rodinnou situaci respondentů (jak se vlivem migrace mění vztahy: matka-děti, otec-děti, manželský svazek, vztah k prarodičům, kteří se o děti starají apod.). V případě, že bych toto téma zpracovávala ještě někdy v budoucnu, zaměřila bych se právě na tento aspekt.

12. ZÁVĚR

Závěrem mé bakalářské práce bych ráda uvedla shrnutí poznatků, ať už ze studia teorie či praxe týkající se působení cirkulačních migrantů z Ukrajiny na trhu práce v ČR.

Mezi **vnější faktory** výrazně ovlivňující ukrajinskou pracovní migraci v ČR řadím zejména imigrační politiku státu, projevující se např. realizací vízové politiky, regulací trhu práce i migrační situace pomocí právních předpisů a politických rozhodnutí. Důležitou součástí je i kontrolní funkce státu v oblasti dodržování norem a represe při jejich porušování.

Z pohledu své dosavadní praxe mezi vnější faktory zařadím kromě imigrační politiky státu také určité jiné, dílčí aspekty: např. zdlouhavost pracovně-migrační procedury (včetně neprůhledné vízové politiky), korupci na úřadech, nepružnost trhu práce (zatím nenaplněná vize tzv. „flexicurity“¹⁹¹), obecně v ČR nízkou vymahatelnost práva a doposud i poměrně nevýznamnou sankcionalizaci zaměstnavatelů či zprostředkovatelů práce, narušujících kromě předpisů zejména důstojnost svých zaměstnanců (diskriminace a diskvalifikace na trhu práce). V neposlední řadě hraje významnou roli xenofobie až rasismus ze strany většinové společnosti.

Pro identifikaci faktorů ovlivňujících migraci je důležitá zakotvenost migrační situace v čase, prostoru, podmínkách a významech, platných pro moment zkoumání.

¹⁹¹ Flexibilita spojená s ochranou na trhu práce.

Vzhledem k dynamice migračních jevů platí, že to co platilo „včera,“ nemusí platit „dnes.“

Pro co největší možnou objektivitu je třeba si zachovat odstup od interpretací popisujících daný jev a snažit se ho objevovat znovu, z jiné perspektivy.

Vedení rozhovorů s respondenty výzkumu mi otevřelo nové obzory chápání každodenních „peripetií“ života migrantů, jejichž pohledu na život a dosavadní zkušenosti dle mého názoru nejlépe odpovídají *Teorie migračních sítí* a *Teorie segmentovaného pracovního trhu*.

Mezi nejvýznamnější **vnitřní faktory** ovlivňující působení Ukrajinců na pražském trhu práce zařadím nízkou informovanost cizinců ohledně svých práv a povinností, závislost na zprostředkovatelích (formálních i neformálních), nízkou jazykovou vybavenost. V neposlední řadě je potřeba zmínit (i přes kulturní blízkost mezi Ukrajinou a ČR) určité sociokulturní rozdíly, jež ovlivňují vztah respondentů k migrační realitě, již zažívají.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

TIŠTĚNÉ ZDROJE:

- BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*, Praha : Slon, 2006. 165 s. ISBN 80-86429-11-3.
- BARŠOVÁ, Andrea; BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2005. 308 s. ISBN 80-210-3875-6.
- BRETTELL, Caroline, B.; HOLLYFIELD, James, F. *Migration Theory: Talking across disciplines*. New York a Londýn : Routledge, 2000. 224 s. ISBN 9780415926102.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, 2006. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
- ČERMÁK, Zdeněk. Trh práce v Česku po roce 1990 – stručná charakteristika. s.63-67. In: Drbohlav, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. 311 s. ISBN 978-80-246-1552-3.
- ČERMÁKOVÁ, Dita. Klientský systém a jeho specifika. s. 167-175. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. 311 s. ISBN 978-80-246-1552-3.
- ČSÚ. *Cizinci v České republice*. Praha : ČSÚ, 2008. 66 s. ISBN 978-80-250-1836-1.
- ČSÚ. *Koncepce výběru a zpracování statistických údajů spojených s migrací a integrací cizinců na území České republiky*. Nепublikováno. březen 2006. 38 s.
- DRBOHLAV, Dušan, LACHMANOVÁ, Lenka. Neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Česku – realita očima expertů (Delfy výzkum). s. 103-121. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. 311 s. ISBN 978-80-246-1552-3.
- DRBOHLAV, Dušan. Nelegální migrace a neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Evropě – koncept a současná realita. s. 30-47. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. 311 s. ISBN 978-80-246-1552-3.
- DRBOHLAV, Dušan. Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt. S. 17-30. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál s.r.o., 2001. 188 s. ISBN 80-7178-648-9.
- FASSMANN, Martin. Charakter trhu práce na černo. s. 68-81. In: DRBOHLAV, Dušan (ed.): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha : Karolinum, 2008. 311 s. ISBN 978-80-246-1552-3.
- FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha : Portál, 2000. 255 s. ISBN 80-7178-367-6.
- GLICK SCHILLER, Nina; BASCH, Linda; SZANTON BLANC, Christina. From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly*. 1995, vol. 68, no. 1, s. 48-63.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HUNTINGTON, Samuel, P. *Střet civilizací*, Praha : Rybka Publishers, 2001. 448 s. ISBN 80-86182-49-5.
- IOM. Gender and Migration. In: *IOM Gender and Migration News*. 2002, Vol.3. s. 1-2. ISSN ENG0020.
- KOLEKTIV AUTORŮ. Migrace: Možnosti a problémy související s integrací. In: Dvořáková, Jitka; Hervertová, Vojtěška; Horská, Jana; Mourečková, Helena (eds.). *Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi* Praha : Triton, 2008. 365 s. ISBN: 978-80-7387-097-3.
- KUCHAŘ, Pavel. *Trh práce: Sociologická analýza*. 1. Vyd. Praha : Karolinum, 2007. 183 s. ISBN 978-80-246-13-83-3.
- MASSEY, Douglas a kol. Theories of international migration: A review and Appraisal. In: *Population and Development Review*, 1993, Vol. 19, No. 3. vyd. Population Council, USA, s. 431-466. ISSN 0098-7921.
- MLČOCH, Lubomír. Kapitola: 1.5.2 Postsuverénní stát na konci tisíciletí. In: MLČOCH, Lubomír; MACHONIN, Pavel; SOJKA, Milan. *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989 /alternativní pohled/*. Praha : Karolinum, 2000. 273 s. ISBN 80-246-0119-2.

- MPSV ČR. *Hodnocení působení zahraničních pracovníků na trhu práce České republiky za rok 2008*. 1. část. Nepublikováno. 47 s.
- MPSV ČR. *Hodnocení působení zahraničních pracovníků na trhu práce České republiky za rok 2008*. 2. část. Nepublikováno. 22 s.
- MPSV ČR. *Pracovní verze zprávy MPSV ČR: Souhrnná informace za rok 2008 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty, resp. jejich výkonnými složkami, v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců, předkládaná prostřednictvím Meziřesortního orgánu pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců v České republice*. Nepublikováno. 2009. Neustránkováno.
- NEKORJAK, Michal. „Klientský systém“: specifická instituce zprostředkování v prostředí ukrajinské pracovní migrace. s. 50-54. In: *Člověk v tísní. Neregulérní pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha : Člověk v tísní, 2008. 116 s.
- RETHMANN, Albert. Kdo patří k nám? Etické aspekty přijetí a integrace přistěhovalců. *Salve, revue pro teologii a duchovní život*. 2004, ročník 14, č. 1, Praha : Krystal OP, s.r.o., s. 23-41. ISSN 1213-6301.
- ŘEDITELSTVÍ CIZINECKÉ POLICIE, oddělení analýzy rizik. *Dílčí statistiky z Cizineckého informačního systému*. Informace poskytnuta na mé vyžádání ze dne 18.5. 2009. Praha: 2009. Nepublikováno.
- SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Praha : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 175 s. ISBN 978-80-7325-136-9.
- ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice*. Praha : Portál s.r.o., 2001, 188 s. ISBN 80-7178-648-9.
- TUČEK, Milan. Kapitola: Vnímání sociálních nerovností. In: TUČEK, Milan a kol. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha : Sociologické nakladatelství SLON, 2003. s. 265. ISBN 80-86429-22-9.
- UHEREK, Zdeněk; KORECKÁ, Zuzana; POJAROVÁ, Tereza (eds.). *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: Vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha : Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2008. 259 s.. ISBN 978-80-87112-12-0.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

- BIECKMANN, Frans; MUSKENS, Roeland. *Circular Migration: Creating a virtuous circle*. In: *The Broker* [online]. 2007, issue 1. 20 [cit. 20.4. 2009]. s. 10-14. Dostupný z [www](http://www.thebrokeronline.eu/en/articles/Creating-a-virtuous-circle): <<http://www.thebrokeronline.eu/en/articles/Creating-a-virtuous-circle>>. ISSN 1874-2033.
- ČERNÍK, Jan. Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku. *MIGRACE ONLINE*. [online]. Praha : leden 2005. 10. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z [www](http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf): <http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/JCernik_Klientura_1.pdf>
- ČLOVĚK V TÍSNĚ. *Mediační analýza: obraz Ukrajinců v českých tištěných médiích*. [online]. 2007. neustránkováno. [cit. 2.6. 2009]. Dostupný z [www](http://peopleinneed.cz/download/pdf/120.pdf): <<http://peopleinneed.cz/download/pdf/120.pdf>>.
- DRBOHLAV, Dušan; UHEREK, Zdeněk. Reflexe migračních teorií. [online]. In: *Geografie: Sborník České geografické společnosti*, 2007. [cit. 18.3. 2009]. s. 125-141. Dostupný z [www](http://www.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf): <<http://www.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>>. ISSN 1212-0014.
- GRYGAR, Jakub; ČANĚK, Marek; ČERNÍK, Jan. *Vliv kvalifikace na uplatnění a mobilitu na českém trhu práce u migrantů ze třetích zemí*. [online]. Praha : MKC, 2006. 56 [cit. 15.5.2009]. s. 52-55. Dostupný z [www](http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Zaverecna_zprava_2.pdf): <http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Zaverecna_zprava_2.pdf>. ISBN 80-239-7824-1.
- HAIŠMAN, Tomáš; TROMBÍK, Petr.; JIŘIČNÝ, Pavel; BAŠTA, Jan. Integrace imigrantů – zkušenost i výzva: Azylová a migrační politika České republiky. [online]. *EUROPEUM*, 2001. neustránkováno. [cit. 12.2. 2009]. Dostupný z [www](http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=231): <<http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=231>>. ISSN 1212-978X.
- HENIG, David. *Migrace*. ANTROPOWEBZIN [online]. 2009. neustránkováno [cit. 27.4. 2009]. Dostupný z [www](http://antropologie.zcu.cz/webzin/migrace): <<http://antropologie.zcu.cz/webzin/migrace>>. ISSN 180-8807.

HORÁKOVÁ, Milada. *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*. [online]. Praha : VÚPSV, 2008. [cit. 15.5. 2009] 114 s. Dostupný z www: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_288.pdf>. ISBN 978-80-7416-020-2.

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (dále jen „IOM“): *International Migration Outlook 2008*. [online]. 2008. 20 [cit. 21.4. 2009]. s. 2. Dostupný z www: <http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/studies_and_reports/WMR2008/intro_WMR08.pdf>.

IOM. Migration Terminology. In: *World Migration 2008: Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy*. [online]. 2008, Vol. 4. [cit. 20.5. 2009]. s. 562. Dostupný z www: <<http://www.iom.int/jahia/Jahia/cache/offonce/pid/1674?entryId=20275>>. ISSN 1561-5502.

LEONTIYEVA, Yana, VOJTKOVÁ Michaela. Zdroje dat o cizincích v ČR. In: *Informační bulletin Sociologického datového archivu*. [online]. Praha : 2006, ročník VIII. 16 [cit. 15.4. 2009]. s. 7. Dostupný z www: <<http://archiv.soc.cas.cz/download/123/SDAinfo0602.pdf>>. ISSN 1212-995X.

MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. [online]. *Sociologický časopis*. 2000, č.3. [cit. 27.4. 2009]. s. 285-297. Dostupný z www: <http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/376_285MARES.pdf>.

Organisation for economic cooperation and development (OECD). *Migration, Remittances and Development: The development dimension*. B.m. : OECD, 2005, s. 1-351. ISBN 92-64-01388-1.

PORADNA PRO OBČANSTVÍ, OBČANSKÁ A LIDSKÁ PRÁVA. *Regularizace nelegální migrace v Evropě*. [online]. B.m. : 2005. nestránkováno. [cit. 18.3. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.diskriminace.info/dp-migrace/regularizacenelegalnimigrace-souhrnytext.doc>>.

MPSV. *Integrovaný portál MPSV, sekce zaměstnanost*. [online]. Praha. Dostupný z www: <http://portal.mpsv.cz/sz/zamest/zpr_prace>.

MPSV. *Integrovaný portál MPSV, Zelené karty pro cizince v České republice*. [online]. Praha : 2009. [cit. 3.6. 2009]. Dostupný z www: <http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zelka/ciz#coje>.

MPSV. *Statut a jednací řád Meziresortního orgánu pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců*. [online]. Praha : 2000. 5. [cit. 30.5. 2009]. s. 1. Dostupný z www: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5521/Statut_MOPNZC.pdf>.

MPSV. *Strategie vlády v boji proti korupci na období let 2006 až 2011*. Zkrácená verze. [online]. B.m., bez vřočení. 4 [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <http://portal.mpsv.cz/sz/local/pz_info/strategie_vlady_proti_korupci.pdf>.

MPSV. *Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*. [online]. Praha : bez vřočení. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.imigracecz.org/?lang=cz>>.

MVČR. *Azyl a migrace*. [online]. Praha : bez vřočení. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx?q=Y2hudW09MTE%3d>>.

MVČR, odbor bezpečnostní politiky. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu*. [online]. Praha : 1997. 55 [cit. 30.5. 2009]. s. 4. Dostupný z www: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2008/koncepce-organ_zlocin.pdf>.

MVČR, odbor bezpečnostní politiky. *Národní akční plán boje proti terorismu: aktualizované znění pro léta 2007-2009*. [online]. Praha : březen 2008. [cit. 30.5. 2009]. 31 s. Dostupný z www: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2008/nap_2007_cze.doc>.

MVČR, odbor bezpečnostní politiky. *Národní strategie boje proti obchodu s lidmi pro období let 2008 – 2011*. [online]. Praha : 2008. 67 [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.mvcr.cz/soubor/obchod-lidmi-strategie2008-2011-pdf.aspx>>.

MVČR, odbor prevence kriminality. *Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011*. [online]. Praha : 2008. [cit. 30.5. 2009]. 36 s. Dostupný z www: <<http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/strategie1016/strategie3.pdf>>.

MVČR. *Projekt dobrovolných návratů*. [online]. Praha : bez vřočení. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.mvcr.cz/clanek/projekt-dobrovolnych-navratu.aspx>>.

MVČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2007*. [online]. Praha: MV ČR, 2008. [cit. 15.5. 2009]. 223 s. Dostupný z www: <www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx>.

MZV ČR. Zahraniční rozvojová spolupráce. [online]. Praha. nestránkováno. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/zahranicni_razvojova_spoluprace_cr.html>.

POLANSKÁ, Jitka. Posvítit si na klienta. *REFLEX*. [online]. 2007, č. 48 [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.reflex.cz/Clanek30026.html>>.

SZCZEPANIKOVÁ, Alice. Studium mezinárodní migrace: Co nabízí gender perspektiva? [online]. *Socioweb*, 2006, číslo 11, 10 [cit. 23.4. 2009]. s. 2-3. Dostupný z www: <http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/134_socioweb%2011-06%20cely.pdf>. ISSN 1214-1720.

STARK, Oded; WANG, Yong. Inducing Human Capital Formation: Migration as a Substitute for Subsidies. *Economics Series 100*. [online]. Vienna, Austria : Institute for Advanced Studies, Vienna, April 2001. [cit. 30.5. 2009]. 20 s. Dostupný z www: <<http://www.ihs.ac.at/publications/eco/es-100.pdf>>. ISSN 1605-7996.

STÁTNÍ ÚŘAD INSPEKCE PRÁCE. *Roční souhrnná zpráva o výsledcích kontrolních akcí provedených inspekcí práce za rok 2007*. [online]. B.m. : SUIP, březen 2008. 91 [cit. 30.5. 2009]. s. 59. Dostupný z www: <http://www.suip.cz/default/drvisapi.dll?MIval=/www/rubrika.html&v_prb_id=7&v_id_name=doc1&v_wdt=2>

STÁTNÍ ÚŘAD INSPEKCE PRÁCE. *Roční program kontrolních akcí Státního úřadu inspekce práce na rok 2009*. [online]. B.m. : SUIP, listopad 2008. 17. [cit. 30.5. 2009]. s. 3. Dostupný z www: <http://www.suip.cz/default/drvisapi.dll?MIval=/www/rubrika.html&v_prb_id=6&v_id_name=doc1&v_wdt=2>

THE WORLD BANK. *Migration and remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union*. [online]. 2006. 232 [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_FullReport.pdf>. ISBN 0-8213-6234-8.

UNIVERSITY OF OXFORD: *What is Forced Migration?* Forced migration online [online]. Bez vnočení, nestránkováno. [cit. 25.3. 2009]. Dostupný z www: <<http://www.forcedmigration.org/whatisfm.htm>>.

VLÁDA ČR. *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2008*. [online]. Praha : Úřad vlády ČR, 2009. 112 [cit. 3.6. 2009]. s. 98. Dostupný z www: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2008_vlada-final.pdf>.

STATISTICKÉ ÚDAJE ONLINE:

ČSÚ. *Počet cizinců v ČR (pramen: ŘCP)*. [online]. ČSÚ, 2009, [cit. 15.5. 2009]. nestránkováno. Dostupný z www: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/9F004CF4B7/\\$File/c01t01.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/9F004CF4B7/$File/c01t01.xls)>.

ČSÚ. *Cizinci podle typu pobytu, pohlaví a státního občanství - k 31. 12. 2008* [online]. ČSÚ, 2009. nestránkováno. [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z www: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4D003FF183/\\$File/c01t01.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4D003FF183/$File/c01t01.xls)>.

ČSÚ. *Počet cizinců v ČR*. [online]. ČSÚ, 2009. nestránkováno. [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z www: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu>.

ČSÚ. *Cizinci podle kraje, okresu a typu pobytu - k 30. 4. 2009*. [online]. ČSÚ, 2009. nestránkováno. [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z www: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B400496C49/\\$File/c01t02.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B400496C49/$File/c01t02.xls)>.

ČSÚ. *Azylové řízení a azylové azylanti - Popis aktuálního vývoje*. [online]. ČSÚ, 2009. nestránkováno. [cit. 15.5. 2009]. Dostupný z www: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/ciz_rizeni_azylopis_aktualniho_vyvoje>.

ČSÚ. Tab. *Cizinci evidovaní ÚP podle OKEČ - 10 nejčtenějších zemí - 31.12.2008*. [online]. Praha: ČSÚ, 2008. nestránkováno. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/93005B7297/\\$File/c05t31.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/93005B7297/$File/c05t31.xls)>.

ČSÚ. Tab. *Zaměstnanost cizinců podle zemí, pohlaví a postavení v zaměstnání; 31. 12. 2008*. [online]. Praha : ČSÚ, 2008. nestránkováno. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/9300553246/\\$File/c05t21.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/9300553246/$File/c05t21.xls)>.

ČSÚ. *Zaměstnanost - Popis aktuálního vývoje*. [online]. Praha : ČSÚ, 2008 nestránkováno. [cit. 13.5. 2009]. Dostupný z www: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/ciz_zamestnanost-popis_aktualniho_vyvoje>.

ČSÚ. *Cizinci evidovaní ÚP podle KZAM - 10 nejčtenějších zemí - 31.12.2008*. [online]. Praha: ČSÚ, 2008. nestránkováno. [cit. 30.5. 2009]. Dostupný z www: <[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/93005C56F0/\\$File/c05t32.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/93005C56F0/$File/c05t32.xls)>.

ČSÚ. Tab. *Systematická část odvětvové klasifikace ekonomických činností - OKEČ (dle standardu NACE rev. 1.1 od 1.1.2003)*. [online]. Praha : ČSÚ, 2003. nestránkováno. [cit. 15.5.2009]. Dostupný z www:

<[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/okec_systematicka_cast_xls/\\$File/021603s1.xls](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/okec_systematicka_cast_xls/$File/021603s1.xls)>.

ČSÚ. *Klasifikace zaměstnání: vysvětlivky*. 2. svazek. [online]. Praha : ČSÚ, 2001. nestránkováno. [cit. 15.5.2009]. Dostupný z www:

<[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_zamestnani_\(kzam_r\)_vysvetlivky/\\$File/KZAMvysv.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_zamestnani_(kzam_r)_vysvetlivky/$File/KZAMvysv.pdf)>.

PŘÁVNÍ ZDROJE:

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, v platném znění

Zákon č. 325/1999 Sb. zákon o azylu, v platném znění

Zákon č. 40/1993 Sb., o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky, v platném znění

Zákon č. 310/1999 Sb., o pobytu ozbrojených sil jiných států na území České republiky, v platném znění

Zákon č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání, v platném znění

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění

Zákon č. 382/2008 Sb., změna zákona o zaměstnanosti a některých dalších zákonů (včetně novely cizineckého zákona)

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění

Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon, v platném znění

Dohoda mezi Evropským společenstvím a Ukrajinou o předávání a přebírání osob

Smlouva mezi Českou republikou a Ukrajinou o sociálním zabezpečení vyhlášená ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 29/2003.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dohody mezi vládou České republiky a vládou Ukrajiny o vzájemném zaměstnávání občanů České republiky a občanů Ukrajiny (č. 67/1999, Sb.m.s.)

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 ze dne 15. března 2006, kterým se stanoví kodex Společenství o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob.

Usnesení Vlády České republiky ze dne 4. února 2004 o Akčním plánu boje s nelegální migrací: Příloha č. 108: Harmonogram plnění plánu opatření k boji s nelegální migrací.

Příloha usnesení vlády č. 302 ze dne 31. 3. 2004: *Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie*.

Usnesení vlády ČR ze dne 20. října 2008 č. 1316, ke Zprávě o realizaci pilotního projektu Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků v letech 2003 - 2008 a návrhu dalších změn.

Usnesení vlády České republiky ze dne 13. ledna 2003 č. 55 k účinnosti Konceptce integrace cizinců na území České republiky a další rozvoj této konceptce po vstupu České republiky do Evropské unie.

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Nelegální migrace v ČR – vývoj v období let 1998 – 2007

Tab. 2: Ekonomická aktivita cizinců k 31.12. 2008 (dělení ČSÚ) – šest vybraných státních občanství

Tab. 3 Charakteristiky respondentů mého výzkumu:

Příloha č. 1: Klasifikace ekonomických činností

ODVĚTVOVÁ KLASIFIKACE EKONOMICKÝCH ČINNOSTÍ (OKEČ)¹⁹²	
A 01, A 02, 03	Zemědělství, lesnictví a rybnářství
B	Těžba a dobývání
C	Zpracovatelský průmysl
D	Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu
E	Zásobování vodou, činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi
F	Stavebnictví
G	Velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motorových vozidel
H	Doprava a skladování
I	Ubytování, stravování a pohostinství
J	Informační a komunikační činnosti
K	Peněžnictví a pojišťovnictví
L	Činnosti v oblasti nemovitostí
M	Profesní, vědecké a technické činnosti
N	Administrativní a podpůrné činnosti
O	Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení
P	Vzdělávání
Q	Zdravotní a sociální péče
R	Kulturní, zábavní a rekreační činnosti
S	Ostatní
T	Činnosti domácností jako zaměstnavatelů; činnosti domácností produkujících blíže neurčené výrobky a služby pro vlastní potřebu
U	Exteritoriální organizace a instituce

Klasifikace zaměstnání¹⁹³

Třída KZAM	Popis třídy KZAM
1.	Zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci
2.	Vědečtí a odborní duševní pracovníci
3.	Techničtí, zdravotničtí, pedagog. pracovníci
4.	Nižší administrativní pracovníci (úředníci)
5.	Provozní prac. ve službách a obchodě
6.	Kvalif. dělníci v zemědělství a lesnictví
7.	Řemeslníci, kvalif. výrobci, opraváři
8.	Obsluha strojů a zařízení
9.	Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci
0.	Příslušníci armády

¹⁹² Dle tab. ČSÚ. *Systematická část odvětvové klasifikace ekonomických činností - OKEČ (dle standardu NACE rev. 1.1 od 1.1.2003)*. [online]. Praha : ČSÚ, 2003. nestránkováno. [cit. 15.5.2009]. Dostupný z www:

<[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/ocec_systematicka_cast_xls/\\$File/021603s1.xls](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/ocec_systematicka_cast_xls/$File/021603s1.xls)>.

¹⁹³ ČSÚ. *Klasifikace zaměstnání: vysvětlivky*. 2. svazek. [online]. Praha : ČSÚ, 2001. nestránkováno. [cit. 15.5.2009]. Dostupný z www:

<[http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_zamestnani_\(kzam_r\)_vysvetlivky/\\$File/KZAMvysv.pdf](http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/klasifikace_zamestnani_(kzam_r)_vysvetlivky/$File/KZAMvysv.pdf)>.

Příloha č. 2: Statistiky cizinců z tzv. třetích zemí v souvislosti s jejich ekonomickými aktivitami na území ČR v roce 2008, členěné podle jednotlivých druhů pobytů, účelů pobytů a vybraných státních příslušností¹⁹⁴

Celkový přehled za rok 2008						
Předmět řízení	Účel pobytu	Celkový počet udělených povolení občanům tzv. třetích zemí	Z celkového počtu udělená povolení Občanům Ukrajiny	Z celkového počtu udělená povolení Obč. Vietnamu	Z celkového počtu udělená povolení Občanům Mongolska	Z celkového počtu udělená povolení Občanům Moldavska
Žádost o povolení k dlouhodobému pobytu	Podnikání – OSVČ	11 256	2 391	8 152	22	267
	Výkonný manažer - účastník v právnické osobě	20 752	14 651	89	64	1 009
	Výzkumný pracovník	74	14	1	1	0
	Zaměstnání	27 800	15 745	2 669	3 503	1 692
Celkem z počtu udělených žádostí o dlouhodobý pobyt občanů ze 3.států		59 882	32 801	10 911	3 590	2 968

¹⁹⁴ dle ŘEDITELSTVÍ CIZINECKÉ POLICIE, oddělení analýzy rizik. *Dílčí statistiky z Cizineckého informačního systému*. Informace poskytnuta na mé vyžádání ze dne 18.5. 2009. Praha: 2009. Nepublikováno.

Žádost o nové vízum nad 90 dnů	Podnikání – OSVČ	7 298	312	6 396	1	267
	Výkonný manažer - účastník v právnické osobě	4 653	980	17	1	85
	Výzkumný pracovník	32	8	2	0	0
	Zaměstnání	25 596	12 788	1 022	2 472	3 044
Celkem z počtu udělených nových víz nad 90 dnů		37 579	14 088	7 437	2 474	3 396

Příloha č. 3: Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců
(přílohou Usnesení vlády České republiky ze dne 13. ledna 2003 č. 55)

Z á s a d y

politiky vlády v oblasti migrace cizinců

Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců jsou základním dokumentem a východiskem pro budování moderní a cílené Koncepce imigrační politiky České republiky. Jsou předznamenáním začlenění České republiky do Evropské unie a výrazem ochoty vlády podílet se na harmonizaci migračních politik jednotlivých států v rámci Evropské unie a efektivním řízení migrace v Evropě.

Znění jednotlivých zásad vyjadřuje vůli České republiky aktivně a zodpovědně se zabývat migrační politikou při respektování závazků plynoucích z mezinárodních úmluv, smluv a doporučení mezinárodních organizací pro oblast migrace.

Zásada 1

Česká republika s ohledem na mezinárodní závazky, které pro ni vyplynou z členství v Evropské unii, důsledně prosazuje řídicí roli státu v oblasti migrace.

Zásada 2

Migrační politika státu je založena na koordinovaném postupu všech státních orgánů, orgánů územní a zájmové samosprávy a na podpoře ze strany dalších subjektů zabývajících se migrací.

Zásada 3

Migrační politika státu je zaměřena na odstraňování všech forem nelegální migrace a jiných nelegálních aktivit a to jak opatřeními na poli mezinárodní spolupráce, tak i opatřeními národními.

Zásada 4

Migrační politika státu neklade překážky legální migraci, a podporuje imigraci, která je pro stát a společnost v dlouhodobé perspektivě přínosná.

Zásada 5

Realizace migrační politiky státu předpokládá široké zapojení nevládních a dalších organizací občanské společnosti.

Zásada 6

Česká republika se spolupodílí na úsilí světového a evropského společenství na řešení migračních důsledků humanitárních krizí a na odstraňování příčin těchto jevů.¹⁹⁵

¹⁹⁵ cit. VLÁDA ČR. *Usnesení vlády České republiky ze dne 13. ledna 2003 č. 55 k účinnosti Koncepte integrace cizinců na území České republiky a další rozvoj této koncepce po vstupu České republiky do Evropské unie.*

Příloha č. 4: Guide list pro rozhovor s respondenty.

Zahájení rozhovoru:

Dobrý den, jmenuji se Vojtěška Hervertová a studuji Univerzitu Karlovu, obor: sociální a pastorační práce. Píšu bakalářskou práci na téma, jak se žije Ukrajincům v Čechách. Tady je můj průkaz studenta. Kontakt na Vás jsem získala od Můžeme hovořit česky? Kdybyste něčemu nerozuměl/a, mám otázky přeložené také do ruštiny. Budu Vám klást otázky týkající se Vašich zaměstnání v minulosti, co děláte teď, a jaké plány máte do budoucna. Pokud mi to dovolíte, budu si celý rozhovor nahrávat na diktafon, abych při zpracování informací na nic nezapomněla. *(v případě, že respondent diktafon odmítne, budu mít připravený zápisník, kam budu odpovědi zaznamenávat, upozorním respondenta, že kvůli zapisování bude rozhovor trvat déle).* To, co si zde řekneme je zcela anonymní, nahrávku nikomu nepředložím *(získané informace nikomu neřeknu)*, po zpracování dat ji vymažu, abych mohla nahrát rozhovor s dalším člověkem. Ve své práci nebudu uvádět Vaše jméno, ani adresu, kde bydlíte nebo pracujete, bude to úplně anonymní. Zajímá mě, jak se v Čechách žije Ukrajincům, sama jsem s Ukrajinci pracovala, dělala jsem jim papíry. Děkuji Vám za Váš čas i energii.

Chcete se mě něco na úvod zeptat?

Baterie otázek:

co zjišťujeme	základní otázka	Konkretizace (co by bylo dobré, aby zaznělo)
Intro: rozehrání	Mohl/a byste se krátce představit	<ul style="list-style-type: none">• kolik je Vám let• z jaké oblasti Ukrajiny pocházíte/města/vesnice• kdy jste přišel/ přišla do ČR• byl/-a jste zde na opakovaně? Jak často jezdíte domů?
Očekávání od práce a života v ČR, jaká je realita Identifikace mýtů	Co jste očekával/a od práce a života v ČR a jaká je realita? Jaká je Vaše situace právě teď?	<ul style="list-style-type: none">• kde pracujete?• jak jste se dostal k této práci?

co zjišťujeme	základní otázka	konkretizace (co by bylo dobré, aby zaznělo)
Popis profesní kariéry: od studia, přes první zaměstnání až po příchod do ČR, zkušenosti s hledáním práce a vaší současnou pozicí/ co děláte	V tuto chvíli bych se vás ráda zeptala na to, <ul style="list-style-type: none"> ➤ co jste studoval/a, ➤ jakou jste dělal práci, ➤ co děláte dnes. 	Mohl byste nejdříve popsat, co jste vystudoval/a? Jakou práci jste dělal/a v minulosti ... (na Ukrajině, případně v jiných zemích a v ČR?) Jakou máte zkušenost se zaměstnáním/ podnikáním? Jak jednoduché/obtížné pro Vás bylo najít si práci (v zemi původu/ v ČR)? Našel/našla jste si ji sám? Za pomoci koho? Kdybyste si tady hledal/a novou práci, jak byste postupoval/a? Jak jste spokojený/á v ČR? S čím jste spokojený/á? S čím nespokojený/á? Uvažujete o nějaké změně? Co se týče práce: jak jste spokojený/á s platem? Jaké jsou pracovní podmínky? Jak jste spokojený/á se zaměstnavatelem? (v případě, že má zaměstnavatele) Co kolegové? Pracujete s dalšími Ukrajinci nebo jste v práci jediný Ukrajinec/Ukrajinka? Uvažujete o trvalém návratu na Ukrajinu....? Za jakých podmínek? Kdy? Přemýšlíte o tom, kde je pro Vás „doma“?

Co zjišťujeme	základní otázka	Konkretizace (co by bylo dobré, aby zaznělo)
Vývoj právního postavení	Jak přišel/ přišla do ČR	<ul style="list-style-type: none"> • jak jste se dostal/a do ČR? (jako turista, uprchlík, sloučení rodiny,...) Kdy to bylo? • Jak se jeho/ její pozice dál vyvíjela?
	právní úprava pobytu	<p>Jaký máte v současnosti typ povolení k pobytu?</p> <ul style="list-style-type: none"> • krátkodobé/ turistické vízum • dlouhodobé vízum (nad 90 dnů – za jakým účelem?) • trvalý pobyt • má povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání/podnikání (živnostenský list)/je společníkem v právnické osobě/členem družstva/obchodní společnosti? • nemá povolení k pobytu
	vnímá souvislost mezi právním postavením a výkonem ekonomické aktivity?	<ul style="list-style-type: none"> • jaké byly okolnosti a dopady v zaměstnání v souvislosti s proměnou právního postavení • jak se tím otvíraly nebo uzavíraly možnosti zaměstnání • jakého právního postavení by chtěl/a

		<p>dosáhnout v budoucnu? Jaké má plány? Jak dlouho chce zůstat?</p> <ul style="list-style-type: none"> • orientuje se ve škále možných právních postavení? chce se orientovat? jaké jsou překážky? • Dostal/a někdy správním vyhoštění? Jak tuto situaci řešil/a?
--	--	---

co zjišťujeme	základní otázka	konkretizace (co by bylo dobré, aby zaznělo)
<p>způsob hledání práce a nabízení sebe na trhu práce</p> <p>role příbuzenských, etnických, sociálních skupin anebo sítí</p> <p>(částečně chápat jako sociální kapitál)</p> <p>kariérní postup</p>	<p>kdy a kde jste začal/a uvažovat o práci v ČR?</p>	<p>Na Ukrajině? V jiné zemi? Co Vás vedlo k rozhodnutí vyjet za prací do ČR? Odjel někdo z Vaší rodiny také za prací do zahraničí?</p>
	<p>Kdo mu pomáhal hledat práci</p>	<ul style="list-style-type: none"> • agentury/ klienti? • příbuzenské sítě? • známí, přátelé a sousedé ze země původu, kteří měli již s pracovním trhem v ČR zkušenost? • známí, přátelé a sousedé z ČR? Máte české známé a přátele? České kolegy v práci? • role bývalých zaměstnavatelů při hledání další práce (aktivní pomoc, poskytování referencí o zaměstnanci, ...) • kolikrát si našli práci sami, jakou? • kolikrát vás s nabídkou práce oslovil přímo zaměstnavatel?
<p>možnost kariérního postupu</p>	<p>myslíte si, že jste měl u vašich minulých a současných zaměstnavatelů možnost „dělat kariéru“?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • má šanci na zvýšení platu za určitou dobu? • vidí možnost kariérního postupu v zaměstnání, které v ČR vykonával/ vykonává? • vnímá možnost kariéry stejně otevřenou pro Čechy i pro ni/ pro něj? • spokojenost s aktuální pozicí na „trhu práce“ a představy o ideální pozici

co zjišťujeme	základní otázka	konkretizace (co by bylo dobré, aby zaznělo)
vztah a interakce zaměstnance a zaměstnavatele Úloha případného prostředníka (tzv. „klienta“), který do tohoto vztahu intervenuje.	Jak a kdy přicházíte do styku/kontaktu se svým zaměstnavatelem?	<ul style="list-style-type: none"> • kdo s kým podepisuje smlouvu (má možnost vyjednávat o smlouvě? výši platu?), je-li smlouva, případně kdo komu vystavuje fakturu, jak často a jakým způsobem probíhá vyplácení peněz za odvedenou práci? • Kdo Vám reálně zadává práci? Můžete se na něj/ní obrátit v případě problému? • vyřizujete si sám sociální a zdravotní pojištění nebo prodlužování povolení k pobytu nebo za to někomu platíte (kolik) • Jakou roli si myslíte, že mají „klienti“? Máte s nimi nějaké zkušenosti? Jaké?
Motivace k práci		<ul style="list-style-type: none"> • vydělat peníze pro zajištění rodiny v zemi původu/v ČR? (je schopen ušetřit?) • získání dokumentů umožňujících legální pobyt v ČR • příprava na budoucí kariéru • investice v ČR/ v zahraničí (do čeho)

co zjišťujeme	základní otázka	konkretizace (co by bylo dobré, aby zaznělo)
reflexi vlastního sociálního postavení	Myslíte si že, vaše postavení v české společnosti (to, jak se na vás dívají/dívají vaši zaměstnavatelé, spolupracovníci, sousedé, známi) nějak souvisí s prací, kterou v Česku děláte?	<ul style="list-style-type: none"> • Jste zde spokojený? • Co je vaším cílem?
	<p>Co vše podle vás ovlivňuje vaše šance při hledání práce?</p> <p>Co vám při hledání práce nejvíce uškodilo/ škodí?</p> <p>Co vám při hledání práce nejvíce pomohlo/ pomáhá?</p>	<p>Reflexe diskvalifikačních strategií, diskriminace</p> <p>vnímání svého statusu a aktivní způsoby řešení vlastní sociální situace</p>
Identifikace problémů/překážek	Jaké problémy/překážky považují imigranti nejčastěji za nejvíce ztěžující jejich život? Jak se s nimi imigranti vyrovnávají?	<p>Co považujete za největší překážky pro spokojenost v ČR? Co Vás nejvíce trápí? Co byste chtěl/a změnit?</p> <p>Jak se vyrovnáváte s problémy? Jak je řešíte?¹⁹⁶</p>

¹⁹⁶ Seznam otázek byl vytvořen s použitím tzv. „guide listu“ pro tazatele z výzkumu: GRYGAR Jakub, ČANĚK Marek, ČERNÍK Jan. *Vliv kvalifikace na uplatnění a mobilitu na českém trhu práce u migrantů ze třetích zemí.* [online]. Praha : MKC, 2006. 56 [cit. 15.5.2009]. s. 52-55. Dostupný z www: <http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Zaverecna_zprava_2.pdf>. ISBN 80-239-7824-1.

